

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DİSİPLİNLERARASI MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI**

DİJİTAL MEDYA TABANLI YENİ NESİL KOOPERATİFÇİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGÜN ÇAĞLAR BERKİT

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA MAYDA

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

DİJİTAL MEDYA TABANLI YENİ NESİL KOOPERATİFÇİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGÜN ÇAĞLAR BERKİT

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA MAYDA

ÇANAKKALE – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Özgün Çağlar BERKİT tarafından Dr. Öğr. Üyesi Mustafa MAYDA yönetiminde hazırlanan ve/20.. tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil Kooperatifçilik**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Disiplinlerarası Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Dr. Öğr. Üyesi

Prof. Dr.

Prof. Dr.

Tez No :

Tez Savunma Tarihi :/20..

.....
Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL
Enstitü Müdürü
.. /.. /20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

.....

Özgün Çağlar BERKİT

.. /.. /20

TEŞEKKÜR

Çalıőmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen ve verdiği fikirlerle çalışmanın tamamlanmasında büyük etkisi olan saygı değer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa MAYDA ve akademik tecrübesi, bilgisi ve içgörülerıyla çalışmaya büyük katkı sunan saygı değer hocam Prof Dr. Birol AKGÜL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyerek her an destek olan sevgili eőim Begüm BERKİT'e ve resim kitaplarını kaynakçaya eklemem için getirip bana destek olmak isteyen yardımsever kızım Nil BERKİT'e sevgilerimi sunuyorum.

Özgün Çağlar BERKİT
Çanakkale, Ağustos 2023

ÖZET

DİJİTAL MEDYA TABANLI YENİ NESİL KOOPERATİFÇİLİK

ÖZGÜN ÇAĞLAR BERKİT

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa MAYDA

25/08/2023, 92

Krizler çağı olarak adlandırılan bu dönemin sorunlarına çözüm önerilerinden biri de kooperatifçiliktir. Günümüz teknolojik gelişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan dijital kapitalizm ve araçları her sektörü etkilediği gibi kooperatifçilik yapılanmasını da etkilemektedir. Oluşan bu yeni iktisadi sistem paylaşım ekonomisi olarak adlandırılmakta ancak istihdam ettiği bireylere güvencesiz ve aidiyet oluşturmeyen iş biçimleri yaratmaktadır. Diğer yandan bireyin ve toplumun dayanışma içinde sosyoekonomik gelişimine değer veren kooperatifçilik anlayışı yeniçağın ekonomik ve sosyal kalkınma modeli olarak görülmektedir. Dijital medya tabanlı gelişen yeni ekosistem içinde kooperatifçiliğin çağa uygun bir anlayışla yeni örgütlenme modelleri geliştirmesi gerekmektedir. Çalışmanın amacı söz konusu dijital ve toplumsal gelişmeler çerçevesinde kooperatifçilik değerlerini de kapsayan yeni nesil bir örgütlenme yaklaşımı geliştirmektir. Bu anlamda çalışmamızda önerilen Koop 4.0 yaklaşımının hem ilgili literatüre katkı sağlaması, hem de getirdiği yenilikçi çözüm önerileriyle yeni nesil örgütlenme biçimi olarak özgün bir modele dönüşmesi hedeflenmektedir.

Çalışmada betimsel ve kurgusal araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Çalışmada İngilizce ve Türkçe kaynaklardan literatür taraması yapılarak ikincil veriler elde edilmiştir. İkincil veriler analiz edilerek üçüncül ve kurgusal veriler geliştirilmiştir. Oluşturulacak yaklaşıma temel oluşturması açısından disiplinlerarası bir araştırma yöntemi izlenmiştir. Farklı disiplinlerden süzülen veriler harmanlanarak yeni bir yaklaşım ortaya koyulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde problemin durumu, araştırmanın amacı ve

durumu açıklanmıştır. İkinci bölümde dijital medya ve kooperatifçiliğin kuramsal çerçevesi alt başlıklarıyla birlikte incelenmiş ve mevcut durumları araştırılmıştır. Üçüncü bölümde araştırma yöntemiyle ilgili bilgi verilirken dördüncü bölümde hipotezler oluşturulmuştur. Beşinci ve son bölümde ise çalışmanın özgün boyutları aktarılmıştır. Bu çalışmanın Koop 4.0 olarak adlandırılan yeni kooperatif yaklaşımını literatüre kazandırması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik, Dijital Örgütlenme, Dayanışma Ekonomisi, Yeni Nesil Kooperatifçilik, Sanayi 4.0, Kooperatifçilik 4.0

ABSTRACT

DIGITAL MEDIA BASED NEW GENERATION COOPERATIVES

Özgün Çağlar BERKİT

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Interdisciplinary Media and Cultural Studies Master's Thesis

Co-supervisor: Assist. Prof. Dr. Mustafa MAYDA

25/08/2023, 92

One of the solutions to the problems of this period, also known as the age of crises, is cooperatives. Digital capitalism and its tools, which have emerged as a result of today's technological developments, affect the cooperative structure as well as every sector. This new economic system is called the sharing economy, but it creates precarious and non-belonging forms of work for the individuals it employs. On the other hand, the cooperative approach, which values the socio-economic development of the individual and society in solidarity, is seen as the economic and social development model of the new era. In the new digital media-based ecosystem, cooperatives need to develop new organisational models with an understanding appropriate to the era. The aim of this study is to develop a new generation organisational approach that incorporates cooperative values within the framework of these digital and social developments. In this sense, the Coop 4.0 approach proposed in this study is intended to both contribute to the relevant literature and become a unique model as a new generation organisational model with its innovative solution proposals.

In the study, descriptive and fictional research methods were used together. In the study, secondary data were obtained by literature review from English and Turkish sources. Secondary data were analysed and tertiary and fictional data were developed. An interdisciplinary research method was followed in order to form the basis for the approach to be created. A new approach has been put forward by blending the data filtered from different disciplines. In the first part of the study, the status of the problem, the purpose and status of the research are explained. In the second section, the theoretical framework of digital media and cooperatives is examined with its subheadings and the current situation is

investigated. In the third section, information about the research method is given. In the fourth section, hypotheses are formulated. The fifth and final section presents the unique dimensions of the study. This study is expected to bring the new cooperative approach called Coop 4.0 to the literature.

Keywords: Cooperatives, Digital Organisation, Solidarity Economy, New Generation Cooperatives, Industry 4.0, Cooperatives 4.0

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

1.1. Problemin Durumu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE/ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

6

2.1. Dijital Medyanın Kavramsal Çerçevesi	6
2.1.1. Dijital Medya	6
Web 3.0 Teknolojileri	9
Dijital Kapitalizm	11
Paylaşım Ekonomisi	13
Siber Kamusal Alan	15
2.2. Dijital Medyada Örgütlenme	17
2.2.1. Kitle Kaynak Yönetimi Kavramı	21
2.2.2. Prekaryal Toplum Yapısı	24
2.3. Kooperatifçiliğin Kavramsal Çerçevesi	26
2.3.1. Kooperatifçilik Değerleri	31
2.3.2. Dayanışma Ekonomisi	34

2.3.3. Geleneksel Kooperatifçilik	38
2.3.4. Kooperatifçilikte Örgütlenme	41
Dikey Hiyerarşi	44
Yatay Hiyerarşi	46
2.3.5. Sektörlere Göre Kooperatifçilik	49
2.3.6. Uygulama Alanlarına Göre Kooperatifçilik	54
Yerel Düzeyde Kooperatifçilik	55
Ulusal Düzeyde Kooperatifçilik	57
Uluslararası Düzeyde Kooperatifçilik	59
2.3.7. Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımları	61
Çok Paydaşlı Kooperatif Yaklaşımı	62
Sosyal Kooperatifçilik Yaklaşımı	62
Platform Kooperatifçiliği Yaklaşımı	63
Dünyada Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımları	64
Türkiye’de Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımları	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ/MATERYAL YÖNTEM	
3.1. Veri Toplama Teknikleri	69
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
ARAŞTIRMA BULGULARI	
4.1. Hipotezler	70
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ ve ÖNERİLER	
5.1. Sonuç	71
5.2. Öneriler	78
5.2.1. Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil Kooperatifçilik	78
Yeni Bir Örgütlenme Yaklaşımı Önerisi Koop 4.0	79
Koop 4.0 Yaklaşımının Örgüt Yapısı	84
Koop 4.0 Yapılanmasının Dijital Kapitalizm İçindeki Konumlanması.....	90

Koop 4.0 Yaklaşımının Gelecek Vizyonu	91
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ	I

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Liberal, neo-liberal ve dayanışma ekonomisi yaklaşımlarının karşılaştırılması	36
Tablo 2	Bakanlıklar altında kümelenen kooperatif türleri	51

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Kooperatiflerin farklı alanlarda dijitalleşmenin önemine ilişkin değerlendirmeleri	76
Şekil 2	Dijital araçların kullanımı konusunda kooperatifler için en önemli alanlar	77
Şekil 3	Tekelleşen sermaye hiyerarşisi	82
Şekil 4	Koop 4.0 değerler döngüsü	83
Şekil 5	Geleneksel kooperatif örgüt şeması	85
Şekil 6	Koop 4.0 yaklaşımı örgüt şeması	89

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayırt eden en önemli özelliklerinden birinin kapsamlı iletişim kurabilmesi ve düşüncelerini diğerlerine etkili şekilde aktarabilmesi olduğu bilinmektedir. Doğa ile olan ilişkisinin insanı birey olarak yetersiz kılması nedeniyle bireyin başkalarıyla iş birliği yaparak doğa karşısında bir anlamda örgütlendiği aktarılmaktadır. Bu durumun kültür olgusunun oluşumuna ön ayak olduğu bildirilmektedir. Böylece insanın toplumsal ilişkilerini oluşturmada iletişimle başladığı yolculuğunu daha kompleks bir boyuta taşıyarak yani farklı modellerde örgütlenerek daha kalabalık gruplarla etkileşime girebildiği gözlemlenmektedir. (Oskay, 2016: 15). Bu durumun farklı hiyerarşik yapılanmalara neden olduğu bilinmektedir.

Sanayi devrimiyle birlikte kentlerde oluşan sınıf yapısı içinde özellikle işçiler arasında örgütlenmeler başladığı görülmektedir. İnsanın köklerinde bulunan dayanışma kavramına uygun olarak gelişen söz konusu sosyoekonomik örgüt modellerinin günümüze kadar çeşitlenerek geldiği bilinmektedir. 21. yüzyılda oluşan yeni teknolojik gelişmeler ve bunlara bağlı oluşan iktisadi modellerin güvencesiz bir emekçi sınıfı yaratması literatürde tartışılmaktadır (Scholz, 2016). Söz konusu güvencesiz sınıfın interneti ve dijital medyayı kullanan ulusal ya da çok uluslu şirketlerin baskın olduğu platformlarda çalıştığı belirtilmektedir.

Dijital teknolojilerin medya ile entegre olmasıyla birlikte dönüşen dijital kültürün kendi içinde yeni olgular yarattığı bilinmektedir (Gere, 2019: 13-22). David Brooks'un 2013 yılında New York Times'daki "The Philosophy of Data" isimli köşe yazısında enformasyon üzerine kurulu yeni toplum yapısının ürettiği kavramlar üzerinden kurgulanan Dataizm felsefesini literatüre kattığı bilinmektedir. Veri toplama ve analiz yöntemlerinin gelişmesiyle oluşan kesinlik ve öngörülebilirliğin yeni toplumun en önemli kavramlarından biri olacağı aktarılmaktadır (Brooks, 2013). Bu anlamda oluşan yeni kültürün belirleyicisi veri ve veri paylaşımı olarak görülmektedir. İnternetin nihai kullanıcıyla buluştuğu ilk günlerden beri dijital toplulukların ya da bireylerin arasındaki bedelsiz bilgi değiş tokuşu dayanışma kültürünün siber uzamda da var olduğunu göstermektedir.

Günümüzdeki küresel ekonomik yapının ağırlık olarak veri üzerine kurulu bir sisteme dönüştüğü görülmektedir. Dijital medya üzerinden bireylerin ürettiği verileri izinli

ya da izinsiz olarak mikro pazarlama yöntemleriyle birer pazarlama iletişimi hammaddesi haline dönüştüren şirketler bu şekilde astronomik karlar elde ederek bir sermaye tekelleşmesine neden olmaktadır. Doğayı ve toplumu bir anlamda sömürerek büyüyen bu dikey hiyerarşik ve otoriter yapılar karşısında atomize bireylerin örgütlenmeleri ve refah içinde yaşamaları giderek zorlaşmaktadır.

Bu bağlamda literatürde süren tartışmalar içinde bir takım sorunlar tespit edildiği ve bu sorunlara yenilikçi çözümler arandığı görülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin üstel ilerlemesi, dijital enformasyonun bir meta olarak değer kazanması ve Sanayi 4.0 bağlantılı gelişmeler nedeniyle insanlık tarihinde yeni bir döneme girildiği aktarılmaktadır. Bu kapsamda dayanışma odaklı sosyoekonomik yapılanmaların önümüzdeki yılların kalkınma modeli olarak görüldüğü belirtilmektedir. Bu yeni dönemde merkezsiz ve kırsal yaşama doğru geçiş olacağı öngörülmekte ve bu bağlamda oluşan yeni anlayışın kooperatif toplumu olarak adlandırılması önerilmektedir (Nadeau ve Nadeau, 2016). Dayanışma ekonomisi adı altında toplanan kavramlar bütünü arasından kooperatifçilik bu çağa uygun bir model olarak görülmektedir.

Dijital medyanın bireyler ve topluluklar arasında hızlı şekilde ağlar kurmasına olanak sağlaması, yeni dönemde oluşması beklenen kooperatif toplumunun temel taşı olarak nitelendirilmektedir. Özellikle internetin ortaya çıkmasından sonra oluşan açık kaynak kodlu yazılım ve arayüzler dijital anlamda kitlesel iş birliğinin önemli örneklerini oluşturmaktadır. Bu anlamda internet dayanışma kültürüyle yoğrularak bir paylaşım ve etkileşim ekosistemi üzerinde gelişmiştir. Bu yönüyle kooperatifçiliğin değerleriyle örtüşmektedir.

Söz konusu gelişmelerin ışığında yenilenmeye çalışan kooperatifçilik alanında yeni nesil yaklaşımların ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Ancak bu konuda net bir ayrım görülmemekle birlikte ülkemizde ve dünyada farklı örnekler üzerinden denemelerin yapıldığı belirtilmektedir. Bir kalkınma ve dayanışma hareketi olarak başlayan kooperatifçiliğin, yeni teknolojilerle desteklenmesi kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Dünyada hızla benimsenmeye başlanan kooperatifçilik modeli kapitalizm içinde etkili bir kalkınma aracı olarak görülmektedir. Geleneksel kooperatifçilikten uzak duran genç kuşağın hali hazırda dijital medyada yarı örgütlü durumda olduğu görülmektedir. Yeni nesil kooperatifçilik bu kuşağı kendi ilgi alanlarına göre örgütleyip dinamizminden faydalanırken, genç kuşağın bu kalkınma modelinin yarattığı ekonomik ve sosyal avantajlardan yararlanacağı düşünülmektedir.

Mevcut kapitalist sistemin riskleri, belirsizlikleri ve güvencesizliği derinleştirdiği günümüzde ortaklaşmanın ve dayanışmanın temel alındığı örgütlenme süreçlerinin gerekli olduğu görülmektedir. Köklü tarihsel dayanakları olan ve krizler karşısında kendini kanıtlamış kooperatifçiliğin güçlü bir alternatif araç olarak yeniden gündemde olduğu belirtilmektedir. Toplumun kendi sorunlarını inisiyatif alarak katılımcı ve demokratik yollarla zmesinin yollarından biri olarak da görülen kooperatifçiliğin, artan bireyselleşme ve yabancılaşmaya da bir zm olabileceği belirtilmektedir (Öngel ve Yıldırım, 2020).

İçinde bulunduğumuz ağda Sanayi 4.0'ın alt bileşenlerinin oluşturduğu yeni evrimii toplumsal ve ekonomik yapılara uygun bir kooperatifçilik yaklaşımının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın yeni bir kooperatifçilik yaklaşımı ortaya koyması bakımından literatüre katkı sunması beklenmektedir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci blmdede giriş ile başlanarak, problemin durumu, araştırmanın amacı ve önemi aktarılmıştır. İkinci blmdede kuramsal ereve ve önceki çalışmalar incelenmiştir. nc blmdede veri toplama teknikleri aktarılmış, dördüncü blmdede ise hipotezler oluşturulmuştur. Beşinci blmdede sonuç ve öneriler altında çalışmanın ana amacı olan yeni nesil bir kooperatifçilik yaklaşımı olan Koop 4.0 kurgulanmıştır.

1.1. Problemin Durumu

Toplumsal ve ekonomik bir kalkınma modeli olan kooperatifçilik dijital medya teknolojilerinin getirdiği yenilikler nedeniyle küresel ölçekte bir takım değişikliklere uğramaya başlamıştır. Diğer yandan Sanayi 4.0 alt bileşenlerinin ve dijital teknolojilerin çoğu alanda olduğu gibi kooperatifçilik alanına da etki etmesi beklenmektedir. Ülkemiz özelinde kooperatifçiliğin bu süreçlere uyum gösterebilmesi için yeni bir kooperatifçilik anlayışı gerekmektedir. Bu nedenle çağa ve değişen toplumsal dinamiklere ayak uydurabilen, dünyanın içine girdiği süreç düşünüldüğünde Türkiye'nin kalkınmasında rol oynayacak dijital medya tabanlı yeni nesil bir kooperatifçilik yaklaşımının geliştirilmesi gerekmektedir.

Konuyla ilgili belirlenen alt problemler şu şekildedir:

- Geleneksel kooperatifçilik modeli içinde bulunduğumuz çağa uyarlanabilir mi?

- Gençlerin kooperatifçilik felsefesini benimsemesi ve sürece dahil olmaları sağlanabilir mi?
- Teknolojinin üstel ilerlediği ve kabul gördüğü düşünüldüğünde dijital medyada yeni çağa uygun bir sosyoekonomik örgütlenme gerekli midir?
- Dijital kapitalizmin bireyselleştirdiği ve yalnızlaştırdığı kişiler toplumsal yaşama kooperatifçilik örgütlenmesi üzerinden yeniden adapte edilebilir mi?
- Dayanışma ekonomisi başlığı altında yeni nesil kooperatifçilik uygulamalarıyla dijital medya üzerinden sürdürülebilir bir örgütlenme oluşturulabilir mi?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bir takım yanlış uygulamalar nedeniyle ülkemizde geleneksel kooperatifçiliğe bakışın sorunlu olduğu bilinmektedir. Bu algıya ek olarak dijitalleşmenin yarattığı bireyselleşme nedeniyle de genç kuşağın kooperatif ve türevi örgütlenmelere mesafeli durduğu görülmektedir. Genç nüfusu fazla olan ülkemizin bu gücünden faydalanmak adına özgün çalışmaların yapılması gerektiği tespit edilmiştir. İçinde bulunduğumuz çoklu krizler çağında sağlıktan finansa, ulaşımdan barınmaya, sigortacılıktan sosyal faydaya kadar geniş bir yelpazede dayanıklı bir model olduğu ispatlanmış kooperatifçiliği, dijital medya uygulamaları üzerinden yeniden tanımlamak çalışmanın önemli amaçlarından biridir. Ortaya koyulan özgün yaklaşımla çağa uygun ve yeniliklere uyarlanabilen sosyal ve ekonomik bir dayanışma ekosistemi yaratılması amaçlanmaktadır. Çalışma özellikle genç kuşakların bireyselleşme eğilimlerini dijital medya üzerinden iş birliği kapsamında dönüştürerek zayıfladığı gözlemlenen sosyoekonomik süreçleri güçlendirmeyi hedeflemektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Çalışmada özgün bir öneri olarak “Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil Kooperatifçilik” yaklaşımı oluşturulmaktadır. Böylece hem ülkemizde hem de dünyada bir kalkınma modeli olarak yeniden gündemde olan kooperatifçilik hâlihazırda bulunan ve gelecekte ortaya çıkması muhtemel bilişim teknolojilerine daha hızlı adapte olabilecektir. İçinde bulunduğumuz çağda dijital medya tabanlı yeni nesil teknolojiler ile toplumsal ve ekonomik

dayanışma modelleri entegre olmaktadır. Özellikle Türkiye'nin teknolojiyi aktif kullanan genç kuşak potansiyeli düşünüldüğünde dijital medya üzerinden örgütlenecek yeni bir kooperatifçilik modelinin gerekli olduğu görülmektedir. Böylece çalışmanın çağa ayak uyduran, geleceği gözeten ve alanında kulvar açan bir kooperatifçilik yaklaşımıyla ülkemizin kalkınmasına katkı sunması beklenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE/ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Çalışmanın bu bölümünde dijital medya ve bileşenleri ile kooperatifçiliğe ait kavramlar incelenmiştir.

2.1. Dijital Medyanın Kavramsal Çerçevesi

Günümüzde dijitalleşme hemen her sektörde olduğu gibi medya sektöründe de etkili olmaktadır. Dijital medya kavramı ise kapsayıcı olması nedeniyle sıklıkla sosyal medya, bilgisayar ve internet üzerinde üretilen içerikler için de kullanılmaktadır. Diğer yandan paylaşım ekonomisi gibi farklı iktisadi ve toplumsal platformların oluşmasında rol sahibi olduğu görülmektedir. Bu yanılla dijital medya üzerinden örgütlenmelerin kooperatifçilik modeliyle bağlantılı olması gerektiği düşünülmektedir. Bu kısımda dijital medya ve kooperatifçilik, çalışmanın anlam bütünlüğü açısından ayrıntılı şekilde tanımlanmaktadır.

2.1.1. Dijital Medya

Geniş anlamıyla medyanın bünyesindeki araçları kullanarak topluma düzenli haber, bilgi ya da kanıları iletme sürecini üstlendiği bilinmektedir (Girgin, 2014: 53). Demokratik toplumlarda vatandaşlık hakları kapsamına giren kamunun bilme hakkı toplumun uyumlu, mutlu ve refah içinde yaşaması açısından önemli kabul edilmektedir. Bu açıdan medyanın kamunun bilme hakkını sağlayan başlıca öge olduğu gözlemlenmektedir. Siyasal oluşumların da varlığını sürdürmesi bakımından medyanın önemli bir rol üstlendiği aktarılmaktadır. Fikirlerin ve bilgilerin özgürce yayılmasının, bireylerin tümüne rahatça ulaşabilmesinin, yani bilgi toplumunun temelleri sayılabilecek bileşenlerin olgunlaşmasının yine medya altında tanımlanan kitle iletişim araçları sayesinde olduğu kabul görmektedir (Çaplı, 2002: 19-23). İyi işlediğinde demokrasinin güçlü destekçilerinden biri olarak görülen medyanın küresel çapta etkileri olduğu görülmektedir.

Süreç içinde medya kavramının bir sektör oluşturduğu aktarılmaktadır. Söz konusu sektör izleyici, dinleyici ve okuyucu kitlesine daha fazla ulaşabilenin büyük kuruluşlar haline dönüştüğü bir pazara dönüşmektedir. Bu pazarda medya kendini takip eden kitleyi reklam

verenlere ürün olarak sunmaktadır. Böylece ilgi alanlarına ya da görüşlere göre yayın yapan gazeteler, televizyon kanalları, radyolar ortaya çıkmış ve kendi özel kitlelerini oluşturmuşlardır (Chomsky, 2012: 12). Niş ilgi alanlarına ait toplulukların dijital medyada daha da arttığı bilinmektedir.

Televizyon, radyo, gazete ve benzeri gibi geleneksel kitle iletişim araçlarında sunulan medyayı sadece tüketebilen toplumun dijital medya araçlarını kullanmaya başladığında üretici konumuna geçtiği, istediği içeriği istediği mecrada istediği kişilerle paylaşabilir hale geldiği görülmüştür. Özellikle bir içeriğin yayılımı anlamında viral yapıda olan dijital medya platformlarının bir içeriği kısa sürede milyonlarca kişiyle etkileşime sokabildiği aktarılmaktadır. Dijital medyanın kendi içinde kullandığı belirli araçlarının olduğu bilinmektedir. Bunlar kullanıcılar tarafından geliştirilen ve bir bakıma ansiklopedi görevi gören wikiler, sohbet odaları ve arkadaşlık sitelerinden evrilen Facebook gibi anlık paylaşım yapabildiğiniz sosyal ağlar, bulunduğunuz yerde “Check-in” yapmaya yarayan lokasyon bazlı servisler, Reddit ya da Ekşisözlük gibi sözlükler, bloglar, YouTube gibi içerik paylaşım siteleri ve Twitter gibi mikro bloglar olarak tanımlanmaktadır (Kahraman, 2014: 20-43). Tüm bu mecralarda oluşan büyük ağın yüksek boyutlara ulaşan enformasyon üretimi sağlandığı bilinmektedir.

Çağımızın en etkili dönüştürücü güçlerinden biri olan dijital medya tamamen siber ağ ve yeni nesil teknolojilere bağlı, diyalojik iletişimi temel alan ve küresel yayılma gücü olan içerikler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Demirel ve Sayar, 2018). Intel firmasının 1971 yılında teknolojik bir atılım olarak duyurduğu 4004 isimli mikroişlemci ile birlikte günümüzdeki dijital teknolojilerin temellerinin atıldığı aktarılmaktadır (Ryan, 2019: 55). Bu aşamadan sonra hızlanan teknolojik gelişmeler küreselleşme olgusunu dikkate değer ölçüde hızlandırmıştır. Ek olarak kişisel bilgisayarların, internetin ve akıllı telefonların yaygınlaşması ticari bir küresel ağın oluşmasına da katkı sunmuştur (Eğilmez, 2017). Oluşan küresel ağ bireyden topluma etki alanını giderek artırmış ve günümüzdeki çok katmanlı yapısına evrilmiştir. Oluşan küresel ağın iktisadi sistemi içindeki en önemli yeri internetin ve dijital teknolojilerin tuttuğu görülmektedir.

Dijitalleşme olarak da adlandırılan bu sürecin zaman içinde içinde medya sektörünü de dönüştürdüğü aktarılmaktadır. Verinin en önemli meta haline dönüştüğü bu ekosistemde dijital medya ve araçlarının çoğunlukla bilgiyi ürettiği ve hatta bilgi ile eş değer hale geldiği aktarılmaktadır (Buckingham, 2007). Bu bağlamda iletişim teknolojilerinin sanayi devrimi

sürecinde elektriğin üstlendiği rol ile benzer olduğu aktarılmaktadır. Aynı kapsamda internetin oluşturduğu büyük ağ bilgiyi yayma kapasitesi ve topluma etki etme gücü bağlamında elektrik şebekesine benzetilmektedir (Castells, 2020: 29). Günümüzde neredeyse vücudumuzun bir uzvu haline dönüşen bağlantılı cihazlar ve internet; dijital medya aracılığıyla gezegeni hemen her konuda birbirine bağlayan nöral bir ağ gibi düşünülmektedir.

Facebook'un söz konusu ağı yaygınlaştırmasının daha fazla paylaşım tabanlı web sitesi ve uygulamaların ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir. Sektörde oluşan büyük ölçekli ekonomi ve sermayenin teknoloji firmalarının elinde olması, bu firmaların küresel topluma yön vereceğinin habercisi olarak belirtilmektedir. Bu konuda profesyonel olmayan internet kullanıcılarını içerik üreticisine dönüştüren Web 2.0 teknolojileri; niş konuları da kapsayan sayısız bireysel medya kanalının oluşmasına sebebiyet vermiştir. İstenildiği zaman özgürce ulaşılan bu sınırsız içerikler nedeniyle geleneksel medya kanalları dahil olmak üzere, büyük markalar, önemli kişiler ve devlet kurumları da dijitalleşmenin sağladığı büyük sosyal ağda yerini almaktadır (Kahraman, 2014: 20). Günümüzde ise merkezsiz yapıda tasarlanan ve ilk örnek arayüzleri görülmeye başlanan Web 3.0 geliştirilmeye başlanmıştır.

Dijital medya mecraları olarak bilinen Youtube, Instagram, Twitter, LinkedIn gibi farklı amaçlarda paylaşım yapma altyapısı sağlayan web sitesi ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu mecraların geçmişte kitle iletişim aracı olarak bilinen radyo ve televizyonun yaptığı değişikliklerin daha fazlasını son on beş yıldır kültüre ve bireysel davranışlara yaptığı aktarılmaktadır. Söz konusu sosyal ağın sosyal yaşamımıza eklediği yeni iletişim kurma yöntemlerinin farklı olgular ürettiği gözlemlenmektedir. Artık bireylerin iletişim kurabilmesi için fiziksel olarak bir arada olmalarına gerek olmadığı bilinmektedir. (Türkoğlu, 2017: 89). Bu anlamda özellikle yeni kuşağın etkili kullandığı bir gerçeklik haline dönüşen dijital dünyanın; yapay zeka, 5G, bulut bilişim, sanal gerçeklik gibi Sanayi 4.0 alt bileşenlerinin de eklenmesiyle üstel olarak büyüdüğü gözlemlenmektedir.

Dijital medyanın içerdiği tüm bileşenleriyle geldiği noktada insan ve toplulukları birbirine bağlayan bir ağ yarattığı aktarılmaktadır. Bu ağın teknolojik cihaz ve çevrimiçi uygulamalarla donatılmış küresel bir toplum oluşturması yanında alışlagelmiş iş yapma kültürünü de biçimlendirdiği bilinmektedir. Dijital kültürün oluşturduğu yeni değerler ve bilgilerin verimliliğinin daha net ölçüldüğü yeni sektörlerin oluşmasına ek olarak ekosistem

içinde daha yaratıcı iş ilişkilerinin kurulmasına da öncü olduğu kabul edilmektedir (Jarvis, 2010: 42). Bu bağlamda ölçülebilirlik ve verimliliğin öne çıktığı dijital teknolojileri temel alan bir ekonomi oluştuğu bilinmektedir. Oluşan elverişli ortamda büyüyen çok uluslu teknoloji firmalarının küresel ekonomiye yön veren ve topluma yayılan yeni iş kolları da yaratmaya başladığı görülmektedir.

Statista'nın "Worldwide Digital Population 2023" verilerine göre küresel ölçekte 5,18 milyar kişi internet kullanıcısı, 4,8 milyar kişi ise sosyal kullanıcı olarak tespit edilmiştir. Söz konusu verilere göre dünya nüfusunun yüzde 64,6'sı internet kullanıcısı, yüzde 59,9'u sosyal medya kullanıcısı olarak hesaplanmıştır. İstatistiğe göre 2022 itibariyle küresel internet kullanımının 15 ila 24 yaş arasındaki bireyler arasında daha yüksek olduğu görülmüştür. Avrupa'daki gençlerin yüzde 98 ile en önemli kullanım oranına sahip olduğu aktarılmaktadır. Buna karşılık aynı yaş grubu için dünya ortalaması yüzde 75 olarak kaydedilmiştir (Statista, 2023a). Dijital dünyada vakit geçiren kullanıcı sayısının giderek arttığı bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumun şu an bebeklik ve çocukluk çağında olan kuşağın yetişmesiyle üstel olarak artacağı öngörülmektedir.

Yüksek kullanıcı sayısının yarattığı ekonomi, yatırımların dijital mecralara doğru kaymasına neden olmuştur. Reklamcılar Derneği'nin "Türkiye'de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları 2022 Raporu" araştırmasında çıkan sonuçlar da dijitalin lehine gözükmektedir. Araştırmaya göre dijital yatırımlar yüzde 48,3 oranındayken, en yakın rakibi televizyon yatırımları yüzde 40,3'de kalmıştır. Rapora göre dijital medya yatırımlarının yüzde 73'ü mobil cihazlarla yapılmaktadır. Dünyada da benzer bir durum gözlenmektedir. Toplamda yapılan medya yatırımlarının yüzde 55'i dijital mecralara yapılırken bu artış en çok yazılı basın ve televizyon yatırımlarından pay almaktadır. (Reklam Verenler Derneği, 2023). Dijital medyanın her geçen gün büyümesini sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Bu gelişmede ortaya çıkan kullanıcı dostu yeni teknolojilerin önemi oldukça büyük görülmektedir.

Web 3.0 Teknolojileri

Büyük teknoloji firmaları tarafından tekelleştirilen dijital dünyaya bir alternatif olarak doğan Web 3.0, merkezi altyapıya sahip olmaması ve kullanıcı odaklı olmasıyla bilinmektedir. Web 1.0'ın etkileşimsiz bir internet ortamı sağladığı, Web 2.0'ın ise sosyal

medya platformlarını barındırmasıyla paylaşım ve etkileşim kültürünü yaydığı aktarılmaktadır. Ancak Web 2.0'ın içeriğini kullanıcılar oluştururken ortaya çıkan ekonomiden reklam gelirleri hariç bir kazanç sağlayamadıkları belirtilmektedir. Web 3.0 ise söz konusu tekelleşmeye bir çözüm olarak içerik üreticilerinin ürünlerini blokzincir üzerinden, kripto paraları kullanarak NFT ve benzeri biçimlerde korumalarını ve pazarlamalarını sağladığı bilinmektedir. Oluşan mülkiyet sorununa Web 3.0 teknolojileriyle yaratılan alternatiflerin tüm dünyada oldukça hızlı benimsendiği görülmektedir (Ethereum, 2023). Bu anlamda Web 3.0 teknolojileri internetin bir sonraki aşaması olarak lanse edilmektedir.

Blokzincir kapsamında gelişen teknolojilerin üzerinde inşa edilen Web 3.0'ın merkezi olmayan bir yapıda olduğu aktarılmaktadır. Web 3.0'ın içeriğinde bulunan ya da üretilen veriler için dağıtık bir depolama yapısı sunduğu belirtilmektedir. İçinde bulunduğumuz çağda oldukça fazla veri üretildiği ve barındırıldığı düşünüldüğünde veri yönetimi için merkezi bir yapının yani düğümün olmamasının veri yönetimi hizmet maliyetini önemli ölçüde azalttığı aktarılmaktadır. Bu nedenle Web 3.0 teknolojisine dayalı olarak oluşmaya başlayan yeni bir dijital ekonomi trendi gözlemlenmektedir (Chen, vd., 2022). Bu ekonomik trendin kullanıcının kendisinin yönetebildiği ve merkezi idare tarafından kontrol edilemeyen bir yapıda olduğu bilinmektedir. Son dönemde yaygınlaşan çevrimiçi veya çevrimdışı kripto cüzdanlar konuyla ilgili örnekler olarak verilmektedir.

Günümüzde verinin hem nitelik hem de nicelik olarak çok değerli olduğu bilinmektedir. Teknolojik gelişmeler ve sosyal ağın küresel kabulü nedeniyle internet kullanıcılarının her dakika yüksek miktarda veri ürettiği bir sistem ortaya çıkmıştır. Söz konusu veriyi işleyip kullanabilmek çağımızın ticari evreninde tutunmak adına bir zorunluluk haline gelmiştir. Veri hakkındaki veri olarak tanımlanan metaveri (TÜİK, 2023) kavramı da düşünüldüğünde ortaya çıkan büyük enformasyon yani büyük verinin bugün ekonomimizi yönlendiren en önemli etkenlerden biri olduğu bilinmektedir. Bu nedenle verinin nerede ve kim tarafından depolandığı önem kazanmaktadır. Örneğin bugün yüksek miktarlarda verinin geçtiği Instagram, Whatsapp ve Facebook'un tek bir kişiye ait olduğu bilinmektedir.

Bu sebeplerle Web'in, her bireyin kendi sunucusunu kurmak istemesi ve verilerini talep etme eğilimleri sebebiyle merkezsizleşmeye başladığı aktarılmaktadır. Diğer yandan veri ile büyüyen firmaların, bünyesinde toplanan derin bilgileri kullanarak ticari rekabeti yok

eden bir küresel sistemi inşa ettiği görülmektedir. Veriyi merkezileştirme çabalarının zenginlikleri ve nüfuzu yoğunlaştırmanın görünmeyen yan etkisine sahip olduğu belirtilmektedir (Sahu, vd., 2023). Bu nedenlerle özellikle yeni nesil teknoloji ve platformlar üzerinden gelir elde eden kullanıcıların kendi verilerini güvenilir şekilde muhafaza etmek istedikleri gözlemlenmektedir. Bu anlamda Web 3.0 ekosisteminde oluşan merkezi olmayan ve blokzincir ya da “peer to peer” olarak bilinen eşler arası altyapısını kullanan Dapp uygulamaları gelişmeye başlamaktadır.

Web 3.0 kendi ekonomik gücünü yaratırken bunu kullanıcı odaklı yapmasıyla diğer sürümlerinden ayrılmaktadır. Web 3.0 kullanıcıları kendi mecralarında ya da farklı mecralara içerik üreterek gelir elde edebilmektedir. Diğer yandan yapay zeka ile entegre olan Web 3.0 her kullanıcının kendi internet deneyimi için farklı sonuçlar tasarlamaktadır. Kullanıcının verisini semantik bir düzlemde yorumlamak ve bu anlamda farklı veri kümeleriyle bağlantılar kurmak Web 3.0’ın öne çıkan özellikleri olarak aktarılmaktadır (Ersöz, 2020). Bu anlamda dijital eşik bekçiliği kavramını akıllara getiren Web 3.0, enformasyonun akışını kişiden kişiye değiştirerek herkesin her veriye erişmesine engel olmaktadır. Özgürlükçü bir alt metine sahip internetin geldiği noktada bir kullanıcının basit bilgilere ulaşmak için bile belirli filtrelerden geçmek zorunda olduğu görülmektedir. Bu özelliğiyle dijital eşik bekçiliği kavramı sıradan internet kullanıcılarını bir yankı odasına hapsedmektedir.

Dijital medyanın bugünü ve geleceğiyle ilgili oluşan tabloda Web 3.0 teknolojilerinin kullanıcıyı merkeze alması ve siber dünyaya daha fazla entegre etmesiyle farklı bir yer tutacağı görülmektedir. Bu anlamda gelecekte ortaya çıkması öngörülen Web 4.0 ve Web 5.0 teknolojileri ile birlikte dijital medyanın etki alanının genişlemesi ve duygular dahil her şeyin veri haline dönüştüğü bir sürece girilmesi beklenmektedir. Bu anlamda oluşan ekonominin de kapsamının genişleyeceği aktarılmaktadır.

Dijital Kapitalizm

Kapitalizmin her zaman genişlemek için kendine yeni yollar yarattığı bilinmektedir. Olgunlaşan yeni dijital ekonomik sistemde kapitalizmin ana aksları olan mülkiyet hakkı, girişimcilik serbestliği ve piyasa araçlarının genel hatlarıyla korunduğu görülmektedir.

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle kendine yeni alanlar açan kapitalizmin siber uzayın gelişmesiyle birlikte o alana da sirayet etmeye başladığı görülmüştür. Sanayi 4.0 altında tanımlanan teknolojik gelişmelerin de dijital kapitalizmin kapsamını genişletmesi beklenmektedir. Beşinci nesil bilgi ve iletişim teknolojilerinin topluma getireceği yenilikler sonrasında bugün hayatın her alanında gördüğümüz dijitalleşmenin boyut değiştirmesi beklenmektedir (Akgül, 2021: 113-116). Bu gelişmeler neticesinde küresel ticari sistemin giderek dijital ağırlıklı olması öngörülmektedir.

Dijital kapitalizm kavramını ilk ortaya atan kişi Dan Schiller olarak bilinmektedir. Schiller tarafından yeni teknolojiler ve dijital medya aracılığıyla kurulan küresel ağın kapitalizmin etki alanını genişlettiğini aktarılmaktadır. Dijital kapitalizmin mimarları olarak tanımlanan kişilerin; sürekli büyüyen, şirket içi ve şirketler arası iş süreçlerini destekleyebilecek en önemlisi de ekonomi ölçeğinde bir ağ geliştirmeyi hedefledikleri belirtilmektedir. Üretim planlaması, ürün mühendisliği, muhasebe, reklamcılık, bankacılık ve eğitimi de kapsayan fiziksel dünyanın tüm unsurları bu hedefin alt bileşenleri olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu ağın görüntüler, videolar ve veriler de dahil olmak üzere yüklü sinyalleri dünyanın uzak uçlarına gönderebilen yapıda olmasıyla hedefe ulaşılabileceği öngörülmüştür (Schiller, 1999). Dijitalleşmenin ilk evrelerinden günümüze gelene kadar bu hedefin dijital kapitalizm bağlamında gerçekleştiği görülmektedir.

Dünyanın en fazla değerlendirme oranına sahip firmalarına baktıldığında ilk sıralarda dijital kapitalizmin içinde büyümüş firmaların yer tuttuğu görülmektedir. Statista'nın yayınladığı "2023 yılında piyasa değerine göre dünyanın en büyük 100 şirketi" araştırmasına göre ilk onda bulunan firmalar sırasıyla: Apple, Microsoft, Saudi Arabian Oil Company, Alphabet, Amazon, NVIDIA, Meta Platforms, Tesla, Louis Vuitton, Visa olarak belirlenmiştir (Statista, 2023b). Bu şirketlerden sekiz tanesinin teknoloji ve dijital tabanlı olduğu görülmektedir. Geliştirdikleri yazılımsal ve donanımsal ürünlerle küresel ekonomiyi büyük ölçüde etki alabilen söz konusu şirketlerin değerlendirme oranlarının çoğu küçük ülkenin ekonomisinden büyük olduğu bilinmektedir.

Son yıllarda literatürde tartışılmakta olan bir diğer kavramın da gözetim kapitalizmi olduğu gözlemlenmiştir. Gözetim kapitalizminin insanların verilerinden anlamlı örüntüler oluşturarak bireysel, grupsal ya da toplumsal davranış modelleri ürettiği aktarılmaktadır. Bir diğer deyişle gözetim kapitalizminin insan verilerini bir hammadde olarak gördüğü belirtilmektedir. Bu büyük enformasyonun bir bölümü insana yönelik ürün ve hizmetler

geliştirmek için kullanılsada bir çoğu makine öğrenmesi yani yapay zeka yoluyla işlenerek bir tahmin mekanizması için kullanılmaktadır. Piyasadaki rekabet bu sistemi daha da geliştirmektedir. Böylece veriyi en iyi kullanan firmalar tekelleşmekte ve zenginleşmektedir. Diğer yandan emek sınıfının ve doğanın tüm kaynakları dikkatsizce kullanılmaktadır (Zuboff, 2019). Tüm bunlara bağlı olarak tüketici davranışları konusunda kesine yakın tahminler üretebilen bir piyasa ekonomisi oluşmaktadır. Bu ekonomi içindeki üretim, dağıtım, depolama ve benzeri araçların üzerindeki yük gözetim kapitalizmi sayesinde azaltılmaktadır.

Tamamen internet üzerinden yürütölen yeni nesil iş modelleri belirli platformların doğmasına neden olmuştur. Bu platformlar kullanıcılarına ticaret yapmaları için sanal mağzalar açacak altyapıyı sağlarken yüksek oranda komisyon almaktadır. Ek olarak dijital kapitalizmin içinde giderek olgunlaşan bir diğer alan da kişilerin kendi araç gereçleriyle bu platformlarda iş yapması olarak bilinmektedir. Paylaşım ekonomisi olarak da adlandırılan bu kavram tüm dünyada uygulanan bir iş modeli olarak nitelendirilmektedir.

Paylaşım Ekonomisi

Paylaşım ekonomisinin verimliliği öne çıkaran, sürdürülebilirlik konusunda kaygıları olan ve az kullanılan varlıkların paylaşımıyla toplumu geliştirmeye odaklanan bir model olduğu aktarılmaktadır (Rinne, 2017). Paylaşım ekonomisinin genellikle bireylerin veya kuruluşların kullanılmayan ya da fazla olan varlıklarını bir tür ödeme veya hizmet karşılığında başkalarıyla takas ettiği platformlar tarafından organize edilmiş etkileşimleri ifade ettiği belirtilmektedir. Paylaşım ekonomisini farklılaştıran özelliklerin arz ve talebi bir araya getirmek için dijital teknolojilerden faydalanması, atıl durumda olan varlıkların kapasitesini açığa çıkarması ve dijital platformların sağladığı doğrulama, sigorta ve benzeri uygulamalar sayesinde paylaşımı güven ortamında sağlaması olduğu aktarılmaktadır (World Economic Forum, 2017). Paylaşım ekonomisinin özellikle platformlar tarafından geliştirilen uygulamalarla günlük hayatta oldukça fazla kullanılan bir iş modeli olduğu bilinmektedir.

Paylaşım ekonomisi bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte gelişen yeni bir sosyoekonomik olgu olarak tanımlanmaktadır. Bu olgu genel olarak çeşitli platform uygulamaları için bir çatı olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda paylaşım

ekonomisi kavramına bağılı olarak iş birliğı, eşler arası ve erişim tabanlı tüketim etiketlerinin de kullanıldığı aktarılmaktadır. Ek olarak dijital teknoloji ve dijital medya araçlarını kullanan paylaşım ekonomisinin günümüzde çok farklı sektörlerde etkin olarak kullanılan bir model olduğu bilinmektedir. Bu sektörlerin üç ana kapsamda değerlendirildiğı görülmektedir. İlk olarak Uber, Airbnb, Zipcar, Martı, BlaBla Car ve benzeri firmaların hizmet verdiği, bu kapsamda iş yapanların şirketlerin sağladığı ya da kendilerine ait ürünleri paylaştığı bir model bulunduğu belirtilmektedir. İkinci olarak NeighborGoods, Letgo, Dolap, Sahibinden, Freegle ve benzeri firmaların bulunduğu ve ürünlerin yeniden dolaşıma sokulmasına odaklanan bir alt sektör olduğu belirtilmektedir. Üçüncü olarak ise TaskRabbit, Armut, Timebanking gibi platformların hizmet verdiği insanların ortak ilgi alanları ve yetenekleri çerçevesinde zamanı, alanı ya da parayı paylaştıkları iş birliğı odaklı bir model olduğu aktarılmaktadır (Andreoni, 2020). Paylaşım ekonomisinin yarattığı bu dönüşüm çerçevesinde oluşan iş yapma biçimlerindeki farklılaşmalar bireyleri ve toplumları emek özelinde etkilemeye başlamıştır.

Yeni tanımlanması nedeniyle halen muğlak yerleri bulunan paylaşım ekonomisi kavramına farklı açılardan bakınlarda bulunmaktadır. Paylaşım üzerine kurulu bu iktisadi sistemin her ne kadar iş birliğı üzerine inşa edildiğı aktarılsada tam da bu noktada asıl olması gereken dayanışmayı engellediğı belirtilmektedir. İnsanların kendi hayat tarzları doğrultusunda seçecekleri işlerde çalışmak istemelerini bireyselleşmenin doğal bir süreci olarak gören bu fikre göre emekçilerin temel haklarının verilmediğı bir düzen oluşmaktadır. Bu düzende emekçi sınıfın bir araya gelerek örgütlenmesi paylaşım ekonomisinin yapısı gereğı mümkün olmamaktadır. Böylece güvencesiz ve yabancılaşmış bir emekçi sınıfı ortaya çıkmaktadır (Fleming, 2019: 40). Diğer bir deyişle dijital kapitalizmin araçlarını kullanarak olgunlaşan bu sistemin içinde çalışmak zorunda olanlar tekelleşen platformların sömürülen öğeleri haline gelmektedir.

Paylaşım ekonomisi çatısı altında iş yapan firmalarla ilgili literatürde yapılan bir diğer eleştiriye göre bu firmaların çoğu veri ve kanun ihlallerini çekinmeden yapmaktadır. Kurumsal çıkarları adına lobi faaliyetleri de yürüten firmalar bu aşamalarda uygulama tabanlı müşterilerini siyasi bir baskı mekanizması olarak kullanmaktadır. Müşterilerinin veri analizlerini yaptıkları belirtilen firmaların, kullanıcılarının özel yaşamlarının mahrem ayrıntılarını filtreleyip tahminlerde bulunarak hizmet almak için harekete geçtiklerinde farklı tarifeler uyguladıkları aktarılmaktadır. Çalışanlarını bağımsız yükleniciler olarak tanımlayan

bu gibi firmaların, rahat ve özgürlükçü teknoloji firmaları algısı yaratmak istedikleri belirtilmektedir. İşçilerine ortak, aile vb. isimler takarak işçi kavramının içini boşaltan firmaların emeğin ciddiye alınmadığı bir ortam oluşturdukları kabul edilmektedir (Scholz ve Schneider, 2016: 22) Bir anlamda dijitalleşmenin emek ve sermaye kavramlarına etkisini de gözlemlediğimiz bu süreçlerin önümüzdeki yıllarda giderek artan tartışmalara sahne olacağı düşünülmektedir.

Neredeyse tüm ekonomisini, çalışma rejimlerini, hobilerini, sosyalleşmesini kısacası habitusunu dijitale taşıyan insanın, sanayi devrimi sonrası oluşan sosyolojik süreçler gibi tüm gelişmelere etki eden yeni bir döneme gireceği öngörülmektedir. Bu süreçte oluşan ve giderek alanını geliştiren dijital kamusal alan tüm bu ekonomik ve toplumsal tartışmaların özünde bulunmaktadır. Dijital antropolojik yaklaşımlar özelinde gerçek ve siber arasında çift yönlü bir geçiş sürecinde olduğumuz görülmektedir. Ancak ağırlığın sibere doğru kaymasının olası olduğu bilinmektedir. Sonuç olarak geçiş sürecinin yarattığı belirsiz ortamda bu tür tartışmaların sürdürülmesi ortaya çıkan sorunların çözlebilmesi adına önem taşımaktadır.

Siber Kamusal Alan

TDK'ya göre kamu “halk hizmeti gören devlet organlarının tümü” ve “ bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre kamu; din, dil, bayrak, ya da farklı grup dinamikleri gibi belirli kapsayıcı kavramlar altında birleşmiş bir topluluk (vatandaşlar) olarak ya da ana varlık bileşeni halk olan devletin hizmetlerini sunduğu yapılar olarak da anlaşılabilir.

Kamusalın, toplumdan topluma değişiklik gösterebilen bir takım olgu ve kuralları kapsadığı aktarılmaktadır. Ortak paydada kabul edilen davranış ve düşünceler üzerine inşa edilen kamusal alanın devlet tarafından kontrol edilen bir yapı olduğu gözlenmektedir. Öte yandan özel şahıslara ait üretim araçları ya da güçleri kamusal etki yaratacak kadar büyük sosyal örgütlenmeler yaratabilmektedir. Özel şirketler tarafından özel sermayeyle istihdam edilen işçiler, kamusal etki yaratmak için örgütlenmekte ve bir kamu kurumu gibi hareket etmektedirler (Slater, 2014: 200-215). Günümüzde dijitalleşmenin getirdiği iletişim avantajları bu örgütlenmeler için daha sağlam ve esnek bir zemin oluşturmaktadır.

Habermas'a göre avcı toplayıcı toplumlarla dijital toplumların benzeştiği yerler bulunmaktadır. Her iki toplumun kamusal alanında sınırların olmadığı aktarılmaktadır. Bu durum "No sense of place (mekansızlık duygusu)" oluşturmaktadır. Toplumsal duruşunu kamusal alanın belirleyiciliği (tarihsel ve mekansal) sayesinde oluşturan birey, enformasyon çağının sınıra tabi olmayan mekansız özellikleri nedeniyle bu ortamda nerede konumlanacağını belirleyememektedir (Habermas, 2005: 54-55). Sınırsız iletişimin ve dijital medyanın etki alanının genişlediği düşünüldüğünde dijital kamusal alanda bireyin ait hissedeceği örgütlenme yapılarının olması gerektiği aktarılmaktadır.

Mobil cihazların yaygınlaşması ve daha hızlı internet ile dijital kamusal alanda geçirilen sürenin arttığı aktarılmaktadır. Siber uzamda oluşan kamusal alanın gerçek yaşamdakinden bir takım farkları olduğu görülmektedir. Gerçek yaşamın kamusal alanında söz hakkının genellikle seçkin bir azınlığa ait olduğu bildirilmektedir. Bu alanda var olabilmek adına karşılanması gereken minimum gereksinimlerin daha fazla olduğu ve bu alanın daha hiyerarşik olduğu bilinmektedir. Ancak dijital kamusal alanda bulunmak için bir mobil cihaz ve internet yeterliyken, herhangi bir hiyerarşik yapılanma bulunmadığı gözlenmektedir (Ryan, 2019: 88-89). Niş olarak tabir edilen atomize ilgi alanlarına göre topluluklar kuran internet kullanıcıları reel dünyadakinden daha esnek ve sınırları muğlak bir dijital kamusal alan oluşturmuşlardır.

Günümüzde ise gerçek yaşamın kamusal alanı ile dijital kamusal alan arasındaki geçişgenliğin giderek fazlaştığı düşünülmektedir. Kamusal alan kavramının insan ile birlikte ilerleyen yolculuğunda kendine kattığı kavramların dijitalleştiği görülmektedir. İnternet üzerinden kamu kurumlarında işlem yapılabilen, parklar, meydanlar kafeler yerine dijital medya araçları üzerinden sosyalleşebilmekte, alışveriş dijital platformlardan yapılabilmektedir (Özdemir, 2014). Yeni nesil dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte insanın dijital kamusal alanda daha fazla vakit harcayacağı düşünülmektedir.

Bu açıdan bakıldığında kamusal alanda gerçekleşen tarihsel gelişmelerin benzerlerinin dijital kamusal alanda da gerçekleştiği ya da gerçekleşeceği öngörülmektedir. Dijital dünyada sosyoekonomik örgütlenme kavramı da bu dönüşümde bulunması gereken unsurlardan biri olarak aktarılmaktadır. Gerçek fiziksel kamusal alanda olan emek, sermaye, aidiyet, güvence ve benzeri kavramların dijital kamusal alanda yer tutmaya başladığı görülmektedir. Kitlesele örgütlenmeyi kolaylaştırması kapsamında rüştünü ispatladığı

düşünülen dijital medyanın, yeni sosyoekonomik örgütlenme modellerinin yapılanmasını da kolaylaştıracağı öngörülmektedir.

2.2. Dijital Medyada Örgütlenme

İnsanın var olmasından bugüne sosyal bir varlık olduğu bilinmektedir. İletişim becerileri sayesinde sosyal ilişkiler kurma, kültür oluşturma ve sürdürme yetisi insanın dijital dünyayı da benzer özelliklerde kurgulamasına neden olmuştur. Dijital dünya insanı insan yapan iletişim, etkileşim, yaratıcılık, kültür, dedikodu, yalan, kabileler, cemaatler ve benzeri unsurları barındırmaktadır. Bu anlamda dijital kamusal alan internetin icat edilmesinden günümüze kadar büyümüş, birey ve toplumun vaktinin büyük bir kısmını geçirdiği sosyal bir alan haline gelmiştir. Özellikle Covid-19 Pandemisi sırasında dijital medya üzerinden iş yapma modelleri ivmesini artırmaya başlamış, sonrasında bu modellerin verimli olanları uygulanmaya devam etmiştir. Yapısı gereği çevik, esnek ve hesaplı olarak tanımlanan siber uzam bu özellikleriyle kurumlara işlerini sürdürebilmeleri adına alternatifler sunmaktadır.

İnternet kullanıcılarının çevrimiçi olma kolaylıkları gelişen cihaz ve yeni nesil bilişim teknolojilerine bağlı olarak artmaktadır. Bu gelişmelere bağlı olarak dijital dünyanın kamusal alanında hemen her niş konuda bir topluluk bulmak ve bilgi paylaşımı yapmak mümkündür. Ek olarak bir amaca yönelik kolektifler oluşturma, ekonomik ve toplumsal kalkınma adına örgütlenme bilincinin eskiye oranla arttığı görülmektedir. Bu farkındalık dijital medyanın dönüştürücü gücü bağlamında değerlendirildiğinde gelecekte oluşacak bu gibi toplulukların büyüyerek küresel anlamda iş birlikleri gerçekleştirmesi öngörülmektedir.

Ülkemizde “Avrupa Birliği Sivil Düşün” programının desteklediği “Dünyalar Dijital Topluluğu” bu örgütlenmelere güncel bir örnek olarak verilmektedir. Bu platformda benzer amaçlara sahip insanların dayanışma içinde olması adına gruplar kurulabilmekte, etkinlikler ve eğitimler yapılabilmektedir. Dünyalar Platformu:

“Ortaklıkları paylaştığınız topluluk üyeleriyle gruplar kurabilir, hem birlikte hem birbirinizden öğrenebilir, etkinlikler planlayabilir, harekete geçmek için yol planları yapabilirsiniz! Bir topluluğa dahil olabilir ya da kendi topluluğunuzu kurmak için kolları sıvayabilirsiniz! Tartışma başlatabilir ya da süren tartışmalara katılıp yeni bakış açıları ve yöntemlerle buluşabilirsiniz! Etkinliklere katılıp uzmanlarla fikir alışverişinde

bulunabilirsiniz! Tohumlarını attığımız fikir ve çalışmalarını yeni insanlarla güç birliği içinde olgunlaştırabilirsiniz! (SivilDüşün, 2023)”

diyerek, dijital dünyanın sınırsız imkanlarından faydalanmaları adına katılımcılara çağrıda bulunmaktadır. Dünyalar dijital topluluğunun ülke çapında 1320 üyesi bulunmaktadır ve bu sayının giderek artması beklenmektedir. Dünyalar Platformu sosyal dijital topluluklar kurulmasına ortam yaratan bir dijital kamusal alan yaratması bakımından ülkemizdeki önemli örneklerden biri olarak görülmektedir.

Dijital medyayı kullanarak örgütlenen farklı yapılanmalarda bulunmaktadır. Bunlardan biri Küresel Ekoköy Ağı (Global Ecovillage Network) olarak bilinmektedir. Söz konusu ağ kendisini ekonomi, kültür, ekoloji ve sosyal ilkeler kapsamında tanımlamaktadır. Bu ilkeler üzerinden dünya ile bağlantılı ama yerel topluluklarla yeni bir sistem oluşturmayı amaçlamayan Küresel Ekoköy Ağı, küyerelleşme (glocalization) kavramının bütüncül bir yaklaşımla uygulandığı yeni bir örnek olarak görülmektedir. Küresel Ekoköy Ağı'nın kültürler, ülkeler ve kıtalar arasında bağlar kurduğu aktarılmaktadır. Küresel Ekoköy Ağı dirençli toplumlar, kültürler yaratmak ve bu konuda stratejiler geliştirmek amacıyla hareket etmektedir. Dünya genelinde politika yapıcılar, hükümetler, STK'lar, akademisyenler, girişimciler, aktivistler, topluluklar ve ekolojik düşünen bireyler arasında köprüler kuran aktif bir ağ oluşturmak adına çalışmaktadırlar (Ecovillage, 2015).

We Are Social'ın yaptığı araştırmada 2023 yılı başında dünya genelinde internet kullanıcısının çevrimiçi geçirdiği süre günde 6 saat 37 dakika olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya göre küresel internet kullanıcısının çevrimiçi olmasının ilk amacı “bilgiye ulaşmak” olarak aktarılmıştır. İkinci olarak “arkadaşlar ve aile ile iletişimde kalmak”, üçüncü olarak “haberleri ve güncel olayları takip etmek” ve dördüncü olarak ise “video izlemek” amacıyla çevrimiçi oldukları görülmüştür (We Are Social, 2023). Bu bağlamda çevrimiçi sürenin giderek artması, cihazların anlık bağlantı kapasitelerinin gelişmesi ve toplumun bunları kabul hızı da dikkate alındığında gelecekte bizi daha bağlantılı, bilgiye açık ve sosyal bir dijital toplumun beklediği düşünülmektedir. Bu anlamda dijital toplumun dijital medya üzerinden geleneksel kalkınma, savunuculuk ve sosyoekonomik örgüt modellerine benzer örgütlenmeler oluşturacağı öngörülmektedir.

Dijital medyanın iç dinamikleri nedeniyle kolayca topluluk oluşumuna izin veren bir yapıda olduğu bilinmektedir. Hızlı, esnek ve neredeyse ücretsiz bir araya gelen topluluklar niş ilgi alanlarına sahip kişileri küresel olarak bir araya getirmeyi başarmaktadır. Bu

topluluklar o konuyla ilgili sınırsız bilgi paylaşımına olanak sağlamaktadır. Ancak bu mecrada sürdürülebilir bir dayanışma ekonomisinin şu an için yaratılması konusunda sorunlar olduğu görülmektedir. Küresel ağ ve dijital teknolojilerin toplumsal dinamikler etrafında yapılanması iş birliği kavramını destekler şekilde gelişmesini sağlamıştır. Dijital medya üzerinden toplanan yardımlar, acil bilgi paylaşımları, afetlerde dayanışma süreçleri ve benzeri örgütlenme biçimleri, dijital dünyada gerçekleşen kitlesel örgütlenmelere ve kısa iş birliklerine örnek olarak verilmektedir. Kitleler yoğun bağları olmayan, kısa süreliğine bir amaç için toplanan ve sonra dağılıp işlevini yitiren yapılar olarak bilinmektedir. Bu bağlamda dijital medya tabanlı örgütlenmelerin çoğunlukla süreklilik bakımından problemlili olduğu görülmektedir.

Ağırlık olarak genç neslin kullandığı dijital medyada refahı önceleyen, iş birliği ve dayanışmayı temel alan sosyoekonomik bir örgüt yapısının bulunmadığı görülmektedir. Dijital medyanın yapısı gereği hiyerarşik olmaması bu kuşaklarda yabancılaşma ve bireyselleşmeyi artırdığı gibi sınıf bilincini de azalttığı bilinmektedir. Bu konuda Guy Standing: “(...) küreselleşmenin ulusal sınıf yapılarının parçalanmasına yol açtığını söylemek mümkün. Eşitsizliklerin arttığı dünyada daha esnek bir emek piyasasına gidilirken, sınıf ortadan kaybolmadı. Daha ziyade, parçalı bir küresel sınıf görüntüsü ortaya çıktı (Standing, 2014: 21)” diye aktarmaktadır. Bu parçalı yapı içinde bir yaşam kurmaya çalışan genç kuşak sosyal sermayesini sadece dijital üzerinde biriktirerek ilerlemeye çalışmaktadır.

Özellikle dijital altyapılı işlerde çalışan ve herhangi bir güvencesi olmayan bu bireylerin ülkemizde ve dünyada oldukça arttığı belirtilmektedir. Herhangi bir sendikası olmayan, toplumsal kimliği oturmamış, içinde yaşadığı toplumun geçtiği safhalar konusunda bilgisi olmayan, kariyer planlarının genel geçer olduğu ve durumun genç kuşak arasında arttığı görülmektedir. Prekarya olarak da adlandırılan söz konusu bireyler kendilerini gelir sürekliliği olmayan bir sistemin içinde bulmaktadır (2014: 29). Siber dünyanın algoritmalar, etkileşim ve data üzerine kurduğu dijital ekonominin hammaddesi söz konusu genç kuşak olmasına rağmen, kolektif yapılar kuramadıkları için bu sistemden kötü yönde etkilenmektedirler.

Bu büyümenin yarattığı ekonominin temel yöneliminin tüketim üzerine kurgulandığı bilinmektedir. Çok uluslu firmalar dijital medyadan elde ettikleri kişisel verileri etkin şekilde kullanmaktadır. Bu verilerden semantik bir bütünlük sağlayacak şekilde davranışsal modeller çıkaran söz konusu firmalar insanların tüketim davranışlarının önceden tahmin

edilmesini sağlayacak yöntemler geliştirmektedir. Bu anlamda tüketim dijital medya üzerinden özendirilen ve yine bu bağlamda elde edilen verilerden yeniden tüketime sevk edilen hedonik bir toplum oluşmasına sebep olmaktadır. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinde toplumlar kendilerini tüketim üzerinden tanımlamaktadır (Çağlak vd., 2021). Yeni nesil bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla bu durumun etki alanının genişlemesi beklenmektedir.

Günümüzde genç kuşak odaklı, çağın teknolojik donatılarına sahip, dayanışmayı bir değer olarak benimsemiş, toplum ve doğa temelli, yeni küresel ticari ekosistemi anlayan, sürdürülebilir ve etkin bir girişimcilik modeli görülmemektedir. Bu nedenle oluşan boşlukta sermaye tekelleşmekte ve ortaya çıkan tabloda toplumu, doğayı ve emeği kullanarak refah seviyesinin artması sağlanamamaktadır. Yeni nesil teknolojilerin veri odaklı mikro hedef pazarlamasına olanak sağlaması ve bu yöntemlerin tekelleşen firmalar tarafından etkin kullanılması nedeniyle genç kuşak bir tüketim döngüsünün içinde bulunmaktadır. Dijital medyada sosyoekonomik örgütlenmeler şu ana kadar filizlenmemiş olup bu konuyla ilgili çalışmaların sürdürüldüğü gözlemlenmiştir.

Sanayi 4.0 uygulamalarının dünyaya yayıldığı günümüzde bu gelişmelere paralel olarak yerel, bölgesel ve küresel kalkınmayı destekleyecek model arayışları sürmektedir. Günümüzde sosyoekonomik kalkınmanın oluşması için farklı sektörlerin iş birliği yapmasının zorunlu olduğu bilinmektedir. Tek başına tarım, sanayi, teknoloji ya da turizm gibi sektörler, küresel rekabetin yoğunlaştığı dünyada söz konusu kalkınmanın yükünü taşımakta zorlanmaktadır. Dayanışma ekonomisi kapsamında farklı paydaşların bir arada olabildiği ve Sanayi 4.0 teknolojilerinin özellikle yeni nesil bilgi ve iletişim tabanlı araçlarının etkin kullanıldığı modellerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda dijital medya bahsi geçen örgütlenme için çok uygun bir zemin olarak görülmektedir.

Birleşmiş Milletler'e göre, günümüz genç nüfusunun yaklaşık %90'ı gelişmekte olan ülkelerde yaşamakta ve nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Uluslararası Kooperatif Birliği'nin gençlerin kooperatif örgütlerine katılımlarıyla ilgili sorunları tespit etmek amacıyla 20 ülkeden 420 genç ile yaptığı görüşmeler üzerine kurgulanan "Gençler ve Kooperatifler: Mükemmel Bir Eşleşme mi? (Young People and Cooperatives: A perfect match?) isimli raporunda konuyla ilgili bir takım tespitlerde bulunulmuştur. Raporunda süregelen ekonomik sistemin, gençlerin istihdam ve kariyer konusunda yaşadığı sıkıntılarını derinleştirdiği ve sosyoekonomik olarak örgütlenme sorunu yaşayan gençlerin

kooperatifçilik modeliyle desteklenerek yeni alternatifler üretilebileceği aktarılmaktadır (ICA, 2021).

2.2.1. Kitle Kaynak Yönetimi Kavramı

Teknoloji ve küresel ağ internetin birleşerek oluşturduğu dijital toplum yapısında sürekli iletişim hali mevcuttur. Bu iletişimi sağlayan en önemli etken dijital medya platformlarıdır. İlk kez Howard Rheingold tarafından 1993 yılında “The Virtual Community” kitabıyla ortaya atılan sanal (dijital) cemaat kavramı bugün oldukça gündemdedir. Rheingold’a göre sanal cemaatler insanların gerçek hayatta sosyal çevrelerinde yaptıklarının neredeyse aynılarını bedenlerini geride bırakarak ekran karşısında yaptıkları topluluklardır. Bu bağlamda çevrimiçi kültürlerin zenginliği ve canlılığı cazibesine kapılan kullanıcılar bugün dahil olmak üzere bu topluluklara katılmaktadırlar. İnternetin içinde oluşan bir alt kültürler ekosistemi olarak tanımlanan sanal cemaatler bazıları için her türden bilginin açık olarak paylaşıldığı, bazıları için örgütlenme platformu olarak görülen, bazıları için siyasi bir araç olarak kullanılan geniş katılıma açık bir alan olarak görülmektedir (Rheingold, 1993). Tespitin güncelliğini korumasına ek olarak günümüzde oldukça önemli işlerin üretildiği, amatör veya uzman farketmeksizin herkesin ilgi alanlarında katkı sunduğu bir kavram daha ortaya çıkmıştır. Sanal cemaatlerin gelişmiş bir versiyonu olarak görülebilecek bu kavram “kitle kaynak yönetimi” olarak adlandırılmaktadır.

Kitle kaynak yönetimi kavramı (Crowdsourcing) internet ile iç içe geçmiş bir kavram olarak bilinmektedir. Bahsi geçen küresel toplum yaşayan ve sürekli hareket halinde olan bir organizmaya benzetilmektedir. Organizma içinde bulunan alt kümelerde bağ kuran kullanıcılar iş birliği kavramını kitle kaynak yönetimi olgusuyla genişleterek kitlesel iş birliği yapmanın yolunu icat etmiştir. Kitle kaynak yönetiminin kendiliğinden oluştuğu aktarılmaktadır. Bu anlamda bir firma, kişi ya da kuruluşa ait olmadığı bilinmektedir. Kitle kaynak yönetimi kimlikler üstü bir kavram olarak görülmektedir. Din, dil, ırk, cinsiyet gibi tanımlara önem atfedilmemektedir. Bu sistemde asıl amacın liyakat esaslı nitelikli iş üretmek olduğu aktarılmaktadır. Günümüzde insanın görüldüğünden fazla potansiyele sahip olduğunu savunan kitle kaynak yönetimi bunu fayda üreterek ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte insanlığın sosyalleşme dürtülerini ve becerilerini dijital

ekonomi içinde sermayeye dönüştürmektedir (Howe, 2010: 15-17). Howe konuyla ilgili düşüncesini “(...), düşünebileceğiniz her coğrafyadan düşünebileceğiniz her türlü insanın daha önce görülmemiş seviyelerde iş birliği yapmasını ve anlamlı değiş tokuşlarda bulunmasını sağlayan teknolojiyi kullanır” (2010: 17) olarak aktarmaktadır.

Dijital dünyada iş birliği olgusu özellikle internetin yaygınlaşması ve toplulukların etkileşim kurabilmesiyle yerini sağlamlaştırmıştır. Süreç içinde oluşan modellerin bazıları başarılı olmazken yenilikçi yöntemlerle kendini geliştiren topluluk temelli modeller ilerlemeyi sürdürmüştür. Yazılım dünyasında örnekleri olan bu modellerin uzun yıllardır başarıyla sürdürüldüğü bilinmektedir. Bu konuya en iyi örneğin Linux işletim sistemi olduğu bilinmektedir. Bu yazılım tam olarak kimseye ait değildir ve dünyanın her tarafından yazılımcıların iş birliği kapsamında verdiği katkıyla oluşmuştur. Bu anlamda dijital dünyada örgütlenen profesyoneller kendilerinin ve toplumun kullanabileceği açık kaynak kodlu bir sistem geliştirmişlerdir (Surowiecki, 2018: 89). Linux bu yönüyle birbirinden fiziksel anlamda uzak olan insanların birlikte iş yapabilmesini kanıtlar niteliktedir.

Dijitalleşme ile birlikte gerçekleşen köklü küresel değişimler kullanıcıları birer içerik üreticisine çevirmekle kalmayıp ek olarak onları ekonomiye daha fazla katkı sağlayan bir konuma getirmiştir. Küçük ölçekli dayanışmaları kitlesel iş birliğine çevirmesiyle bilinen kitle kaynak yönetimi düşük maliyetlerle kolektif hareket edilmesini sağlayan bir yapıdadır. Bu bağlamda sosyal ya da ekonomik değer üretmek isteyen katılımcılar global ölçekte iş birliği yapabilmektedir. Bir başka deyişle kitlelerin dijital medya ve teknoloji kullanılarak örgütlenmesi ve iş birliği yapması giderek kolaylaşmaktadır. Tapscott ve Williams’a göre: “Günümüzde birbiriyle bağlantı halindeki milyarlarca insan, bir zamanlar hayal bile edemediğimiz yollardan inovasyon, servet üretimi ve toplumsal gelişim çalışmalarına aktif katılım sergilemektedir (Tapscott ve Williams, 2007: 11).” Artan katılım söz konusu alanlarda enformasyon üretilmesini sağlamaktadır. Diğer bir deyişle bu kavram insanların internet ortamında ürettikleri enformasyonun, kitlesel açıdan bakıldığında anlamlı bir bilgi ya da ürüne dönüşmesi ve ekonomik bir değer ifade etmesi olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir kurum ihtiyacı olan bir alanda bu yöntemi kullanarak internet kullanıcılarının katılımıyla çözüm yolları bulabilmektedir.

Kitle kaynak yönetiminin esinlendiği yerlerden birinin her ne kadar negatif algıya sahip olsa da sürü-grup davranışları olduğu aktarılmaktadır. Özellikle kuş sürülerinin davranış modelleri bu konuda dikkat çekici bilgiler sunmaktadır. Örneğin bir sığırcık

sürüsünün kaotik davranışları yırtıcı bir kuş saldırdığında neredeyse kusursuz bir düzenle yırtıcı kuşun yolundan çekilmektedir. Plansız şekilde gerçekleşen bu durum kendiliğinden düzen olarak aktarılmaktadır. Surowiecki bu konu hakkında “Bir kuş sürüsü, başında bir lider olmaksızın ve karmaşık algoritmalar ve kurallar izlemek zorunda kalmadan, tabandan gelen bir inisiyatifle sorunlarını çözüp hedeflerine ulaşabilen toplumsal örgütlenmenin mükemmel bir örneğidir (Surowiecki, 2018: 117)” demektedir. Herhangi bir yönlendirme olmadan topluluk ihtiyaçlarına göre örgütlenme kooperatif yapısıyla benzer yanlar içermektedir. Bu anlamda kitle kaynak sistemi sayesinde kişiler bireysel davranışlarını grup faydasına da olacak şekilde koordine ederek değer üretimi sağlamaktadır.

MIT tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre alanında uzman ve mesleki doygunluğa ulaşmış yazılımcıların kitle kaynak yönetimi kapsamında gerçekleşen ücretsiz geliştirmelere neden katıldıkları sorgulanmıştır. Ortaya çıkan tabloda bu kişilerin büyük toplulukların faydasına üretim yapmasının ve uzmanlaştıkları iş kapsamında ortaya çıkan değerın kullanılmasından duydukları hazzın belirleyici olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kitle kaynak yönetimi projelerinin kendi içinde bir mesleki tatmin mekanizmasına sahip olduğu görülmektedir. İnternet üzerinden çalışan kitle kaynak, mekan sınırlandırması olmaksızın iş birliği yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda iş gücünün küreselleştiği aktarılmaktadır. Oluşan küresel insan kaynağının doğal olarak büyük sorunlara hızlı çözüm üretme potansiyeli olduğu belirtilmektedir (Howe, 2010: 18-21). İnsanın köklerinde olan dayanışma ve iş birliği kültürünü teknoloji ile birleştirmesi noktasında kitle kaynak yönetiminin yıkıcı yenilikler yaratabileceği aktarılmaktadır.

Çağımızın kitlesel dayanışma modelini oluşturan kitle kaynak yönetimi kavramı çok fazla kullanıcı tarafından oluşturulan ve kullanılan bazı oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan bir tanesi Wikipedia'dır. Çevrimiçi ansiklopedi olarak tanımlanan Wikipedia tüm dünyadan katılımcıların belirli kurallar dahilinde girdiği bilgiler sayesinde derlenmektedir. Bu kapsamda oluşan ekonomik ekosistem “Wikinomi” olarak da tanımlanmaktadır. Wikinomi kavramını ortaya atan Tapscott ve Williams kavrama ait ilkeleri de aktarmaktadır. Bu ilkeler açık olma, peering, paylaşım ve global hareket etmek olarak görülmektedir. Açıklık ilkesi şeffaflık, özgürlük, esneklik, erişim, genişleyebilen ve samimiyet gibi alt kavramları kapsamaktadır. Peering ise yatay örgütlenme kapsamında açık bilgiyi tarafların katılımıyla özgürce geliştirmek olarak aktarılmaktadır. Bahsi geçen Linux işletim sistemi peering ilkesinin örneklerinden biri olarak bilinmektedir. Paylaşım ilkesi

üretileen değerlerin kamunun erişimine açılmasını ve bu şekilde değer üretilmesini önermektedir. Global hareket etmek ilkesi ise kürselleşen dünya dinamiklerine adapte olmayı sağlayacak ve bu şekilde belirli bir bölge yerine tüm dünyadaki bilgiyi kullanabilecek yapıların ortaya çıkmasını kapsamaktadır (Tapscott ve Williams, 2007: 34-47).

Diğer yandan kitle kaynak kavramının farklı formları olduğu aktarılmaktadır. Bu formlar; kitlesel iş yapmak (crowdjobbing), kitlelerin bilgeliği (crowdwisdom), kitle fonlaması (crowdfunding), kitle kaynak ve tahmin (crowdsourcing and forecasting), kitle kaynak kullanımı ve yenilik (crowdsourcing and innovation), kitle kaynak kullanımı ve özgünlük (crowdsourcing and authenticity), kitle denetimi (crowdauditing), kitle kontrolü (crowdcontrol), kitle küratörlüğü (crowdcuration) ve kitle bakımı (crowdcare) olarak aktarılmaktadır. Tüm formların oluşturduğu kitlesel ekosistem bilgi teknolojisi yoluyla yayılan ilişkiler alanına girmektedir. Bu bağlamda, çeşitli katılımcılar tarafından ortak değer inşa etme yaklaşımı ortaya koyan bu sistem dijital bağlantının şimdi ve gelecekte giderek özgünleşen örgütlenme modelleri ortaya çıkaracağı öngörülmektedir (Lebraty ve Lebraty, 2013). Yaygınlaşması beklenen daha yüksek aktarım hızı ve daha düşük gecikme hızına sahip olacak 5G ve alt teknolojilerinin bağlantılı toplumun kapsamını genişletmesi beklenmektedir. Bu anlamda yeni oluşacak örgütlenme modellerinin hali hazırda olan ve giderek büyüyen güvencesiz sınıfa bir çözüm önerisi yaratacağı öngörülmektedir.

2.2.2. Prekaryal Toplum Yapısı

Daha önce Fransız sosyologlar tarafından geçici ve mevsimlik işçileri tanımlamak adına ortaya atılan prekarya terimi; 2010'lu yılların başında iktisatçı Guy Standing tarafından kavramsallaştırılan yeni, farklı ve oluşum sürecinde olan bir sosyoekonomik sınıf olarak bilinmektedir. Prekarya'nın proletarya olarak bilinen işçi sınıfının faydandığı toplumsal ilişkiler ve örgütlerin hiç birinden faydalanmadığı bilinmektedir. Ek olarak oluşan küresel iktisadi sistemin içinde tabana yayılan bir olgudan bahsedilmektedir. Bu olgu dünyadaki büyük bir kesim için ortak payda haline dönüşmektedir (Standing, 2014: 21-31) Bu bağlamda Standing, farklı işler yapıp farklı gelirler elde etseler de benzer hisler yaşayan kesimi "(...) her biri emeklerinin araçsal (yaşamak için), fırsatçı (ne düşerse) ve güvencesiz olduğu hissini paylaşır (Standing, 2014: 31)" olarak aktarmaktadır.

Genel kapsamda güvencesizler olarak adlandırılan prekarya sınıfına geçişlerin günümüz şartlarında oldukça kolay yaşanabildiği bilinmektedir. Küreselleşmenin derinleştirdiği ve vahşi kapitalizm olarak adlandırılan sistem aileler ve bireyler arasındaki uçurumu büyütürken emeği rahat yaşamak için değil hayatta kalmak için üretilen bir kavrama indirgemıştır. Sonuç olarak verdiği emek karşılığında barınma ve gıda gibi temel giderlerini karşılayabilen ya da güzel bir geliri olsa da her an işini kaybetme riskiyle karşı karşıya olan bir toplum oluşmaktadır. Prekaryal toplum olarak isimlendirilebilecek bu sınıfın olgunlaşmaya devam eden Sanayi 4.0 sürecinin gelişmelerinden etkilenmesi beklenmektedir. Tüm sektörlerde yaşanması beklenen dönüşümün kendini yenilemeye fırsatı olmayan ya da yenilemek için çok çaba harcaması gereken çalışanlar üzerinde baskı kuracağı öngörülmektedir.

Dünya Ekonomik Forumu Sanayi 4.0 sıfırın yarattığı otomasyon sistemlerinin 2025 yılına kadar yaklaşık 85 milyon kişinin çalıştığı iş kollarını etkileyeceğini aktarmaktadır. Diğer yandan aynı gelişmelerin 97 milyon kişi için yeni iş alanları açacağını ya da var olanların kapsamını genişleteceğini belirtmektedir. Rapor 2030'ların ortalarında yapay zeka süreçlerinin gelişmesi ve daha otonom hale gelmesiyle iş kollarının yüzde 30'u ve düşük eğitim seviyesine sahip çalışanların yüzde 44'ünün otomasyon riski altında olacağını aktarmaktadır. Günümüzde çoğu gencin beceri açığı bulunmakla birlikte istihdam edilme zorlukları bulunduğu belirtilmektedir. Bu nedenle gençlerin işsizlik karşısında savunmasız olduğu aktarılmaktadır. Ek olarak tüm bu tablo özelinde özellikle gençlere yetkinliklerini artıracak ve gelmekte olan yeni çalışma ekosistemine uygun beceri kazandırma, var olanları yeniliklere uyumlama ihtiyacı olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda günümüzde çalışan kişilerin en az yüzde 50'sinin 2025'e kadar sektör gözetmeksizin "reskilling" olarak adlandırılan yeni beceri setlerini edinmesi gerektiği aktarılmaktadır (World Economic Forum, 2020).

McKinsey Global Institute tarafından yapılan araştırma sonuçları; erken ve orta vadede otomasyon yaygınlaşma senaryoları çerçevesinde 2030 yılına kadar dünya genelinde 400 milyon ila 800 milyon kişinin otomasyon nedeniyle yerinden edilebileceğini ve yeni işler bulması gerekebileceğini öngörmektedir. Bu kapsamda otomasyonun getireceği yeniliklere bağlı olarak farklı iş kollarının oluşacağı belirtilmektedir (McKinsey Global Institute, 2017). Diğer yandan Birleşmiş Milletler'in yayınladığı rapora göre 2030 yılında dünya nüfusunun 8.6 milyar olması öngörülmektedir (UN, 2017). Teknoloji odaklı

değişimlerin özellikle kendini yenileme fırsatı yakalayamayan sosyoekonomik dezavantajlara sahip kişiler arasında kitlesel bir işsizlik sorununa yol açması beklenmektedir.

21. yüzyılda çalışma rejimleriyle ilgili düşük ücretli hizmet sektörünün balonlaşması, ekonomik eşitsizlik ve işçi haklarının çökmesi gibi sorunlar görülmektedir. Ancak asıl problem olarak bu sorunları çözmek adına çok az gerçekçi alternatifin oluşması görülmektedir. Sürecin geleceği ile ilgili literatürde tartışılan konular istihdam içindeki adaletsizlik ve oluşması beklenen işsizlik sorunu olarak bilinmektedir. Bu kapsamda sıradan insanların katılabileceği sosyoekonomik bir çözüm yaklaşımının bulunmaması prekaryal sınıfın büyüyeceğine işaret eden bir veri olarak belirtilmektedir (Scholz, 2016). Bu nedenle dijital medya tabanlı ticari ve toplumsal ekosistemde dayanışmayı önceleyen alternatiflerin oluşması gerekmektedir. Bu yönüyle bireysel ve toplumsal kalkınmayı önceleyen kooperatifçiliğin yeni gelişmelere uyarlanması önerilmektedir.

Kitle kaynağını fayda amaçlı kullanması ve amaca uygun iş birliği kanallarını hızla oluşturması yönüyle kooperatifçilik ile bağdaşan dijital medyanın yeni kooperatifçilik yöntemlerini doğurması beklenmektedir. Oluşacak yeni kooperatifçilik anlayışının literatürde tespit edilen hem bireysel hem de toplumsal sorunların derinleşmesini yavaşlatacak potansiyele sahip olduğu öngörülmektedir.

2.3. Kooperatifçiliğin Kavramsal Çerçevesi

Bu bölümde kooperatifçiliğin kavramsal çerçevesi çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Ülkemizde ve dünyada kooperatif örgütlenmesinin farklı ölçek ve modellerde yapılandığı görülmektedir. Dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte siber dünyada da toplulukların oluştuğu ve bu toplulukların sosyoekonomik anlamda iş birlikleri yapmaya başladığı aktarılmaktadır. Farklı sektörlerde, çevrelerde, yerelde, ulusalda ve uluslararası düzeyde örgütlenen kooperatiflerin olduğu görülmektedir.

Kooperatif Latince “co” ve “operari” köklerinden türeyen ve “birlikte iş yapmak”, “iş birliği” anlamlarını barındıran bir kelime olarak adlandırılmaktadır (Rehber, 2011: 60). Kooperatifçiliğin ana felsefesi yardımlaşma ve birlikte gelişme üzerine kurulmuştur. Kooperatiflerin tarihsel gelişimleri incelendiğinde her zaman ekonomik dönüşümlerin bir parçası oldukları görülmektedir. 1880’lerde sanayileşme kapsamında yaşanan ekonomik stres ve değişim çağdaş kooperatifçilik yapısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kooperatifler tabana yayılan toplumsal süreçlere verilen bir tepki olarak görülmektedir. Kooperatiflerin ekonomik değişimle başa çıkmakta zorluk çekenler tarafından oluşturulduğu aktarılmaktadır (Fairbairn, 2016). Sorunlarla ortaklaşarak mücadele etme yöntemleri sunan kooperatifçiliğin tarihsel süreç içerisinde özellikle belirli sınıfların mücadelesinin sembolü haline dönüştüğü görülmektedir.

Kooperatifçilik kavramının insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmektedir. Rekabetçi olduğu bilinen insanın bir yandan da hayatta kalmak adına doğa ile rekabet içinde olması kendi arasında iş birliği ve dayanışmayı etkin kullanmasını sağlamıştır. Bu sayede gelişen dayanışma kültürü kooperatifçiliğin bugünkü kapsamına yakın sosyal ve ekonomik örgütlenmelerin oluşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda ilk örnekler olarak Antik Yunan ve Babil’de çiftçilerin belirli toprakları birlikte işledikleri bilinmektedir. Benzer olarak Roma’da din, cenaze, tüketim ve tarım konularında kooperatif benzeri yapılanmalar görülmektedir. Tarihsel süreçte oluşan lonca yapılanmaları da kooperatif hareketinin öncülleri olarak aktarılmaktadır. Diğer yandan modern kooperatif hareketinin başlangıcından bir süre önce İskoçya’da dokuma işçilerinin malzeme tedariki amacıyla ortaklaştıkları ve tüketim kooperatifi modelini anımsatan girişimlerde buldukları bilinmektedir. Aynı dönemlerde gemi yapımında çalışan işçilerin bir araya gelip değirmen satın alarak kendi ekmeklerini ürettikleri aktarılmaktadır. Ayrıca İskoçya’da kurulan Dokumacılar Cemiyetinin ihtiyaçları doğrultusunda 1769 yılında örgütlendikleri bilinmektedir (Rehber, 2011: 7-13).

Tarihsel süreçte belirli amaçlar etrafında iş birliği ilkelerini işleten örnekler görülse de bugünkü anlamıyla kooperatifçiliğin, sanayi devrimi sonrası işçi sınıfının zorlaşan şartlarına dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma çerçevesinde çözüm geliştirme çabaları sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Buradan hareketle 28 dokuma işçisinin 21 Aralık 1844’de kurdukları “tüketim kooperatifi” modern anlamda kooperatifçiliğin başlangıç tarihi olarak kabul görmektedir (Aysu, 2019: 27). Modern kooperatifçiliğin kurucusu olarak anılan 1771 – 1858 yılları arasında yaşamış bir imalatçı olan Robert Owen süreç içerisinde Birleşik Krallık’ta çalışan işçi sınıfının lideri haline dönüşmüştür. Owen kooperatif hareketini sosyalizm, örgütlenme ve iyi çalışma şartlarının oluşmasıyla iç içe düşünmüştür. Dr. Willam King ise kooperatif hareketine sistem odaklı yaklaşımıyla bilinmektedir. Dr. King o günün şartlarında oluşturduğu kooperatifçilik ilkelerinin aşağıdan yukarıya yani topluluk temelli uygulanmasını önermektedir. İlkeler; tasarruf, kooperatife yatırım, peşin ödeme, demokratik

yönetim, görünürlüğü arttırma, kazancı tekrar kooperatife yatırma olarak aktarılmaktadır. Hem Owen hem de Dr. King'in bakış açısından etkilenecek kurulan "Rochdale Friendly Cooperative Society" dünyadaki ilk başarılı kooperatif olarak kabul edilmektedir (Rehber, 2011: 16-22). Dünyada bu gibi gelişmeler yaşanırken ülkemizde de toplumsal dinamiklerinde kök salmış olan dayanışma kültürünü geliştirmek adına çalışmalar görülmüştür.

Anadolu toprakları Çatalhöyük yerleşiminden başlayarak birçok kadim uygarlığa ev sahipliği yapmıştır (Arslan, 2019). Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle dayanışma kültürlerini de yaşatmaya devam ettikleri bilinmektedir. Coğrafyamızda 13 ile 18. yüzyıllar arasında sürdüğü bilinen Ahilik esnaf ve sanatkarların dayanışma için kurdukları birlikler olarak aktarılmaktadır. Ahilik kurumunun zayıflamasıyla birlikte Avrupa'da benzerleri bulunan loncalar yaygınlaşmaya başlamıştır. Farklı konularda aynı ya da nakdi yardımlar yapan sandıklar kurularak ihtiyaç sahiplerine sosyal fayda sağlanmıştır. Osmanlı döneminde kooperatifçilik kapsamında kabul edilen ilk oluşumun Mithat Paşa tarafından kurulan Memleket Sandıkları olduğu aktarılmaktadır. Bir tarım kredi kuruluşturularak kurgulanan yapı başarılı bulunmuştur. Sonrasında ise ülke topraklarında yaygınlaşması için 29 maddeden oluşan nizamname hükümetçe kabul edilmiştir. Bu gelişmelere ek olarak 1913 yılında Cemal Bey'in Kooperatif Şirketler Kanunu olarak yayınladığı belge Osmanlı dönemi için önemli olarak görülmektedir (Rehber, 2011: 47-53).

Cumhuriyet döneminde ise kooperatifçilik hareketine oldukça önem verildiği belirtilmektedir. Yayın çalışmalarıyla kooperatifçilik felsefesinin yaygınlaştırılmaya çalışıldığı dönemde bu konuda oluşturulmuş en önemli belgelerden biri 1923 yılında basılan "Kooperatif Şirketler" kitapçığıdır. Atatürk'ün kooperatifçiliği bizzat desteklediği ve içinde olduğu bilinmektedir. Bu anlamda ülkenin hukuki yapısı, gerekli yasalarla kooperatifçiliğin benimsenmesi için geliştirilmiştir. Özellikle tarımsal alanda büyük atılımlar yapılan cumhuriyetin ilk dönemlerinde tarımsal kooperatiflerle ilgili çalışmalar yapılması bu konuda destekleyici olmuştur. Bu kapsamda 1935 yılında kanunlaşan Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Kanunu ile Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu önemli dönüm noktaları olarak görülmektedir. İlerleyen süreçte kanun kapsamlarının geliştirilmesi ya da yeni kanunlar eklenmesi gerekli görülmüştür. Bu bağlamda Kooperatifler Kanunu kabul edilmiş ve tarım kooperatifleri dışında kalan kooperatifler de yasal zemine kavuşmuştur (Rehber, 2011: 53-59). Ek olarak ülkemizde ve dünyada süreç içinde gelişen ve küresel çapta bir modele

dönüşerek farklı sektörlerde faaliyet gösteren kooperatifçiliğin bir takım amaçları bulunmaktadır.

Kooperatifçilik anlayışı ortaklarının sosyal ve iktisadi sorunlarını çıkarıcı bakış açısından uzak şekilde çözmek adına ortaklaşmayı savunmaktadır. Buradan hareketle kooperatifçilik; ortaklarına rekabetçi ekonomik koşulların oluşturduğu güçlü yapılara karşı bir korunma alanı sağlamak ve onlara daha iyi yaşam şartları sunmak adına çaba göstermektedir. Böylece toplumda dezavantajlı konumda olan kişilerin kooperatif çatısı altında bir araya gelmeleri amaçlanmaktadır. Karşılıklı yardımlaşma ilkesiyle yoğrulan toplulukların sosyoekonomik anlamda toplumun çoğunluğuyla daha eşit bir konuma geleceği aktarılmaktadır (GMKA, 2021). Bu yapısı nedeniyle gelişmiş ülkelerde olduğu gibi az gelişmiş ülkelerde de kalkınma adına kooperatifçilik modeli uygulanmaktadır. Sektörel anlamda farklı becerileri olan toplulukları destekleme alanında başarılı bulunan kooperatifçilik; dayanışma ilkesiyle hareket edilerek sosyoekonomik değer üretmenin yani bir anlamda kalkınmanın faydalı araçlarından biri olarak görülmektedir.

Kooperatifçiliğin ülkemizdeki kavramsal karşılığına bakıldığında yabancı olmadığı “imece” kültürü ile karşılaşılmaktadır. İmece bir kişinin altından kalkamayacağı işleri toplu şekilde çözerek sosyal fayda üretilmesine ve birbirine bağlı toplulukların gelişmesine katkı sunulmaktadır. Kooperatifçiliğin de hem ekonomik hem toplumsal dayanışma temelli olduğu belirtilmektedir. Kooperatifçilik topluluk temelli, demokratik ilkeler etrafında örgütlenerek iş birliği kurumunu güçlendirmeyi hedefleyen ve bu hedefe ulaşırken gönüllülük esasıyla hareket eden insanlar tarafından “amaca uygun” işletmeler kurulması olarak da tanımlanmaktadır. Gönüllülük esasına dayalı olan bu yapı güçlendiğinde bulunduğu bölge ve ülkedeki ekonomik kalkınmayı etkilediği aktarılmaktadır. Böylece kalkınma sadece bölgesel ya da kurumsal değil “geniş kitlelere” yayılan, kimseyi geride bırakmayan bir yapıda gerçekleşmektedir (Geray, 2014: 21-26). Tabandan örgütlenmeyi de değerleri arasında gören kooperatifçilik, kurulduğu amaca uygun faaliyet göstermek isteyen tüm kişilere açık bir model olarak bilinmektedir.

Kooperatifçilik ortakların belirli bir amaç etrafında iş birliği ile küçük finansal güçlerini birleştirerek pazarda rekabet gücüne sahip bir girişim olmalarını sağlayan demokratik bir model olarak bilinmektedir. Demokrasi ilkesine bağlı olarak her ortağın eşit derecede söz hakkı olduğu kooperatif örgütlenmesi sahiplik yapısı olmaması nedeniyle daha insana yakışır bir yaklaşım olarak aktarılmaktadır. Ortaklar ve kooperatifler arasındaki güçlü

dayanışma ve yardımlaşma hem kooperatiflerin büyümesini hem de ortakların refah seviyelerinin artmasını sağlamaktadır. Çağımızda iklim, pandemi, ekonomi gibi bir çok farklı alanda derinleşen krizlerin içinden geçilen süreçler yaşanmaktadır. Bu nedenle farklı sektörlere adapte edilebilen, esnek ve çevik yapısıyla kooperatifçilik dünyadaki sosyoekonomik krizlerde ortaya çıkan sorunların üstesinden gelen bir örgütlenme modeli olarak kendini kanıtlamıştır (Ticaret Bakanlığı, 2020). Bu nedenle önümüzde uzanan yeni dijital çağda oluşması muhtemel farklı krizlerden kooperatifçilik modelinin modern versiyonlarıyla donatılmış bir toplumla daha az zarar görerek çıkılabileceği düşünülmektedir. Bu hususları da gözeterik uluslararası düzeyde kooperatifçilik kavramını güçlendirmeye çalışan Uluslararası Kooperatif Birliği küresel bir takım yönergeler belirlemek adına çalışmalar yürütmektedir.

Uluslararası Kooperatif Birliği'ne göre kooperatif; “müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme aracılığıyla ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen kişilerin oluşturduğu özerk bir birlik” olarak tanımlanmaktadır (ICA, 2018a). Aynı birliğin, deklare ettiği Kooperatifçilik İlkeleri'ni değişen dünya konjonktürü nedeniyle 1930'lu, 1960'lı yıllarda ve son olarak 1995 yılında güncellediği belirtilmektedir (Köne, 2023a). Bu ilkelerin son hali: 1. Gönüllü ve herkese açık ortaklık, 2. Ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim, 3. Ortakların ekonomik katılımı, 4. Özerklik ve bağımsızlık, 5. Eğitim, öğrenim ve bilgilendirme, 6. Kooperatifler arasında iş birliği, 7. Topluma karşı sorumlu olma (ICA, 2018b) olmak üzere 7 maddeden oluşmaktadır. Küresel kooperatifçiliğin bu ilkeleri benimsemesi halinde gelişeceği ve birbirlerine ortak paydada hareket edebilen bir kooperatif toplumu oluşacağı düşünülmektedir.

Kooperatif toplumunu oluşturmak yürüteceği faaliyetlerde sürdürülebilirliği, dayanışmayı, çevreyi, sosyal adaleti, demokrasiyi ve toplumsal faydayı gözetken bir toplum yaratmakla bir tutulmaktadır. 2030 yılına kadar küresel anlamda bunun sağlanmasının dirençli toplumlar yaratmak adına gerekli olduğu aktarılmaktadır. Dünya ekonomisine hakim konumda olan büyüme odaklı şirketlerin, gelir ve servet eşitsizliğinden doğa ile kurulan yıkıcı ilişkiye kadar bir çok alanda sorunlara yol açtığı bilinmektedir. Bu sorunlara çözüm önerisi olarak kooperatif toplumuna geçiş için kapsamlı bir strateji oluşturulması önerilmektedir. Bu kapsamda yedi adet ana başlık verilmektedir. Bunlar: 1) Kooperatif işletmelerini büyütme, 2) Büyük, kar amacı güden işletmelerin ekonomik ve politik gücünü

azaltmak, 3) Hanehalkı gelirinde ve servetinde eşitsizliği azaltmak, 4) Yerel ve uluslararası çatışmalardan kaynaklı ölümlerin sayısını azaltmak, 5) Demokrasilerde yaşayan insanların sayısını artırmak, 6) Yaşam kalitesini artırmak, 7) Çevresel koşulları iyileştirmek, olarak aktarılmaktadır (Nadeau ve Nadeau, 2016). Böylece giderek artan güvencesizlik sorununa, gelir adaletsizliğine, katılımcılığın azalmasına, insanca yaşam şartlarının gerilemesine ve iklim krizine köklü çözümler üretileceği öngörülmektedir.

Çağımızın doğası gereği oluşan dijital kültür yeni ekonomik trendler ortaya çıkarmaktadır. Ekonominin ve kültürün insan potasında eriyerek dolanık halde geldiği belirtilmektedir. Bu kapsamda ekonomi, kültürden ayrı görülemeyecek bir olgu olarak aktarılmaktadır. Dijital çağın önemli sonuçlarından birinin bireycilik olduğu bilinmektedir. Çağdaş iktisadi kültürün altında yatan önemli olgulardan birinin de bireycilik olduğu gözlemlenmektedir (Weiser ve Castells, 2018). Bu anlamda oluşan dijital kültürün ekonomi boyutunda karşımıza çıkan olgulardan biri örgütlenme ve toplumsal katılımı bilmeyen, sosyal fayda yerine bireysel faydaya odaklanan ve bireysel ekonomik kurtuluş için çabalayan yeni kuşağın oluşmasıdır. Sarmaldan çıkılması ve küresel anlamda fayda üreten bir toplum yaratılması adına kooperatifler ve kooperatifçilik anlayışı önemli olarak görülmektedir.

2.3.1. Kooperatifçilik Değerleri

Uluslararası Kooperatifler Birliği kooperatif hareketinin küresel temsilcisi olarak bilinmektedir. Uluslararası Kooperatifler Birliğinin kooperatifin tanımını, değerlerini ve belirlenen yedi ilkeyi 1995 yılında açıklanan Kooperatif Kimliği Bildirisi ile beyan ettiği aktarılmaktadır. Birliğe göre kooperatif değerleri kendi kendine yardım, kendi kendine sorumluluk, demokrasi, eşitlik, hakkaniyet ve dayanışma olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kooperatif kurucu ve ortakları süreç içinde oluşan kooperatifçilik geleneği kapsamında dürüst, açık, sosyal açıdan sorumluluk sahibi ve başkalarını önemseme gibi etik değerleri önemsemektedirler (ICA, 2018b). Bir diğer görüşe göre kooperatif kimliğinin üç temel ilke etrafında oluştuğu aktarılmaktadır: Kooperatifler ortaklar tarafından organize edilir ve sahiplenilirler, ortaklar kooperatifin yönetimi üzerinde demokratik söz hakkına sahiptir ve ortak adına üretilecek faydayı en üst düzeye çıkarmak birincil hedeftir (Unda, 2023). Rehber'e göre "Kooperatif kimliği ise kooperatif tanımı, kooperatiflerin temel değerleri ve kooperatif ilkeleri olarak üçlü bir yapı içinde ele alınmaktadır (Rehber, 2011: 95)."

Uluslararası Kooperatifler Birliğinin süreç içindeki kooperatif deneyimlerinden rafine ederek oluşturduğu kooperatif ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkelerin kooperatifçiliğin temel değerleri üzerine kurgulandığı aktarılmaktadır. Bunlar sırasıyla:

“Gönüllü ve Açık Üyelik: Kooperatifler, cinsiyet, sosyal, ırksal, siyasi veya dini hiçbir ayırım olmaksızın hizmetlerini kullanabilecek ve üyelik sorumluluklarını kabul etmeye istekli herkese açık gönüllü kuruluşlardır.

Üyelerin Demokratik Kontrolü: Kooperatifler politikalarının belirlenmesine ve kararların alınmasına aktif olarak katılan üyeleri tarafından kontrol edilen demokratik kuruluşlardır. Seçilmiş temsilciler olarak görev yapan kadın ve erkekler ortaklara karşı sorumludur. Birincil kooperatiflerde üyeler eşit oy hakkına sahiptir (bir üye, bir oy) ve diğer seviyelerdeki kooperatifler de demokratik bir şekilde örgütlenmiştir.

Üyelerin Ekonomik Katılımı: Üyeler kooperatiflerinin sermayesine eşit şekilde katkıda bulunur ve demokratik olarak kontrol ederler. Bu sermayenin en azından bir kısmı genellikle kooperatifin ortak malıdır. Üyeler genellikle, eğer varsa, üyelik koşulu olarak taahhüt edilen sermaye üzerinden sınırlı bir faiz alırlar. Üyeler sermaye fazlasını aşağıdaki amaçlardan herhangi biri ya da hepsi için tahsis ederler: muhtemelen en azından bir kısmı bölünemez olan rezervler oluşturarak kooperatiflerini geliştirmek; kooperatifle yaptıkları işlemlerle orantılı olarak üyelere fayda sağlamak; ve üyeler tarafından onaylanan diğer faaliyetleri desteklemek...

Özerklik ve Bağımsızlık: Kooperatifler, üyeleri tarafından kontrol edilen özerk, kendine yardım ilkesini benimsemiş örgütleridir. Hükümetler dahil olmak üzere diğer kuruluşlarla anlaşmalar yapmaları ya da dış kaynaklardan sermaye sağlamaları halinde, bunu üyelerinin demokratik kontrolünü sağlayacak ve kooperatif özerkliğini koruyacak koşullarda yaparlar.

Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme: Kooperatifler ortaklarına, seçilmiş temsilcilerine, yöneticilerine ve çalışanlarına kooperatiflerinin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim olanakları sağlarlar. Kamuoyunu özellikle gençleri ve kanaat önderlerini kooperatifçiliğin değerleri ve faydaları hakkında bilgilendirirler.

Kooperatifler Arası İş birliği: Kooperatifler, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası yapılar aracılığıyla birlikte çalışarak ortaklarına en etkili şekilde hizmet eder ve kooperatif hareketini güçlendirir.

Toplumsal Sorumluluk: Kooperatifler, üyeleri tarafından onaylanan politikalar aracılığıyla toplumlarının sürdürülebilir kalkınması için çalışmalar (ICA, 2018b)” olarak görülmektedir.

Bu ilkelerden hareketle oluşan küresel kooperatifçilik anlayışı kapsayıcı oluşuyla gelişmiş, gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkelerde uygulanabilmektedir. Bu ilkelerden birini veya birkaçını benimsemeyen kooperatiflerin tam olarak ortaklaşma anlayışında olmadıkları belirtilmektedir. Sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri olarak aktarılan yöneticilerin demokratik yöntemlerle seçilmemesi, hükümet ya da diğer yürütme organlarının baskısıyla bir yönetici atanması nedeniyle kooperatif ilkeleriyle uyuşmayan bağımlı ve demokratik olmayan bir yapı oluşmaktadır. Diğer yandan kooperatiflerin demokratikleşme süreçlerine katkısı, toplumsal sorumluluk ilkesiyle hareket etmesi ve vahşi kar elde etme amacı gütmemesi içinde bulunduğu topluma fayda sağlamasına ön ayak olmaktadır. Ekonomik kalkınmayı karşılıklı yardımlaşma ilkesiyle gerçekleştirmeye çalışması dezavantajlı grupların sosyoekonomik gelişimine katkı sunmaktadır. (Geray, 2014: 25-31). Bu yönüyle kooperatifçilik küresel toplumun içinde geride kalmış toplulukların gelişmesi yönünde değer üreterek gelecekte karşılaşılabilecek muhtemel krizlere çözümler üretmeye çalışmaktadır.

Kooperatif değerleri genel olarak yaşadığımız uygarlığın etik anlamda temel taşları olarak bilinen kavramlarla uyuşmaktadır. Bu kavramlar insanlığın var olmasından itibaren gelişen ve geldiğimiz noktada rafine edilen öz kavramlar olarak düşünülmektedir. İnsanı insan yapan çoğu duygusal ve ahlaki unsur bu değerlerin içinde bulunabilmektedir. Örneğin; “başkalarıyla ilgilenme” değeri kültürümüzde de bulunan yardım eli uzatma, ihtiyacı olana destek olma ile bağdaşmaktadır. “Demokrasi değeri” ilk dönemleri de ele alınırsa yaklaşık 2500 yıldır herkesin katılımını, ortaklaşmayı ve saygı duymayı pratikte uygulanmasını sağlayan bir yöntemdir. “Eşitlik değeri” herhangi bir ayırım gözetmeksizin insanı insan olduğu için ön yargısızca kabul etme fikrini taşıyan ahlaki bir değerdir. “Hakkaniyet değeri” her konuda adil ve adaletli olmanın erdemini hatırlatmaktadır. “Dürüstlük değeri” tüm kültürlerde açıkça ayıplanan yalanı ve manipülasyonu insana yakıştırmamakta, doğru olanı yapmanın değerli olduğunu anlatmaktadır. “Açıklık değeri” bir zümreye veya bir kişiye değil

herkese açık şeffaf bir anlayışa sahip olunması gerektiğini kabul etmektedir. “Kendi kendine yardım değeri” içinde bulunulan topluluğu gözeterek bireyler arası yardımlaşmanın önemini belirtmektedir. “Öz sorumluluk değeri” kendi sorumluluğunu yeterince alabilen bireylerin topluma faydalı olacağını, kendisine faydası olmayan kişilerin içinde bulunduğu topluma yarar sağlamayacağını aktarmaktadır. “Dayanışma değeri” sorunların üstesinden gelmek için insanın köklerinde olan iş birliği ve ortaklaşma kavramlarının önemini vurgulamaktadır. “Sosyal sorumluluk değeri” iyi biri olmanın sosyal fayda üretmekle bağlantılı olduğunu içinde yaşanılan topluma kendi becerileri özelinde destek olunması gerektiğini hatırlatmaktadır (UKCOOP, 2014). Bu yönleriyle kooperatifçilik özünde iyiliği önermesiyle insana en uygun örgütlenme ve iş birliği yapma modeli olarak görülmektedir.

Kooperatifçilik insan merkezli bir organizasyon olarak tanımlanmaktadır. Karşılıklı yarar, ekonomik değer ve ortak kazançlarını maksimize etmek de kooperatifçilik değerleri arasında görülmektedir. Üyelerin ortak bir amaç etrafında birleşerek kendi ihtiyaçlarını gidermek adına birlikte hareket etmeleri olarak tanımlanan karşılıklı yarar değeri günümüzde faaliyet gösteren kooperatiflerin bir çoğunda görülmektedir. Ekonomik değer ise ortakların yatırdıkları sermayenin yıllık karlılık oranını dikkate alan bir yaklaşımdır. Diğer yandan ortak kazançlarının maksimize edilmesi önermesi kooperatifin piyasaya sağladığı genel katkı dışında ortaklarına sağlayacağı ekonomik katkıyı da göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulamaktadır (Rehber, 2011: 96-103). Dayanışma felsefesi etrafında kümelenen bu değerlerin yarattığı ekonomik etki önemli olarak görülmektedir. Bu anlamda oluşan dayanışma ekonomisi krizler çağında kurtarıcı olabilecek uygulamaları barındıran bir model olarak öne çıkmaktadır.

2.3.2. Dayanışma Ekonomisi

Küreselleşmenin yarattığı yeniliklerin günlük yaşam dahil olmak üzere büyük değişikliklere neden olduğu aktarılmaktadır. Tüm insanları birbirine bağlayan internetin tetiklediği dönüşümlerin ekonomik küreselleşmenin ivmesini hızlandırdığı belirtilmektedir. Ekonomik anlamda tüm dünyanın birbirine entegre olduğu bilinmektedir. Söz konusu etkilerin neden olduğu gelir adaletsizlikleri neticesinde zengin ve yoksul arasındaki uçurum giderek genişlemektedir. Herkesin kendi hesabına çalışmasını zorunlu kılarak yeni bir kültürel norm yaratan küresel ekonomi ve küresel piyasalar dijitalleşmenin de etkisiyle

bireyselleşmeyi derinleştirmektedir. Eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlara bile ulaşma konusunda sınıflar arasındaki uçurumu büyüten söz konusu sistem hayatın her alanına sirayet etmiş dijital teknolojilere ulaşmakta hatta çevrimiçi olmakta bile zorlanan bir kesim yaratmaktadır. Varılacak sonucun birbirinden uzaklaşmış bireyler ve toplum yapısı olması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Bu anlamda söz konusu güçlü ekonomik akımlar karşısında çaresiz bir toplum oluşmaması adına “dayanışma ekonomisi” önerilmektedir. 2000’li yıllardan itibaren literatürde sıkça kullanılmaya başlanan dayanışma ekonomisi kavramı insan doğasının bir parçası olarak görülen güçsüz düşene yardım etme eğilimini temel almaktadır. Diğer yandan mikro iktisadın insanın daha bencil yanlarını ortaya çıkardığı aktarılrken dayanışma ekonomisinin insanın fedakarlık yönüne değer verdiği bu yönüyle daha eşitlikçi bir topluma ulaşma kaygısı güttüğü belirtilmektedir. Dayanışma ekonomisinin farklı insan gruplarını kapsayan ılımlı bir yönü olduğu kabul edilmektedir (Matsui ve Ikemoto, 2015: 2-3).

Dayanışma ekonomisinin üç temel ilkeye dayandığı öne sürülmektedir. Bunlardan ilki içinde bulunduğumuz ekonomik sistemin kendiliğinden ortaya doğal bir fenomen olarak değil insanlar tarafından hem rekabet hem de iş birliği yoluyla oluşturulduğunu savunmaktadır. İkinci olarak ekonominin içindeki söz konusu iş birliği unsurları güçlendirilirse hem sosyal hem de ekonomik olarak daha iyi sonuçlar elde edileceği belirtilmektedir. Üçüncü olarak ise değişime yönelik ortaya çıkan toplumsal hareketlerin ortaklık duygusu inşa etmede ve güç değişimine yardımcı olmada ekonomik başarı açısından değerli olduğu aktarılmaktadır. Ek olarak ortaklaşmaya önem veren dayanışma ekonomisinin tekelleşen sermayenin gücünü tabana yayarak dengelemeyi amaçlayan aktif örgütlenmeyi önerdiği kabul edilmektedir. Bu anlamda toplulukları oldukça önemseyen dayanışma ekonomisi bireyselliği de topluluk içinde değerli görmektedir (Benner ve Pastor, 2021: 20-24). Liberal, neo-liberal ve dayanışma ekonomisi yaklaşımlarının temelleri, odaklandığı koordinasyon mekanizması ve önemli hükümet stratejileri karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1

Liberal, neo-liberal ve dayanışma ekonomisi yaklaşımlarının karşılaştırılması

	Neo-liberal yaklaşım	Liberal yaklaşım	Dayanışma ekonomisi yaklaşımı
Mikro temeller	Bencil bireyler	Ortak ilgi alanlarına sahip sosyal gruplar	Topluluklar ve ortaklıklar içindeki bireyleri önemsemek
Odak koordinasyon mekanizması	Piyasalar	Devlet aksiyonları/eylemleri	Sosyal normlar ve karşılıklılık
Anahtar hükümet stratejileri	Teşvik Etmek ve yatırım yapmak (sınırlı rol)	Düzenleme ve onarım (merkezi rol)	Bağlantı kurmak ve iş birliği yapmak (güçlü destekleyici rol)

(Benner ve Pastor, 2021: 28)

Tabloda görüldüğü üzere dayanışma ekonomisi pratik olarak toplulukları desteklerken buralarda kümelenen bireyleri de geliştirmek üzerine bir yol izlemektedir. Neo-liberal yaklaşımın aksine bencil bireyler değil sosyal faydayı gözeten ve topluluk yararına çalışmayı amaç edinmiş bireyler oluşturmak üzerine süreçlerini geliştirmiştir. Karşılıklılık yani eşit değerlerin takası ya da mütekabiliyet olarak bilinen grup dayanışmasının önemli kavramlarını ilke edinmesiyle ekonomik kalkınmanın yanında sosyal kalkınmayı da öncelediği görülmektedir. İlişkiler ağı geliştirmenin önemli olduğu ve sosyal sermayenin dijital teknolojiler sayesinde de edinildiği iletişim çağında dayanışma ekonomisinin temel kavramlarının dijital toplumun öncelikleri arasında olması beklenmektedir.

Dayanışma ekonomisini benimsemiş işletmeler olduğu bilinmektedir. Bu işletmelerin internetin bağlayıcı gücünü kullanarak benzerleriyle etkileşim kurmasının bir diğer deyişle oluşacak ekonomik bağın dayanışma ekonomisi zinciri olarak nitelendirilen yapıyı kurabileceği aktarılmaktadır. Bu türden bir ekonomik entegrasyonun dayanışma ekonomisini güçlendirmek, çeşitlendirmek ve ölçeklendirmek adına kritik öneme sahip olduğu bilinmektedir. Diğer yandan neo-liberalizmin sonuna yaklaşıldığı iddia edilmektedir.

Bu bağlamda ekonomi insanların inandığı bir hikaye olarak tasavvur edilmektedir ve bu hikayenin sonlanmasıyla yenilerine ihtiyaç duyulacağı belirtilmektedir. Sonuna gelinen hikayenin kahramını olarak “homo ekonomikus” yani ekonomik insan betimlenmektedir. Homo ekonomikus az çaba ve maliyetle en fazla getiriye arayan, hesapçı ve çıkarıcı bir insan olarak tasvir edilmektedir. Toplum, topluluk ya da çevre adına değil sadece kendi adına düşündüğü belirtilen bu insanın söz konusu bakış açısıyla ekonomik çöküşe neden olurken çevresel ve toplumsal felaketleri de yanında getirdiği aktarılmaktadır. Tersine bir görüş olarak insanların, krizlerle boğuşan kapitalizmin ürünü homo ekonomikus gibi değil, dayanışmayı önceleyen, yardımsever ve çevresel endişeleri olan “homo solidaricus” yani dayanışmacı insan olarak davranışlar sergilediğine dair kanıtlar bulunduğu aktarılmaktadır. Bu bağlamda homo ekonomikus ve homo solidaricusun da dayanışma içinde olması ve her ikisinin de iyi özelliklerinden faydalanması gerektiği belirtilmektedir. Ekolojideki sürdürülebilir simbiyotik yaşamlardan da fikir alarak kurgulanacak dayanışma ekonomisinin insanı ve toplumu destekleyen yapısıyla yeni çağın ekonomik modeli olması öngörülmektedir (Kawano vd., 2009: 13-15). Dijitalleşmenin bu süreçleri hızlandırmak adına avantajlı olduğu bilinmektedir. Bilginin hızlı dolaşımı ve erişilebilir olması sorgulayan bireylerin yeni fikirler edinmesini daha kolay sağlamaktadır. Bu durum dayanışma ekosisteminin dijital topluluklarda ya da kooperatiflerde daha rahat alan bulmasının önünü açmaktadır.

Covid-19 pandemisinin etki alanı küreselleşme dinamikleri nedeniyle hızla genişlemiştir. Pandemi süresince dijital ağın küresel ekonominin devamlılığı için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle dijitalleşme toplum ve bireylerin hayatında beklenenden daha hızlı yer etmiştir. Tüm dünyayı etkileyen bir felaket olarak tanımlanan pandemi sırasında eğitim dahil bir çok temel hizmet uzaktan bağlantı yöntemiyle sağlanmıştır. Bu süreçte özellikle genç kuşak vaktinin neredeyse tümünü çevrimiçi olarak geçirmiştir. Bu etkilerin yarattığı dinamikler göz önüne alındığında genç kuşağın önceliklerinin farklı olacağı aktarılmaktadır. Aykaç “gelecek kuşakların politik ve ekonomik örgütlenmesinin öncülü kapitalist dünya ekonomisi ve ulus-devlet olmayacak (Aykaç, 2018: 16)” diye belirtmektedir. Dayanışma ekonomisinin sadece ekonomik konuları gündemine alan değil hatta ağırlık olarak toplumsal konulara da ağırlık veren bir yapıda olacağı kabul edilmektedir. Yerel topluluklar yatay örgütlenme ve sorunlar karşısında esnek olma özellikleriyle problemleri olduğu yerde çözebilme becerisine sahiptir. Yerelleşmenin topyekün bir dayanışma ekonomisine geçişi henüz mümkün kılmasının zor olduğu kabul edilmekle birlikte atomize ve akışkan yapılarıyla yerel oluşumların kendi özgünlükleri içinde

mevcut sistemin köklerine doğru yol aldığı aktarılmaktadır. Bu anlamda sonlarına gelindiği aktarılan kapitalist sistemin sorunları arttıkça yerel toplulukların etki alanının genişleyeceği öngörülmektedir (2018: 16-19). Tüm bu zorlukları aşmak adına literatürde sürdürülen tartışmaların çoğunda kooperatifçilik kavramı bir çözüm yolu olarak düşünülmektedir.

İstihdam talebinin arttığı ve eşitsizliklerin her zamankinden daha yüksek olduğu bu dönemde, küresel sistemin insana yakışır iş fırsatlarını azaltma tehdidi oluşturan önemli ekonomik, teknolojik ve demografik değişimlerden etkilendiği aktarılmaktadır. Sanayi 4.0 etkileriyle birlikte yeni teknolojilerin ve otomasyona bağlı süreçlerin giderek insanların yerini aldığı belirtilmektedir. Bu anlamda dayanışma ekonomisini temel alan paydaş odaklı işletmelerin çoğalması çalışma rejimlerinin geleceğiyle ilgili umut verici bir gelişme olarak görülmektedir (ILO, 2017). Kooperatiflerin dayanışma ekonomisinin pratikleriyle bütünleşik olduğu düşünüldüğünde teknolojik ilerlemeler üzerine kurgulanan yeni çağın dinamiklerine kolay uyum sağlayacağı öngörülmektedir.

2.3.3. Geleneksel Kooperatifçilik

Kooperatifçiliğin sanayi devriminden sonra kurumsal hale geldiği bilinmektedir. Bu anlamda kooperatifçiliğin sanayileşme sonrası kapitalist sistemin yarattığı bir takım eşitsizliklerin etkisini azaltmak adına işçi sınıfı arasında ortaya çıktığı belirtilmektedir. Geleneksel kooperatifçilik anlayışı iç dinamiklerini koruyarak günümüze kadar kendini geliştirdiği süreçlerden geçerek gelmiştir. Bu bağlamda gönüllülük esasına dayalı, sosyal dayanışmayı önceleyen, kazançta ve kayıpta birlikte ve demokratik hareket etme ilkesine sahip, ortakları tarafından kontrol edilen bir ekonomik sistem olması, klasik kooperatifçiliğin nirengi noktaları olarak görülmektedir. Aynı zamanda yerel ve belirli bir amaç etrafında toplanmış topluluk olarak görülen bu kooperatiflerin öncelikle belirli bir bölge ya da ülkedeki ortakların refahı için varlık gösterdiği aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra demokratik gelişmeye, piyasa ekonomisine, bireysel ve toplumsal gelişmeye katkı sunarken kalkınmayı destekleyen yapılar olarak betimlenmektedir (Rehber, 2011: 60-75). Geleneksel kooperatifçilik dünya üzerinde yarattığı değerle tercih edilen bir model olarak süregelmiştir.

Geleneksel kooperatifler, hizmet ettikleri ortakların sahip olduğu ve kontrol ettiği ticari işletmeler olarak bilinmektedir. Ticari hedefleri belirgin olan geleneksel kooperatiflerin en ayırt edici özelliklerinden birinin üye odaklı yapıları olduğu

görülmektedir. Böylece kooperatiflerde demokratik katılım çerçevesinde alınan kararların; kar arayışı ile ortakların ve toplumun ihtiyaç ve çıkarları arasında bir denge kurduğu aktarılmaktadır (UN, 2015). Geleneksel kooperatiflerin üyelerinin faydasını gözeterek kar odaklı olmalarıyla şirketlerden ayrıldığı gözlemlenmektedir. Rekabetçi ekonomik sistem içinde mücadele edemeyecek küçük birimlerin bir araya gelmesiyle oluşan kooperatif tüzel kişiliği bu birimlere rekabet gücünü sağlaması nedeniyle ortaklaşmanın yoğunlaştığı kurumlar olarak bilinmektedir.

Geleneksel kooperatifçilik sosyoekonomik açıdan dezavantajlı grupların, küçük üreticilerin ve emek odaklı çalışanların örgütlendiği bir yapı olarak kabul edilmektedir (Geray, 2014: 30). Küresel kapitalizm sistemi içerisinde özellikle geçtiğimiz yüzyılda kendine yer edinen kooperatifçilik “şirket” kavramının alternatifi olarak düşünülmektedir. Geleneksel kooperatifçiliğin ortaklarının ekonomik refahlarını sağlarken aynı zamanda onların sosyal anlamda gelişmelerini ve özgürleşmelerini hedefleyen bir anlayışa sahip olduğu belirtilmektedir (Aysu, 2019: 14). Bu anlamda geleneksel kooperatifçiliğin geçtiğimiz yüzyılda birçok ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasında önemli rol oynadığı aktarılmaktadır. İspanya’da Mondragon örneği topluluk temelli yerelden kalkınmanın en belirgin örneklerinden biri olarak bilinmektedir. Ülkemizde ise kooperatiflerin devlet eliyle kurulup tabandan değil yukarıdan geliştirilmiş olması nedeniyle; köylerimizde çok etkin işleyen geleneksel dayanışma yöntemi imecenin tersine kooperatif dayanışmasının zorluklarla mücadele ettiği aktarılmaktadır (Aykaç, 2018: 186-222). Geçmişte bilgiye ulaşımın zorluğu ve bu konuda kırsalın dezavantajları düşünüldüğünde kooperatif oluşumlarına önderlik edecek kişilerin bulunmasının zorlukları anlaşılabilir.

Koller; kooperatif kurumunun dayanışma temelli olması nedeniyle sosyalizm ile yakın olduğunu düşünse de ana omurgasında var olan mülkiyet hakkı, sözleşme hakkı, özel girişim hakkı ve bireyin saygınlığına verdiği önem kapsamında kapitalizm ile daha uyumlu olduğunu belirtmektedir. Kooperatifin ticari işletmeler gibi sermaye kullanması, profesyonel yönetici ve personel istihdam etmesi, ekonomik ortaklıklar kurması, mülkiyet edinmesi gibi temel ilkelere kapitalist sistemle genel olarak mutabık olduğu aktarılmaktadır (Koller, 1947). Diğer yandan kapitalist ekonomide rekabet unsuru açısından dengeleyici bir görevi olan kooperatiflerin bu özellikleri sayesinde özel sektörün tek elci uygulamalarına bir direnç oluşturduğu düşünülmektedir.

Ülkemizde kooperatifçilik 24 Nisan 1969 tarihinde kabul edilmiş kooperatifler kanunu çerçevesinde belirlenmiş bir kuruluş sürecine sahiptir. İlgili kanuna göre bir kooperatif en az 7 ortak tarafından imzalanacak ana sözleşme ile kurulur. Ana sözleşmedeki imzaların noter tarafından onaylanması gerekmektedir. Sermaye miktarı sınırlandırılarak kooperatif kurulmasına izin verilmemektedir. Ek olarak kooperatif adını ilgili kanun çerçevesinde kurulmuş teşekküller kullanabilmektedir. Kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının kendi ünvanlarında kamu kurum ve kuruluşlarının isimlerine yer verilmemektedir. Ana sözleşme hazırlandıktan sonra belirtilen şekilde Ticaret Bakanlığı'na verilmektedir. Kuruluşa izin verilmesi halinde kooperatif merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan olunmaktadır. Bu kapsamda tescil ve ilan olacak unsurlar:

“Ana sözleşme, kooperatifin amacı, konusu ve varsa süresi, kooperatifin ünvanı ve merkezi, kooperatifin sermayesi ve bunun nakdi kısmına karşılık olarak ödenen en az miktar ve her ortaklık payının değeri, ortaklık payı belgelerinin ada yazılı olduğu belgeler, aynı sermaye ve devralınan akçeli kıymetlerle işletmelerin neden ibaret oldukları ve bunlara biçilen değerler, kooperatifin ne suretle temsil olunacağı ve denetleneceği, yönetim kurulu üyeleriyle kooperatifi temsile yetkili kimselerin ad ve soyadları, kooperatifin yapacağı ilanların şekli ve ana sözleşmede de bu hususta bir hüküm varsa yönetim kurulu kararlarının pay sahiplerine ne suretle bildirileceği, kooperatifin şubeleri: Kooperatifler, lüzum gördükleri takdirde memleket içinde ve dışında şubeler açabilmektedirler. Şubeler, merkezin sicil kaydına atıf yapılmak suretiyle buldukları yer ticaret siciline tescil olunurlar (Mevzuat, 2018)” olarak belirlenmiştir.

Kuruluş aşamasında kooperatifin kimlik kartı olarak ifade edilebilecek ana sözleşmesinde belirli hususlara açıklık getirilmesi gerekmektedir. Bu hususlar:

“Kooperatifin adı ve merkezi, kooperatifin amacı ve çalışma konuları, ortaklık sıfatını kazandıran ve kaybettiren hal ve şartlar, ortakların pay tutarı ve kooperatif sermayesinin ödenme şekli, nakdi sermayenin en az 1/4'ünün peşin ödenmesi, ortakların aynı sermaye koyup koymayacakları, kooperatiflerin yükümlerinden dolayı ortakların sorumluluk durumu ve derecesi, kooperatifin yönetici ve denetleyici organlarının görev ve yetki ve sorumlulukları ve seçim tarzları, kooperatifin temsiline ait hükümler, yıllık

gelir gider farklarının, hesaplama ve kullanma şekilleri, kurucuların adı, soyadı iş ve konut adresleri (2018)” olarak aktarılmaktadır.

Kooperatif örgütlenmesinin kanunlar tarafından belirlenmiş uygulamalar çerçevesinde formal bir yapı sunduğu, bu kapsamda hem tüzel kişiliği hem de ortakların dayanışma anlayışını kanunlarla güvence altına almaktadır.

2.3.4. Kooperatifçilikte Örgütlenme

Kapitalist sistemde çoğu firma ve kurumun hiyerarşik bir organizasyon yapısına sahip olduğu bilinmektedir. Ancak bir dayanışma anlayışla kurgulanan kooperatifçiliğin organizasyon yapısının şirketlere nazaran daha demokratik olduğu gözlemlenmektedir. Pratik anlamda demokrasiyi işleten kooperatif ortaklarının, kooperatifin vizyonu, iş kapsamı ve hatta resmi yapısı hakkında oy kullanarak karar verebilme etkisine sahip olduğu aktarılmaktadır. Üyelerin kuruluşun gidişatında eşit söz hakkına sahip olduğu gözlemlenmektedir. Çoğunlukla ortak değerleri, ekonomik çıkarları ve benzer ihtiyaçları gözeterek hareket etmektedirler. Kooperatiflerden bazıları nazaran daha katı ve merkezi bir hiyerarşik yapıyı tercih ederken bazıları daha yatay ve eşitler arası iletişimi öne çıkaran hiyerarşiyi tercih etmektedir (Hanks, 2022). Diğer yandan kooperatifin çeşidine ve içinde bulunduğu piyasaya göre örgütlenme yapısının değişeceği bilinmektedir.

Belirsizlik yaklaşımına göre bir kooperatif girişiminin yapısını içinde bulunduğu pazar ve o pazarın yapısı şekillendirmektedir. Kooperatifler faaliyet gösterdikleri piyasa şartlarından en yüksek düzeyde fayda sağlamak adına yeni organizasyon yapıları geliştirmektedir. Diğer bir deyişle kooperatiflerin örgüt yapıları için tek bir organizasyon şeması önermek doğru görülmemektedir. Bu anlamda kooperatifler koşullara mantık çerçevesinde uyumlanarak ortaklarına optimum fayda sağlamak adına çaba göstermektedirler. Süreç içinde farklı örgütlenme fikirlerini benimseyen kooperatifler olduğu görülmektedir. Ortaklarına ihtiyaç duydukları girdileri sağlamak adına onların ürünlerini maliyetine işleyerek pazarladığı “maliyetine hizmet”, ortakların kooperatiften yararlanma ve sorumluluklarını yerine getirme arasında denge kurmaya çalıştığı “oransallık ilkesi” ve riskli olan yatırımlarda sermayenin ortaklar tarafından sağlandığı “kendi kendini finanse etmek” yapıları kooperatiflerde sıklıkla kullanılmaktadır. Piyasa koşullarına uyum sağlamak adına farklı modeller kullanan kooperatiflerin, kooperatif değer ve ilkelerinden

vazgeçmesi gerekmemektedir (Rehber, 2011: 148-151). Bu nedenle dönüşüme izin veren esnek yapısı ve savunduğu değerlerle krizler karşısında daha başarılı oldukları gözlenmektedir.

Kooperatif örgüt yapısının piyasa ortamına uyum sağlaması sonrasında bir takım fonksiyonlarının şirketleşmesine ya da iş hacmi büyüdükçe şirketlerden destek almasını gerektirecek boyuta ulaşmasına neden olabileceği aktarılmaktadır. Bu görüşün aksine göre ise kooperatiflerin muhasebe, pazarlama ve benzeri süreçleri kendi içinde yürüterek dışarıdan herhangi bir destek almadan piyasa sistemine bir alternatif olmaları gerektiğinden bahsedilmektedir (Şahin, 2021). Bu ve bunun gibi bakış açıları nedeniyle farklı örgütlenmelere sahip olan kooperatifler organizasyon şemalarını süreç içinde yenileyebilmektedir. Örneğin bir üretim ve pazarlama kooperatifi hem üretmesi, hem üreticiyle ilişki kurması, hem sektörler arası ticareti sağlaması hem de nihai tüketiciye ürün sağlayabilecek satış ofisleri açmasıyla kapsamlı bir yapıya ulaşabilmektedir. Bu nedenle bünyesinde istihdam edeceği kişileri ya da ortaklarını bu işleri yürütebilecekler arasından seçmek durumundadır. Diğer yandan bir tarımsal kalkınma kooperatifi ile üretim ve pazarlama kooperatifi ilkesel olarak paydaş olsa da hem hiyerarşik hem de organizasyon şeması açısından tamamen farklı yönlere gidebilmektedir.

Çağımızda kooperatifler kapitalizmin yol açtığı sorunları aşmak adına farklı dinamikleri harekete geçirmeye çalışan bir organizasyon olarak görülmektedir. Bu anlamda kooperatiflerin küreselleşmenin etkileriyle dönüşen piyasada ayakta kalabilmek için melez yapılanmalar oluşturduğu bilinmektedir (Öngel, 2021: 143). Diğer yandan kooperatiflerin ortak ihtiyacın olduğu her alanda işlevini yerine getirebileceği aktarılmaktadır. Tchami'ye göre çiftçi ortakları olan kooperatifler adil fiyatlarla kaliteli girdiler sağlama, ürüne değer katma, pazarlama ve ürün dağıtımında ölçek ekonomisine odaklanmaktadır. Tüketici ortakları olan kooperatifler ise malların piyasa şartlarına kıyasla adil fiyatlarla bulunmasına çabalamaktadır. Perakendeci ortakların olduğu kooperatifler pazarlama ve dağıtımda gelişerek ortaklaşa satın alma gücünü artırmayı hedeflerken, ortakların üreticilerden oluştuğu kooperatifler ürünlerine rahat erişilmesi ve katma değerli ürünler yaratmak için çalışmaktadır. Tasarruf ve borçlanarak iş geliştirme üzerine odaklanan kooperatifler ortaklarının uygun oranlarla krediye erişimlerin kolaylaşması için faaliyet göstermektedir (Tchami, 2007: 3). Farklı konularda örgütlenen ortakların kurduğu her bir kooperatiflerin kendi içinde farklı özellikler taşıdığı görülmektedir.

Kooperatifler arası örgütlenme biçimlerinde olduğu bilinmektedir. Bireysel olarak altından kalkılamayacak işlerin ortaklaşarak üstesinden geldiği kooperatif örgütlenmeleri, benzer şekilde birim kooperatif olarak karşılaşılan sorunları aşmak adına diğer kooperatiflerle ortaklaşma yoluna gidebilmektedir. Federatif, dikey ya da yatay örgütlenme olarak isimlendirilen bu ortaklık kurma biçimleri tüm dünyada uygulanmaktadır (Mülayim, 1992). Yatay bütünleşme birim kooperatiflerin bir araya gelerek bölgesel ya da ulusal birlik kurdukları ortaklıkları tanımlayan kavram olarak aktarılmaktadır. Dikey bütünleşme ise bir ürünün üretim süreçlerinde yer alan farklı birimlerin ortaklaşması olarak kabul edilmektedir. Dikey bütünleşme küçük üreticilerin, en tepede pazarlama kooperatifleri en altta ise üretim/ürün tedarigi sağlayan kooperatifler şeklinde aşağıdan yukarıya bir tedarik, katma değer ve pazarlama örgütlenmesi şeklinde örneklendirilmektedir. Yatay ve dikey olarak iş birliği yapmanın çeşitli faydaları olduğu belirtilmektedir. Kooperatiflerin temsiliyet gücünün artması, kamu ile güçlü ilişkiler kurulması ve yeni regülasyonlar için lobi faaliyetlerinin yürütülmesi, kooperatifçilik eğitiminin yaygınlaştırılması ve kooperatifler arası iş birliğinin sağlanması ortaya çıkan faydaların başlıca örnekleridir. Diğer yandan bu bütünleşmeyi sağlayan kooperatiflerin maliyet tasarrufu sağlamak, rekabetçi piyasada pazarlık gücü elde etmek, inovasyon kapasitesini geliştirmek ile ürün ve hizmet süreçlerinde kalite yönetimini standart şekilde uygulamak gibi avantajları olacağı aktarılmaktadır (Rehber, 2011: 77-81). Ek olarak uygulanacak bütünleşme yöntemleriyle birlikte çok uluslu şirketlerin sermaye tekelleşmesiyle yönlendirdiği piyasa şartlarında kooperatiflerin ayakta kalmak adına daha katılımcı ve güçlü organizasyon yapılarının oluşacağı gözlemlenmektedir.

Örgütlenme ve organizasyon yapısı düşünüldüğünde kooperatifleri şirketlerden ayıran başlıca özellikler bulunmaktadır. Bu konuda en büyük ayırım karar alma süreçlerinde yaşanmaktadır. Kooperatiflerde bir ortak yatırdığı sermaye ne kadar olursa olsun bir oy hakkına sahiptir. Risturn ilkesi olarak bilinen işletme fazlasının dağıtımı ise ortağın kooperatifle kurduğu kullanım ilişkisi ile orantılı olarak belirlenmektedir. Şirket yapılanmasının aksine ortaklar kooperatifin hem sahibi hem de kullanıcıdır. Sermayenin değişken olduğu kooperatif yapılanmasında tasfiye durumu oluşması halinde yedek akçelerin dağıtılmaması ya da sınırlı dağıtılması ilkesi geçerlidir (Tchami, 2007: 14). Şirketlerle aynı piyasada rekabet ederken alternatif örgütlenme yapısıyla öne çıkan kooperatifler katılımcılığı tabana yayma kabiliyetiyle kalkınma hareketinin öncüsü olarak görülmektedir.

Günümüzde kooperatiflerin organizasyon şemasıyla ilgili tartışılan bir diğer kavram da hiyerarşik yapı olarak görülmektedir. Kapitalizmin ürettiği dikey hiyerarşik ilişkilerin toplumun geneline yayıldığı bilinmektedir. Bu durum bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirme adına herhangi bir toplumsal fayda üretecek örgüte girmeden, sadece kendi faydasına çalışarak hem kariyer hem de sınıfsal olarak yükselmeye çabalamasına neden olmaktadır. Bu durumun dayanışma açısından sorunlu bir ilişkiler ağının kurulmasının kaynağı olduğu düşünülmektedir. Kooperatiflerin demokratik yapıları bilinmektedir. Bu nedenle organizasyon içinde oluşan dikey hiyerarşi çok sert olmamakla birlikte yeni dönemde kooperatif özelinde daha sık konuşulmaya başlanan bir kavram daha bulunmaktadır. Dikey hiyerarşiye alternatif olarak önerilen bu kavram yatay hiyerarşi olarak bilinmektedir.

Dikey Hiyerarşi

Dikey hiyerarşi dünyada uzun süredir kullanılan bir yönetim aracı olarak bilinmektedir. Bu uygulamanın tarihsel süreçte emir komuta zincirinin işlediği ordularda, imparatorluklarda, devletlerde ve feodal yapılarda görüldüğü bilinmektedir. Kapitalist sistemin mülkiyet, girişim ve sermaye gibi alt bileşenlerinin oluşturduğu toplumsal yapıda da dikey hiyerarşi oldukça sık uygulanan bir yöntem olarak kendini göstermektedir. Günümüzde dikey bir organizasyonda piramit şeklinde bir oluşum söz konusudur. En üstte işletmenin sahibi, CEO ya da başkan olarak bilinen kişinin olduğu ve yönetim sürecinin işlemesi adına gerekli gördüğü kararları alıp konuyla ilgili direktifleri aşağıya doğru ileten bir yapı görülmektedir. Bu kısmın altında yöneticiler ve en altta da işçiler yer almaktadır. Dikey kelimesi, kuruluşun yukarıdan aşağıya doğru çalıştığı ve çalışanların şirketin nasıl işlediğine ilişkin yapılan seçimlere katkıda bulunmasının gerekmediği veya beklenmediği gerçeğini ifade etmektedir (Quain, 2019). Bu yapısıyla dikey hiyerarşinin ortaklarının katılımını önceleyen kooperatif yapısıyla fazla benzer noktası bulunmadığı görülmektedir.

Kooperatiflerin gerek mevzuat gerekse geleneksel yapısı nedeniyle başkanlık kurumunu bulundurmasıyla dikey organizasyon yapısını da kullandığı söylenebilir. Bu anlamda sorumluluğu alan yönetim kurulu ile birlikte imza yetkisi olan ve pratik anlamda çoğunlukla karar verici mercide bulunan kooperatif başkanı bazı örneklerde süreci kendi inisiyatifine göre yönetebilmektedir. Benzer durumlarda özellikle ülkemizde kooperatifçilik

kurumunun kötüye kullanıldığı zamanlar olduğu bilinmektedir. Ülkemizdeki kooperatifçiliğe mesafeli duruşun en etkili sebeplerinden birinin bu olduğu düşünülmektedir.

Dikey hiyerarşilere insan odağında bakıldığında farklı katmanların olduğu görülmektedir. Piramitin en üst kısmında bulunan yöneticiden aşağılara doğru inildikçe bireyin önemsizleştiği belirtilmektedir. Bireyin önemsizleştiği yerde görevinin önemli hale geldiği ve kişinin orada var olma nedeninin tamamen üzerine yüklenen sorumluluklardan oluşan bir hale dönüştüğü aktarılmaktadır. Diğer yandan insanın var olmasından bugüne hayal kurduğu ve bulunduğu ortamı dönüştürme gücü olduğu bilinmektedir. Sentetik hale gelmiş ve dikey hiyerarşi içinde canlılığını yititerek sadece mekanik görevler silsilesine dönüşmüş bir iş alanı insanın refahı için uygun bir ortam olarak görülmemektedir (Köne, 2023b). Buradan hareketle yine insanın kökenlerinde olan bir takım duygu ve düşüncelerin sorgulanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bazı antropologlar dikey hiyerarşiyi tarım devriminin bir sonucu olarak görmektedir. Tarım öncesi avcı-toplayıcı gruplarda yaygın olarak görülen doğayla özdeşleşme, duygusal bilgelik, eşitlik, az rekabet ve dayanışma kavramlarının tarım devrimiyle birlikte ortaya çıkan toprak sahipliği, krallık ve benzeri kurumlarca tahribata uğratıldığı aktarılmaktadır (Zerzan, 2013: 12). Tarihsel süreçte rekabetçi ortamın yarattığı bireyselleşme karşısında dayanışmayı öneren kooperatifleşme bu nedenlerle insanlar tarafından yeniden keşfedilmektedir.

Dijital kapitalizmin içinde ortaya çıkan araçlar özellikle dikey hiyerarşinin uygulandığı iş yerlerinde kontrol ve verimlilik üzerine yeni uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Yaratıcılık ve esnekliğin geri plana atıldığı bu çalışma rejiminin kişisel mahremiyeti ihlal eden ve sürekli gözetleyen bir yapı oluşturduğu aktarılmaktadır. Devamlı daha iyi performansın beklendiği bir sürekliliğin içinde kalan işçilerin tükenmişlikle karşı karşıya kalabildiği gözlemlenmektedir. Çalışan katılımcılığının ve fikirlerin önemsenmediği bu gibi yapılarda bulunan bireylerin güvencesiz hissettiği belirtilmektedir. Diğer yandan daha demokratik olan ve katılımcılığın uygulandığı yerlerde çalışan kişilerin daha üretken, yaratıcı ve yenilikçi oldukları aktarılmaktadır. Ek olarak bu çalışanlarıyla birlikte faaliyetlerini sürdüren kuruluşların krizler karşısında daha dayanıklı oldukları kabul edilmektedir (Schömann, 2020). Kooperatif anlayışıyla uyuşan bu yaklaşımların şirketler tarafından da uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Toplum 5.0 olarak tanımlanan bilgi ve teknoloji toplumuna mensup bireyler, bilgiyi edinme ve kullanma süreçleri iyileştikçe

daha fazlasını talep etmektedir. Bu nedenle bireyi önceleyen ancak toplumsal faydayı da geride bırakmayan bir hiyerarşik anlayış yeni çağda gerekli olarak görülmektedir.

Yatay Hiyerarşi

Geleneksel dikey hiyerarşi günümüz ekonomisinde kuruluşlar adına tek yöntem olarak görülmemektedir. Çalışma rejimlerinde eşitlikçi ve katılıma önem veren bir ortamın daha verimli olduğu aktarılmaktadır. Bu gibi ortamlarda çalışanların yeni fikirler üretip onları uygulamak adına daha sahiplenici roller üstlendikleri belirtilmektedir. Yatay hiyerarşi olarak adlandırılan bu kavram işletmenin tüm seviyelerindeki çalışanlarını iş süreçlerine aktif ve yaratıcı yönleriyle katmanın bir yöntemi olarak da bilinmektedir. Özerk ve amaca odaklanmış çalışanların sistematik bir dikte mekanizması olmadan kendi öz istekleriyle çalıştıkları aktarılmaktadır. Tanıma göre yatay hiyerarşi içinde az sayıda yönetici ve çok sayıda çalışan bulunurken, çalışanların kendi inisiyatifleriyle karar alıp uygulayabildikleri belirtilmektedir. Bu sürecin içinde bulunan çalışanların kendilerini personel gibi değil bir paydaş gibi hissettikleri gözlemlenmektedir (Wayne, 2023). Bu açıdan kooperatif anlayışıyla örtüşen yatay hiyerarşi yöntemi son dönemde sıkça uygulanmaya başlanan bir yönetim tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örgütsel anlamda çalışanı bir ortak gibi gören yatay hiyerarşi yöntemi iş dünyasında bir bakıma ötekileştirilmiş bireyin değer üretebilmesi için en uygun modellerden biri olarak kabul edilmektedir. Yatay hiyerarşi kavramını literatüre kazandıranlardan biri olarak bilinen Ostroff, bu yönetimi uygulamak isteyen kuruluşlar için bir takım öncüller ortaya atmıştır. Ostroff'a göre bu öncüller:

- “Sadece tek yönlü görevler etrafında değil çapraz fonksiyonel süreçler etrafında organize olun,
- Temel iş akışının tamamının sorumluluğunu üstlenecek süreç paydaşlarını belirleyin,
- Kurumsal potansiyelin temel taşı bireyler değil ekipler haline getirin,
- Katma değeri olmayan işleri ortadan kaldırarak ve ekip üyelerine süreç akışı içindeki faaliyetleriyle doğrudan ilgili kararlar alma yetkisi vererek hiyerarşiyi azaltın,

- Müşteriler ve tedarikçilerle entegre hareket etme kabiliyetini geliştirin,
- Paydaşlarınızı görevleri özelinde gerekli araçları sağlayarak, yeni beceriler kazanmaları için çaba göstererek, motivasyonlarını yüksek tutarak ve yetki vererek güçlendirin,
- Paydaşların kendi koydukları performans hedeflerine ulaşmasını sağlamak ve müşterilere çağa uygun bir değer önerisi sunmalarına yardımcı olmak adına bilgi teknolojisini kullanın,
- Ekibin potansiyel yetkinliklerini geliştirmek ve yeni yapıdaki çapraz fonksiyonel alanlarda verimli şekilde çalışmalarını sağlamak için onları eğitin,
- Çoklu beceriyi, yaratıcı düşünmeyi ve zorluklara esnek bir şekilde yanıt verme yeteneğini teşvik edin,
- Çekirdek gruplarla süreç performansında ortaklaşa çalışmak üzere işlevsel departmanları veya alanları yeniden tasarlayın,
- Değer önerisi tarafından yönlendirilen performans hedeflerinin yanı sıra müşteri memnuniyeti, çalışan memnuniyeti ve finansal katılım için ölçüm yapın,
- Çalışanların güçlendirilmesine odaklanan, öz sorumluluğa ve iş refahına değer veren, açıklık, iş birliği ve ortaklaşma kavramlarını içeren bir çalışma kültürü oluşturun (Ostroff, 1999: 10)” olarak belirlenmiştir.

Hem şirketlerin hem de kooperatiflerin kullanabileceği bir yönerge olarak görülebilecek bu öncüller yatay hiyerarşiyi uygulamak adına dikkate alınabilecek kavramlar olarak kabul edilmektedir.

Son dönemde literatürde bu konuda ortaya çıkan bir başka kavramın da holakrasi olduğu gözlemlenmektedir. Holakrasi; bir organizasyonda bulunan bireyleri aynı anda daha özerk, daha iş birlikçi ve özgür olmak konusunda destekleyen bir yöntem olarak aktarılmaktadır. Bu sistem içinde bir yönetici olmadığı belirtilmektedir. Meşgul bir yöneticinin iş süreçlerinden tam anlamıyla haberdar olmadığı aktarılmaktadır. Bu nedenle yöneticinin olmadığı bu yöntemle özerk, inisiyatif almakta özgür ve uzlaşmacı bir kurum kültürü yaratıldığı kabul edilmektedir (Robertson, 2015). Ek olarak geleneksel yönetim

sistemlerinin; bilgi akışının bu kadar hızlandığı bir çağda iş akışını yavaşlattığı, yaratıcılığı bastırdığı ve kurum aidiyetini yok ettiği belirtilmektedir. Bu anlamda holakrasi geleneksel hiyerarşik sistemin gerekli gördüğü yanlarını kullanırken, uygulandığı organizasyonlarda yetki dağılımını ünvanlara göre değil rollere yapmaktadır. Bu sistemin çalışanları güçlü kılmak adına adil yapısı ve esnekliğiyle öne çıktığı aktarılmaktadır. Holakrasiyi tanımlayan anahtar kelimeler; amaca yönelik, duyarlı, şeffaf, dinamik ve modüler olarak belirtilmektedir (Holacracy, 2022). Yatay hiyerarşi çatısı altında tanımlanabilecek holakrasi sisteminin yeni dönemde bir örgütlenme biçimi olarak sıkça kullanılacağı öngörülmektedir.

Yeniçeri ve İnceye göre: “Örgüt yönetiminin meşruiyeti de bir anlamda çalışanların bilgiye ulaşma, bilgiyi paylaşma ve bilgiyi üretme yeteneklerini kullanabilme kapasitesiyle doğru orantılı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Yeniçeri ve İnce, 2005: 84).” İçinde bulduğumuz enformatik çağda internet, bilgiyi yayma hızıyla demokratik süreçleri destekleyen bir unsur olarak görülmektedir. Dijital medyayı kullanan herkes her andan haberdar durumdadır. Haber alma ve bilgiyi paylaşma özgürlüğü demokrasinin vazgeçilmez öğeleri arasında görülmektedir. Bu nedenle internet ve dijital medyanın toplumun demokratikleşmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Örgütsel açıdan ise bu demokratikleşme iş süreçleri içinde de özgürlükçü ve eşitlikçi bir anlayışın doğmasına neden olmaktadır. Bu anlayış üzerinde inşa edilen kooperatifçilik hareketinin internet, demokratikleşme ve bilgiye dayalı yeni örgüt modelleri bağlamında gelecek çağda oldukça dikkat çekmesi beklenmektedir.

Tamamen insan ile bağlantılı olan bu organizasyon biçimlerinin evrimsel psikolojiyi de dikkate alarak insanın doğasıyla ne derecede uyumlu olduğunu belirlemek tarihsel süreçten kopmadan bugünü anlamlandırmak adına önemli görünmektedir. Buradan hareketle literatürde; insanın bencil, rekabetçi ve art niyetli mi olduğu yoksa yardım sever, dayanışmacı ve eşitlikçi mi olduğu sorusuna yanıt aranmaktadır. Antropologlar tarafından yapılan araştırmalara göre bugün dahi avcı-toplayıcı olarak yaşayan az sayıda grup modern olarak nitelendirilen topluma göre daha eşitlikçi bulunmuştur. Tarım devriminden sonra oluşan toplumsal yapının zamanla bencilliği öncelediğini tespit eden etnologlar ataerkil hiyerarşinin de bu dönemden sonra sürece dahil olduğunu aktarmaktadır. İnsanlık tarihiyle kıyaslandığında görece geç ortaya çıktığı belirtilen bu durumun aslında insanın kökeninde dayanışma ve yardımseverliğin bulunduğunu kanıtladığı iddia edilmektedir (Taylor, 2020). Bu anlamda günümüzde siber kamusal alanın yarattığı sınırlardan muaf mekansızlığın, avcı-

toplayıcı gruplarınkiyle benzer bir ortam oluşturması dikkate değer olarak görülmektedir. Ek olarak kitle kaynak yönetimi ve benzeri yöntemlerle siber uzayda da iş birliği süreçlerinin geliştirilmesi insanlığın yeniden eşitlikçi ve dayanışma odaklı modeller aradığını göstermektedir. Bu nedenle yatay hiyerarşi hem yeni çağın oluşturduğu birey ve topluma hem de kooperatifçilik yapısına oldukça uygun görülmektedir.

Yatay hiyerarşi kooperatiflerin yeni çağa ayak uydururken köklerinden kopmayan ama gelecek kuşaklarında anlayan bir yapıda olması adına önemli görülmektedir. Ek olarak siber dünya ve dijital meydanın kamusal alanında en azından etkileşim kurma anlamında yatay hiyerarşi bulunduğu görülmektedir. Dijital dünyada profili bulunan bir kişiyle ünvan ve konum farketmeksizin kolayca iletişime geçilebilmektedir. Özünde eşitlikçi bir yaklaşım olan bu durumun kooperatifçilik özelinde düşünüldüğünde yeni potansiyeller oluşturabilecek bir altyapı yarattığı görülmektedir.

2.3.5. Sektörlere Göre Kooperatifçilik

Zorluklar karşısında bir dayanışma süreci olarak başlayan çağdaş kooperatifçilik, olgunlaştığı günden bugüne kadar çok farklı ölçek, model ve sektörlerde örgütlenme yapıları ortaya koymuştur. Günümüzde dünyadaki insanların en az yüzde 12'si 3 milyon kooperatiften birine üye olarak görülmektedir. Buradan hareketle kooperatiflerin çalışan nüfusun yüzde 10'una istihdam sağladığı aktarılmaktadır. 2022 yılı "World Wide Cooperative Monitor" raporuna göre dünyadaki en büyük 300 kooperatif toplumun ihtiyaç duyduğu hizmetleri ve altyapıyı sağlarken 2 milyar doları aşan cirolar yapmaktadır. Söz konusu en büyük 300 kooperatif sigorta sektöründe (101 işletme), tarım sektöründe (100 işletme), toptan ve perakende ticaret sektöründe (59 işletme), finansal hizmetler sektöründe (26 işletme), endüstri ve kamu hizmetleri sektöründe (9 işletme), eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler sektörlerinde (3 işletme) ve barınma dahil diğer sektörlerde (2 işletme) faaliyet göstermektedir (ICA ve EURICSE, 2022). Bu perspektiften bakıldığında kooperatifçiliğin esnek ve bulunduğu sektörün dinamiklerine uyum gösteren bir yapıda olduğu kabul edilmektedir.

Küresel ölçekte en büyük hacme sahip kooperatiflerin farklı kıta ve ülkelerde olduğu gözlenmektedir. Dünyada en büyük 300 kooperatifin 168'i Avrupa'dadır. Bu konuda ilk üç ülke Fransa 42 kooperatif, Almanya 31 kooperatif ve Hollanda 14 kooperatif sayısı ile başı

çekmektedir. Avrupa'yı takiben 91 kooperatifle Birleşik Devletler, Brezilya, Kanada ve Arjantin'in oluşturduğu Kıta Amerikası gelmektedir. Asya Pasifik'te ise toplam 41 büyük kooperatifin 22'si Japonya'dadır. Büyüklükleri ve sektörlerine göre dünyadaki en büyük 10 kooperatif: Fransa'da finans sektöründe bulunan "Groupe Credit Agricole", Almanya'da toptan ve perakende sektöründe olan "REWE Group", finans sektörde hizmet veren "Cooperative Financial Network – BVR", Japonya tarım sektöründe faaliyet gösteren "ZEN-NOH", Fransa toptan ve perakende sektöründe bulunan "ACDLEC Leclerc", finans sektöründe hizmet veren "Groupe BPCE", Japon sigorta kooperatifi "Nippon Life", Alman sigorta kooperatifi "Talanx Group", Güney Kore tarım ve gıda kooperatifi "NACF" ve Alman toptan ve perakende kooperatifi "Edeka Zentrale" olarak dağılmaktadır (2022).

Küresel anlamda çok farklı sektörlerde ortaklaşmanın örneklerinin sergilendiği kooperatifçilik ülkemizde de oldukça yaygın olarak görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devlet tarafından desteklenen kooperatifçilik hareketi özellikle kırsal bölgelerimizde örgütlenme adına yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Geray'a göre ülkemizde kooperatifler çalışma alanlarına göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma:

"Çalışma yerlerine göre: a. Kırsal, b. Kentsel, c. Hem kırsal, hem kentsel; Çalışma, örgütlenme düzeylerine göre: a. Yöresel (Birim Koop), b. Bölgesel Birlik, c. Ülkesel Birlik (Merkez Birliği), ç. Ulusal Birlik, d. Uluslararası Birlik (ICA); Ekonomik kesimlere göre: a. Tarım, b. Küçük endüstri, c. Perakende, toptan ticaret, ç. Hizmet (banka, sigorta, ulaştırma vb.); Üyelerin Ekonomik uğraşlarına göre: a. Üreticiler: i. Tarımcılar, ii. Esnaflar, iii. Sanatkarlar, b. Tüketiciler c. İşçiler; Üyelerin sorumluluklarına göre: a. Sınırsız Sorumlu, b. Katlı Sorumlu, c. Sınırlı Sorumlu; Amaç ve konularına göre: a. Tek amaçlı (üretim, tüketim, konut, tarım kredi vb.), b. Çok amaçlı (çok yönlü) (Geray, 2014: 121-122)" olarak aktarılmaktadır.

Ülkemizde faaliyet gösteren kooperatifler buldukları sektörlerle göre üç bakanlık altında tasnif edilmiştir. Bu bakanlıklar Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır. Bakanlık ve kooperatif türleri listesi aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır:

Tablo 2

Bakanlıklar altında kümelenen kooperatif türleri

Ticaret Bakanlığı	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
<ul style="list-style-type: none"> • Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kooperatifi • Çocuk Bakım Hizmetleri Kooperatifi • Deniz Yük Taşıma Kooperatifi • Deniz Yolcu Taşıma Kooperatifi • Eğitim Kooperatifi • Esnaf ve Sanatkârlar Kredi Kefalet Kooperatifi • Fikri Mülkiyet Hakları ve Proje Danışmanlığı Kooperatifi • Gayrimenkul İşletme Kooperatifi • Hizmet Kooperatifi • Gayrimenkul İşletme Kooperatifi • Hizmet Kooperatifi • Hizmet ve Dayanışma Kooperatifi 	<ul style="list-style-type: none"> • Pancar Ekicileri Kooperatifi • Sulama Kooperatifi • Su Ürünleri Kooperatifi • Tarım Kredi Kooperatifi • Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 	<ul style="list-style-type: none"> • Konut Yapı Kooperatifi • Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi • Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi

Tablo 2'nin devamı

<ul style="list-style-type: none">• İşletme Kooperatifi• Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi• Kalkınma Kooperatifi• Karayolu Yolcu Taşıma Kooperatifi• Karayolu Yük Taşıma Kooperatifi• Karşılıklı Sigorta Kooperatifi• Küçük Sanat Kooperatifi• Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri• Pazarcılar İşletme Kooperatifi• Sağlık Hizmetleri Kooperatifi• Site İşletme Kooperatifi• Tarım Satış Kooperatifi• Taşıma ve İşletme Kooperatifi• Tedarik ve Dağıtım Kooperatifi• Temin ve Tevzi Kooperatifi		
---	--	--

Tablo 2'nin devamı

<ul style="list-style-type: none">• Tüketim Kooperatifi• Üretim ve Pazarlama Kooperatifi• Yaş Sebze Meyve Kooperatifi• Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi		
---	--	--

(Ticaret Bakanlığı, 2020: 19)

Ülkemiz kooperatif çeşitliliği bakımından oldukça zengin olarak görülmektedir. Farklı sektörlerde ve çalışma alanlarında örgütlenen toplulukların imece kültürümüzü geliştirerek sosyal ve ekonomik fayda yarattığı belirtilmektedir. 2022 yılı “World Wide Cooperative Monitor” raporunda ciro/kişi başına GSYİH bakımından ilk 300 kooperatifin sıralamalarına bakıldığında ülkemizden de kooperatiflerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 125. sırada Bursa Eczacılar Kooperatifi, 137. sırada İstanbul Ecza Koop ve 262. sırada Trakya Birlik bulunmaktadır. (ICA ve EURICSE, 2022). Ticaret Bakanlığının 2021 verilerine göre ülkemizde 84,232 kooperatif bulunmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı 57,858 kooperatif, Ticaret Bakanlığına bağlı 13,384 kooperatif ve Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı 12,990 kooperatif olduğu görülmektedir. En fazla ortak sayısı ise Tarım ve Orman Bakanlığının altında kümelenen kooperatiflerde bulunmaktadır. Onu takiben Çevre ve Şehircilik Bakanlığı sonrasında ise Ticaret Bakanlığı gelmektedir. Toplamda 84,232 kooperatife 8,109,225 kişinin ortak olduğu gözlenmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2021). Sayı ve katılımın yüksek olduğu ülkemiz kooperatifçiliğinin nitelikli değer üreten kuruluşlar ortaya çıkarmakta zorlandığı görülmektedir. Yapı kooperatifi sayısının diğerlerine nazaran fazla olduğu görülmekle birlikte nicelik ve nitelik arasındaki açığı farkının bu türün fazla olmasından kaynaklandığı gözlemlenmektedir.

Türkiye kooperatif ekosisteminde ticari anlamda gelişen örgütlenmelerin çoğunlukla tarım sektöründe yapılandığı aktarılmaktadır. Bu noktada ülkemizde bulunan en büyük 500 firma içinde tarım sektöründe bulunan kooperatiflerin de olduğu görülmektedir. Kırsal bölgelerde yaşamın yoğun olarak devam etmesi ve çiftçi nüfusunun üretimi sürdürmesi; bu bölgelerde kooperatif örgütlenmelerinin gelişmesine ön ayak olmaktadır. Bu anlamda Trakyabirlik, Pankobirlik, Konya Şeker, Kayseri Şeker, Gübretaş ve Tarım Kredi Yem

Sanayi söz edilen beş kooperatif olarak aktarılmaktadır (Özçelik, 2019). Tarım sektöründeki kooperatif örgütlenmeleri yerel kalkınma süreçleri bağlamında önemli olarak görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda sağlıklı ve adil gıdaya erişim konusunda kooperatiflerin daha etkin olması beklenmektedir.

2.3.6. Uygulama Alanına Göre Kooperatifçilik

Kooperatifçilik hizmet verilen alanın büyüklüğüne bağlı olarak yapı olarak farklılık gösterebilmektedir. Yerel, bölgesel, ulusal veya uluslararası olarak tanımlanabilecek bu yapılanmalar daha çok belirli bir coğrafi alan içinde aynı amaç için ortaklaşan kooperatifler için kullanılmaktadır. Yerel kooperatifler köy, ilçe ya da şehir gibi belirli bir alanda tesis, ürün ya da hizmet sunan kuruluşlar olarak aktarılmaktadır. Bölgesel ya da ulusal kooperatifler ise genellikle birkaç yerel kooperatiflerin birleşmesi ile oluşmaktadır. Bölgesel ya da ulusal kooperatifler kendilerini oluşturan birim kooperatifler tarafından organize edilmektedir. Uluslararası kooperatifler buldukları ulusal çeperi de kapsayarak uluslararası ortaklaşmanın ve hizmet sunmanın örnekleri olarak bilinmektedir (USDA, 2011). Kooperatifçiliğin küçükten büyüğe bir dayanışma ağı kurabilme kabiliyetinin bir göstergesi olarak kabul edilen bu katmanlar toplulukların iş birliği kapasitesini geliştirmeleri anlamında önemli kabul edilmektedir.

Kooperatifler belirli bir amaç etrafında ortaklaşarak küçük bir topluluk için kurulabilirken, ulusal ya da uluslararası boyutlara da ulaşabilmektedir. Bu nedenle farklı kooperatif sınıflandırmaları yapılmıştır. Kooperatifler; hizmet grubuna göre, faaliyet düzeyine göre, faaliyet alanına göre, üyelik şekline göre ve finansal yapısına göre ayrılmaktadır. Hizmet grubuna göre kooperatifler; çiftçi, tüketici balıkçı ve benzeri alanlarda belirli bir amaca hizmet etmeye yönelik örgütlenmektedir. Faaliyet düzeyine göre kooperatifler; yerel olabildikleri gibi bölgesel, ulusal ya da uluslararası bir örgüt yapısına sahip olabilmektedir. Faaliyet alanına göre kooperatifler; hizmet, pazarlama, satın alma ve benzeri sektörlerde örgütlenirken, üyelik şekline göre kooperatifler; kooperatiflerin ortaya çıkardığı birlikler, çok paydaşlı kooperatifler olmakla birlikte yerel, federal ya da merkezi örgütlenme yapısına sahip olabilmektedir. Finansal yapısına göre kooperatifler ise sermayeli ve sermayesiz kooperatifler olarak ayrılmaktadır (Rehber, 2011: 81-83). Son dönemde yerelin sorunlarını yerelin kendi dinamikleriyle olabildiğince çözmek küreselleşmenin yıkıcı

etkilerini aşmak adına yenilikçi bir yöntem olarak denenmektedir. Bu sistem içinde kooperatiflerin insiyatif olarak toplumsal refah için çabaladığı bilinmektedir.

Yerel Düzeyde Kooperatifçilik

2016 yılında Birleşmiş Milletler tarafından 2030 hedeflerinin tanımlandığı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları evrensel bir aksiyon planı olarak görülmektedir. Bu amaçların 12. maddesinin alt bileşenleriyle birlikte kavramsal olarak “yerelde üret, yerelde tüket” mantığını benimsemesi, yerelin taşıdığı potansiyelin önemini vurgulamaktadır (UN, 2015). Küreselleşme ve dijitalleşmenin yarattığı yeni ekonomik düzenin yapısal sorunları dünyada çeşitli çözümler üretmeye çalışan dayanışma odaklı modellerin ortaya çıkmasına, var olanların ise çağa göre gelişmesine yol açmaktadır. Küreselleşmenin etkilerinin küçük yerleşim alanlarında ürün ve hizmetlere ulaşım ve istihdam konularında yoksunluğu artırması yerelin kalkınmasını daha önemli hale getirmektedir. Bu anlamda dayanışma üzerine kurulmuş bir ekonomik ortaklaşmanın öncelikle yerel olması gerektiği aktarılmaktadır. Benzer şekilde yerel kooperatifler kurulduğu yöredeki ortakların ekonomik ve sosyal ihtiyaçları doğrultusunda yerel ürün/hizmetlerin etrafında yapılanmaktadır (Aykaç, 2018: 223-224). Bireyin, çekirdek ailesinden başlayarak katmanlar halinde dışa açıldığı düşünüldüğünde belirli bir üretim faaliyetine dayalı yerel düzeyde örgütlenmenin önemi daha fazla görülmektedir.

Dayanışmanın en temel örnekleri kırsal bölgelerde daha fazla gözlemlenmektedir. Ülkemizde özellikle tarımsal kalkınma kooperatiflerinin bulunduğu köyler ve ilçeler yerel düzeyde örgütlenme modeline örnek gösterilmektedir. Örneğin; elma üretilen bir yörede kurulan ve ortaklarının üretim ve pazarlama faaliyetlerinde kolaylaştırıcı olan bir kooperatifin buzhane, ilaç bayi, akaryakıt istasyonu, marangozhane, yemekhane gibi işletmeleri bulunmaktadır. Üretimin giderek çok uluslu firmaların tekeline geçtiği gerçeği birim kooperatiflerin önemini artırmaktadır. Ortaklarına rekabet gücü sağlayan kooperatifler bir bölgede üretilen ürün odağında bir araya gelen paydaşların ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Diğer yandan yerelde sadece tarımsal değil tüketim, pazarlama, kadın girişimi ve benzeri gibi kooperatif türleri de bulunmaktadır. Böylece üreticiler bireysel olarak altından kalkamayacakları girdi maliyetleri karşısında dayanışma temelli örgütlenerek zorlaşan ekonomik koşullara direnmektedir.

Son dönemde ülkemizde yerel yönetim destekli kooperatif modeli bir trend olarak oldukça yaygınlaşmaya başlamıştır. Başta kadın girişimi ve işletme kooperatifleri olmak üzere, üretim ve pazarlama, tüketim ve benzeri kooperatifler yerel yönetimler öncülüğünde kurularak faaliyet göstermeye çalışmaktadır. Ancak bu tür kooperatiflerin dikey hiyerarşinin üst kısmından gelen direktifle kurulması bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu gibi kooperatiflerin topluluk temelli olmaması, aidiyet kavramından uzak yapılması ve geleneksel hiyerarşik yönetim anlayışı gibi içsel dinamikleri başarı oranlarını düşürmektedir. Rekabet gücünü artıran standart üretim, kalite yönetimi ve evrensel pazarlama ilkeleri uygulanamamakta, dayanışma üzerine kurulması gereken örgütlenme modeli yerel yönetimin doğasında olan siyasi çekişmelere sahne olmaktadır. Bu gibi nedenlerle ortak sayısı artmayan kooperatifler palyatif çözümlerle günü kurtarmaya çalışmaktadır. Evrensel kooperatifçilik ilkeleriyle bağdaşmayan ve amacının dışına çıkan kooperatif yapılanması kooperatifçiliğe negatif anlamda bir bakış açısının doğmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde yerel düzeyde kooperatifçiliğe başarılı faaliyetleriyle örnek teşkil eden örgütlenmeler de bulunmaktadır. Söz konusu iyi örneklerden biri Hopa Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'dir. Çay üretilen bir bölgede 1959 yılında kurulan kooperatif bugün beş dönüm fabrikası, Kemalpaşa ve Hopa'da gayrimenkulleri ile kamyon ve benzeri araçları bulunan görece büyük bir kooperatif işletmesine dönüşmüştür. Süreç içinde yaklaşık 40-50 kişiyi istihdam eden kooperatif güçlü pazarlama ağı sayesinde ürünlerini çoğu şehirde satışa sunabilmektedir. Hopa Çay Kooperatifi üreticilere, özel sektör dışında bir alternatif sunmak istediğini belirtmektedir. Bu anlamda yerel düzeyde topluluk temelli örgütlenme modeline başarılı bir örnek olarak sunulmaktadır (Hopaçay, 2020). Yerelde katma değer üretmeye yönelik örgütlenmenin başarılı olması klasik iktisadi sistemin içinde daha dirençli bir dayanışma yapısı oluşmasını sağlamaktadır. Bu konuda Tire Süt Kooperatifi, Bademli Kooperatifi ve Ar-Ge alanında çalışmasıyla öncü ve önemli olarak görülen Döngü Kooperatifi farklı örnekler olarak verilmektedir.

Yerel kooperatiflerin küresel ölçekte de oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. Ülkemizde olduğu gibi dünyada da yerel üretici, tüketici ya da aynı sosyal amaca sahip paydaşlar tarafından kurulan kooperatifler farklı sektörlerde faaliyet göstermektedir. Örneğin; Brezilya'da kırsal alanda iyi örgütlenmiş kooperatifçilik hareketi bu bölgelerde yoksulluğun büyük oranda azalmasına katkıda bulunmuştur. İtalya'da üretici kooperatifleri parmesan peyniri üretiminin neredeyse %90'nını, Japonya'da su ürünleri kooperatifleri bu

sektördeki üretimin %97'sini sağlamaktadır. Yine Japonya ve İspanya'da eğitim kooperatifleri bu konuda doğrudan okullarla etkin çalışmalar yaparken, İsveç'teki çocuk bakım kooperatifleri kadın istihdamında büyük rol oynamaktadır (Gülçubuk, 2018: 296). Kooperatifçilik tüm dünyada farklı örnekleriyle bireysel ve toplumsal sosyoekonomik gelişmeyi desteklemektedir. Genç kuşağın bu anlayışı benimsemesiyle farklı bir ölçekte değerlendirilmesi beklenen kooperatifçilik hareketinin sürdürülebilir bir zeminde yeniden yapılanması beklenmektedir.

Yerel kooperatiflerin yatay ya da dikey bütünleşmesiyle oluşan ulusal kooperatifler benzer paydaşların ortak faydası adına daha büyük çapta örgütlenmeler olarak bilinmektedir. Birim kooperatifler çağa ayak uydurarak daha profesyonel yönetim ve kalite süreçlerini uygulamaları adına katmanlar halinde büyüyerek ulusal düzeyde kooperatif örgütlenmelerine dönüşmektedir.

Ulusal Düzeyde Kooperatifçilik

Kooperatiflerin bütünleşmesi olarak adlandırılan bu yapı aynı faaliyet alanında çalışan benzer kooperatiflerin bir araya gelerek oluşturdukları kooperatifler birliği, ulusal birlik, merkez birliği isimleriyle de bilinmektedir. Bu örgütlenme modelinde birim kooperatifler olarak tanımlanan görece yerel ve küçük kooperatiflerin kendi faaliyetlerinden ve yapılarından ödün vermeden, belirli sınırlamalarla, bir üst birliğe katılabildikleri aktarılmaktadır. Kooperatiflerde merkezi ya da federatif örgütlenme olarak literatüre geçtiği belirtilen bu yapı günümüzde ülkemizde ve dünyada oldukça yaygındır. Bu güç birliği kooperatiflerin sosyal yapısını bozmadan ekonomik merkezileşmeyi sağlayarak paydaşlara ticari anlamda daha fazla fayda getirmektedir. Ülkemizde bu yapıya örnek olarak Fiskobirlik, Trakyabirlik, Köy-Koop, Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği, Tariş ve benzeri kooperatif birlikleri örnek verilebilir (Mülayim, 1992). Ülkemizde olduğu gibi yurtdışında da ulusal ölçekte örgütlenen ve farklı alanlarda hizmet veren kooperatifler bulunmaktadır.

İngiltere'de "Coop" isimli kooperatif gıda, cenaze, hukuk ve sigorta konularında profesyonel hizmet sunan bir kuruluş olarak bilinmektedir. 2022 yılı verilerine göre kooperatife üye olanların %45'inin 35 yaşın altında olduğu belirtilmiş ve bu durumun gelecekte örgütün lehine olacağı aktarılmıştır (Kendal-Ward, 2023). Genç nüfusun kooperatiflere ortak olması hem istihdam hem de toplumun gelişim safhaları adına oldukça

önemli görülmektedir. Kendi dinamiklerine dijitalleşme bağlamında yenilikler uygulayan kooperatiflerin gelecekte oluşacak toplumsal yapıdan ortaklar bularak devamlılık sağlamak için bir adım önde oldukları bildirilmektedir.

Finlandiya ise bir kooperatifçilik ülkesi olarak anılmaktadır. Nüfusun %80'inin en az bir kooperatif üyesi olduğu görülen Finlandiya'da toplam 3000 kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin ulusal ölçekte en büyük hacimli olanı OP Financial Group olarak bilinen perakende bankacılık şirkettir (PellervoCoop, 2023). Bu anlamda kooperatif modelinin tüm dünyada özellikle finans sektöründe oldukça başarılı örnekleri gözlenmektedir. Op Financial Group 16 kooperatif bankası, iştirakleri ve bağlı kuruluşlarından oluşmakta, yaklaşık 13.000 kişilik personeli ve 2 milyondan fazla ortak ve müşteri altyapısına sahip olduğu aktarılmaktadır (OP, 2023).

Amerika Birleşik Devletleri'nde kooperatifçilik uygulamaları yaygın olmakla birlikte "National Cooperative Bank" ismiyle bilinen ve ortaklarının sahip olduğu bir ulusal banka işletmesi bulunmaktadır. 2022 yılında yetersiz hizmet alan toplulukların ve kooperatiflerin genişleme girişimlerini desteklemek için 8 milyar dolar, düşük ve orta gelirli ailelere fayda sağlamak için 475 milyon dolarlık yatırım yaptığı belirtilmektedir (NBC, 2023). Ulusal kooperatiflerin daha geniş kapsamlı bir dayanışmayı organize etmesinin, dezavantajlı bireylere ulaşmada daha etkin rol oynadığı görülmektedir. "Kimseyi geride bırakma" ilkesiyle sürdürülen kooperatifçilik faaliyetlerinin ekonomik olduğu kadar sosyal fayda da yarattığı kabul edilmektedir.

Dünyadaki ciro bakımından en büyük 300 kooperatifin 168'ine sahip olan Avrupa, kooperatifçiliğin hem teorik hem de uygulama anlamında gelişmiş olduğu bir coğrafya olarak görülmektedir. Bu kapsamda bünyesinde üst düzey ortaklaşmanın olduğu ulusal ve uluslararası kooperatifleri barındırmaktadır. Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, Danimarka ve Finlandiya bu ölçekte faaliyet gösteren 10 ve üzerinde kooperatife ev sahipliği yapmaktadır (ICA ve EURICSE, 2022).

İçinde bulunduğu piyasa şartlarında rekabet gücünü elinde bulduran ve ortaklarına üst ölçekte sosyal ve ekonomik fayda sağlayan uluslararası düzeyde kooperatifler de bulunmaktadır. Bu yapılanmalar yerel ve ulusal kooperatifleri de kapsamaktadır. Yeni modeller üretilmesini sağlayan söz konusu çatı kuruluşlar, kooperatifçiliğin mevcut durumu ve gelecek projeksiyonu ile ilgi yaptığı çalışmalarla kolektif iş birliğine katkı sunan büyük organizasyonlar olarak görülmektedir.

Uluslararası Düzeyde Kooperatifçilik

Uluslararası Kooperatifler Birliği, küresel ölçekte kooperatifler ağı kurma ve onlara hizmet etme misyonuyla hareket etmektedir. 1895 yılında kurulan, en eski sivil toplum kuruluşlarından biri olduğu belirtilmektedir. Birlik 1 milyar kişiyi temsil ettiği için dünyadaki en büyük örgütlerden biri olarak kabul edilmektedir. Uluslararası Kooperatifler Birliği; üyesi olan kooperatifler için bilgi, uzmanlık ve koordineli eylem için küresel etkileşim alanı sağlayan ve dünya çapında yaklaşık 3 milyon olduğu tahmin edilen kooperatifleri temsil eden üst kurum olarak aktarılmaktadır. 107 ülkeden 310'dan fazla kuruluş Uluslararası Kooperatifler Birliğinin üyesi olarak kaydedilmiştir (ICA, 2018c). Bu anlamda birlik küresel kooperatifçiliğin çatısı olarak bilinmektedir.

Uluslararası Kooperatifler Birliğinin birçok farklı sektörde faaliyet gösteren kooperatiflerden oluşan üye havuzu bulunmaktadır. Bu havuzda tarım, bankacılık, tüketici, balıkçılık, sağlık, barınma, sigorta ve endüstri ve hizmetler sektörlerinden uluslararası ve ulusal kooperatif kuruluşları bulunduğu aktarılmaktadır. Söz konusu sektörlerle ayrıca hizmet veren ve birliğe bağlı bir sektör kuruluşu olan CICOPA gibi altyapılanmalarda bulunmaktadır. Ayrıca birlik dünyada kooperatifçiliğin yayılması ve var olan kooperatiflerin benzer değerlerle hareket etmesi için dayanışma hareketinden rafine ettiği bilgileri kullanarak küresel kooperatifçilik ilkelerini belirlemiştir. Bunun yanında kooperatifçilik konusunda yaptığı yayın çalışmalarıyla da literatüre katkı sağlamaktadır (ICA, 2018c). Web sayfalarında yayınladıkları raporlar hem alanla ilgili içgörü sağlaması hem de disiplinlerarası gelecek projeksiyonu yapması adına özellikle yerel kooperatiflere oldukça faydalı destekler sunmaktadır.

Kooperatifçilik uluslararası literatürde özel sektör ve kamudan farklı bir konumda algılanmaktadır. Bu nedenle üçüncü sektör olarak da tanımlanan kooperatifçilik krizlere dayanıklı, toplumun ve paydaşlarının sosyal gelişimlerine önem veren bir model olarak görülmektedir. Dünyada özellikle Avrupa ve kuzey ülkelerinde yaygınlaşan kooperatifçilik uluslararası boyutlarda da hizmet veren hacimlere ulaşabilmektedir. Örneğin Avrupa Kooperatif Bankalar Birliği KOBİ'ler dâhil yaklaşık 150 milyon müşteri ve 4200 Avrupa kooperatif bankasına çeşitli hizmetler sunmaktadır (Gülçubuk, 2018: 294-296).

Kooperatifçiliğin uluslararası boyutta örgütlenme kabiliyetini göstermesi, büyük kitleleri bir amaç etrafına birleştirebildiğini göstermektedir.

1956 yılında kurulan “Mondragon Corporacion Cooperativa” işçi kooperatifinin bölgesinde lider ve İspanya'daki en büyük girişimlerden biri olduğu bilinmektedir. Günümüzde 95 ayrı kooperatiften, yaklaşık 80.000 kişiden ve 14 Ar-Ge merkezinden oluşan kuruluş, 37 ülkede 141 üretim tesisi, 53 ticari işletme ve 150'den fazla satış noktası ile dünya çapında faaliyet göstermektedir (Mondragon, 2023). Mondragon Kooperatifi tüm dünyada bir kooperatifçilik deneyimi olarak görülmektedir. İşçi kooperatifi olarak yerelden başlayarak yüksek hacimlere ulaşan nadir örneklerden biri olmasıyla kooperatifçilik tarihinin etkin modelleri arasında görülmektedir. Diğer yandan Mondragon deneyiminin kapitalizme direnen bir yapıda olmadığı ancak kapitalizmin içinde alternatif bir dayanışma biçimi olarak görülebileceği aktarılmaktadır (Aykaç, 2018: 186-193). Çok uluslu şirketlerle rekabet edebilmesi adına arkadan gelen kooperatiflere deneyim alanı yaratan Mondragon deneyimi iş birliği süreçlerinin gelişmesi için önemli olarak görülmektedir.

Günümüz küresel ekonomisinde oluşan servet büyüme odaklı çok uluslu şirketlerin kontrolü altındadır. Dolayısıyla ortaya çıkan gelir dünya nüfusunun çok küçük bir yüzdesinin elinde bulunmaktadır. Sürdürülebilirliği bir pazarlama aracı olarak kullanarak bir paradoks olarak yine çevresel felaketlere neden olabilen bu şirketler tüketimi özendirerek bir tüketim toplumu yaratmak için çabalamaktadır. Bu nedenlerle insan kaynaklı sera gazı emisyonları son 11,000 yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır (Nadeau ve Nadeau, 2016).

Tüm bunlara ek olarak çağımızın gerçekliği olan dijitalleşmenin yarattığı siber evrende reel hayatta olduğu gibi sosyal ya da ekonomik bir takım örgütlenmelerin ortaya çıkmaya başladığı deneyimlenmektedir. İnsanların kendi amaçları doğrultusunda niş topluluklar oluşturup dayanışma içinde olduğu gözlenmektedir. İnternetin oluşturduğu ağ toplumunun giderek yaygınlaşacağı göz önünde bulundurulduğunda, dijital dünyadaki örgütlenmelerin geleceğin dünyasında belirleyici bir rol üstleneceği öngörülmektedir.

2.3.7. Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımları

Sanayi 4.0'a bağlı dönüşümler hayatın her alanında paradigma değişimleri yaratmaktadır (Schwab, 2020: 9-13). Dijitalleşmenin de katkısıyla dönüşen dünyada hemen her sektör çağa ayak uydurmak için bir takım süreçlerden geçmektedir. Bu nedenle yerel

düzeyden uluslararası düzeye faaliyet gösteren bazı kooperatifler çok paydaşlı iş birlikleriyle, çalışmalarına inovasyonlar katarak, yeni örgütlenme modelleri deneyerek bu hızlı paradigma değişimine uyum sağlamak için çaba göstermektedir. Uyum sağlama çabaları yeni alanların açılmasını sağlarken geleneksel kooperatifçiliğin yetersiz kaldığı alanlarda hem toplumsal hem de yasal bazı değişiklikler olması için baskı yaratmaktadır (Gonzalez, 2017). Oluşmaya başlayan bu zorunlu değişim baskısı tüm dünyayı kapsayan katılımcı yeni kooperatiflerin oluşmasına da sebebiyet vermektedir. Yeni nesil kooperatifçilik olarak tanımlanan bu kavram farklı anlayış ve modeldeki kooperatifler için kullanılabilir.

Geleneksel ve yeni nesil kooperatifler arasında bir takım farkların bulunduğu bilinmektedir. Yeni nesil kooperatifler daha demokratik yapılar olarak görülmektedir. Ek olarak yönetim süreçlerinde profesyonelleşme, ortaklık yöntemlerinde serbestlik ya da sınırlılık, risk kullanımında farklılaşma ve pazarlama disiplininin daha etkin faydalanma gibi hususların yeni nesil kooperatifler adına öne çıkan farklar olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan geleneksel kooperatiflerde uygulandığı bilinen “bir ortak bir oy” yönteminin değişerek, bazı yeni nesil kooperatif uygulamalarında “ortaklık hissesi başına bir oy” olarak yapılandırıldığı aktarılmaktadır (Akçay ve Ünlüölen, 2019). Ortaya çıkan farkların ilerleyen süreçte yeni uygulamaların eklenmesiyle çoğalmasının beklenmektedir.

Günümüzde kooperatifçiliğin genel hatlarıyla geleneksel ve yeni nesil olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu anlamda geleneksel kooperatifçiliğin ortakları adına ekonomik kazancı öncelleyen daha ticari yapılara olduğu düşünülmektedir. Yeni nesil kooperatifçiliğin ise kesin bir tanımı olmamakla birlikte farklı yaklaşımlar altında kümelendiği görülmektedir. Diğer yandan literatürde yer edinen yeni nesil kooperatifçilik anlayışının geleneksel olandan bazı yönleriyle ayrıştığı görülmektedir. Ancak “yeni nesil” kavramı ile ilgili net bir açıklama bulunmamasıyla birlikte kendini yeni nesil olarak nitelendiren kooperatiflerin kendi aralarında da ayrıştığı görülmektedir.

Çok Paydaşlı Kooperatif Yaklaşımı

Geleneksel kooperatifler tarihsel süreçte benzer sınıftan ya da çalışma rejiminden insanların örgütlendiği yapılar olarak görülmektedir. Bu anlamda geleneksel kooperatiflerin ortaklarını genellikle tek bir paydaş sınıfından seçtiği bilinmektedir. Örneğin; üretici

kooperatifleri üretici ortakların, işçi kooperatifleri işçi ortakların, tüketici kooperatifleri ise tüketici ortakların sahip olduğu örgütlenmeler olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan çok paydaşlı kooperatifler daha farklı bir örgüt modeli olarak görülmektedir. Katılımcılığı ön planda tutan çok paydaşlı kooperatifler demokratik anlamda çok sesliliğin en fazla görüldüğü yapılar olarak aktarılmaktadır. Yeni nesil olarak adlandırılan çok paydaşlı kooperatifler tüketiciler, üreticiler, işçiler, gönüllüler veya toplum destekçileri gibi birden fazla ortak sınıfının sahip olduğu ve kontrol ettiği dayanışmalar olarak bilinmektedir. Bu bağlamda paydaşlar bireyler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, işletmeler, devlet kurumları ve hatta diğer kooperatifler olabilir (UWCC, 2023). Karşılıklı dayanışma ilkesiyle farklı dinamikleri bir araya getirerek yeni bir fonksiyon kazandıran bu yaklaşımın geniş bir etkileşim ağı kurmasıyla da öne çıktığı söylenebilir.

Çok paydaşlı kooperatiflerin güçlü sivil toplum pratiklerini özümlediği bilinmektedir. Bu nedenle ekonomik ortaklaşmaya ek olarak baskın bir sosyal sorumluluk yönü görülmektedir. Nizam “Çıkarları ortaklaştırması, dayanışma ilişkileri geliştirmesi, iş birliği kültürünü güçlendirmesi ve topluluk aidiyetini pekiştirmesi sayesinde çok paydaşlı kooperatiflerin bir örgütlenme modeli olarak etki alanı her geçen gün genişliyor (Nizam, 2021: 43)” diye aktarmaktadır. Çok paydaşlı kooperatifler dayanışma kooperatifleri olarak da bilinmektedir. Ek olarak eşitlik, sürdürülebilirlik ve sosyal adalete önem veren bir değer kümesi doğrultusunda hareket ettikleri görülmektedir (Bauwens, 2014). Küresel krizlerin, gelir adaletsizliğinin ve güvencesizliğin artış gösterdiği dijital çağda çok paydaşlı kooperatif yaklaşımının çözüm yolları arayan yeni nesil bir model olduğu görülmektedir.

Sosyal Kooperatifçilik Yaklaşımı

Yeni nesil olarak adlandırılan bir diğer kooperatif yaklaşımı da sosyal kooperatifçilik olarak bilinmektedir. Bu kavram küresel ekonomik sistemin etkileriyle devletin sosyal hizmetler ve istihdam alanlarından elini çekmesi üzerine gündeme gelmeye başlamıştır. Sosyal kooperatiflerin faaliyetlerini; dezavantajlı toplulukların becerileri ölçüsünde istihdama katılması ve güçlü dayanışma pratikleri sayesinde sosyal hizmet süreçlerinin karşılanması üzerine yürüttüğü aktarılmaktadır. Ülkemiz yasal mevzuatında tanımlanmamış olan bu kooperatifçilik yaklaşımının bilindik kooperatif uygulamaları üzerinden sürdüğü belirtilmektedir. Daha çok kamu yararını önceleyerek örgütlenen yapılar olduğu belirtilen

sosyal kooperatiflerin benimsediği anlayış nedeniyle sınırlı kar dağıtımını yapıldığı bazı durumlarda kar dağıtımının yapılmadığı aktarılmaktadır (Kılıç, 2021). Bu yönüyle söz konusu yaklaşımın ilkesel olarak sivil toplumla güçlü ilişkiler kurabildiği ve bu yapıyı geliştirebildiği gözlenmektedir.

Sosyal kooperatiflerin geleneksel kooperatiflerden en önemli farkı tamamen ortaklarının çıkarları adına değil, faaliyet gösterdikleri toplumun faydasına çalışmalarını olarak görülmektedir. Toplumsal hayata uyum sağlayamamış ya da dezavantajları nedeniyle geride kalmış topluluk ya da kişilere sosyal yardım, istihdam ya da belirli konularda entegrasyon yardımı yapan sosyal kooperatiflerin 1980'lerin sonunda İtalya'da ortaya çıktığı bilinmektedir. Yine bir farklılık olarak görülebilecek gönüllülerin ortak olmasına izin verilmesi sosyal kooperatifçiliğin sivil katılımçılık alanında etkin çalışmalar yapmasına olanak sağlamaktadır (Nizam, 2021: 84-89). Bu anlayışın yeni nesil kavramıyla entegre olması bir anlamda son dönemde gerçekleşmiştir. Söz konusu entegrasyonun kamu ve özel sektörün sosyal hizmetler ve sosyal sorumluluk alanında yarattığı boşluğu sosyal kooperatiflerin doldurması nedeniyle olduğu düşünülmektedir.

Platform Kooperatifçiliği Yaklaşımı

Platform kooperatifçiliği dijitalleşme ile birlikte gelişmeye başlayan yeni nesil bir kooperatif türü olarak bilinmektedir. Kapitalizmin yarattığı belirgin sorunların ve dijital ekonominin yarattığı veri madenciliğine dayalı yeni sermaye tekelleşmesinin, dijital toplumun hayatında farklı birçok probleme neden olduğu bilinmektedir. Platform kooperatifçiliğinin dijital ekonomi içindeki faydalı modelleri dönüştürücü güç olarak kullanarak hareket ettiği belirtilmektedir. Platform kooperatifçiliği yaklaşımı tüm dünyada çevrimiçi sürenin artmasını dikkate alarak demokrasi ve örgütlenme kapsamında bir takım yeni geliştirmeler sunmaktadır. Bu yaklaşım, paylaşım ekonomisinin yarattığı fiziksel emeği dijital platformlardan organize eden girişimlerin emekçiler üzerinde yarattığı sosyal ve psikolojik tahribata bir çözüm olarak önerilmektedir. Bu kapsamda platform kooperatifleri gelir adaleti, katılımçılık ve eğitim olanaklarıyla ilgili çevrimiçi örgütlü dayanışma süreçleri olarak tanımlanmaktadır (Platform Coop, 2023). Geçici işler ekonomisi olarak adlandırılan bir çalışma alanında bulunan işçilerin bu anlayıştan gittikçe daha fazla faydalandıkları görülmektedir.

Veri madenciliği ve fiziksel emeği uygulama tabanlı yazılımlar üzerinden organize ederek tekelleşen teknoloji milyarderlerinin oldukça katmanlı bir işçi ekosistemine sahip olduğu belirtilmektedir. Bu dijital platformlarda çalışan işçilerin ise adaletsiz bir gelirle, sosyal haklardan faydalanmadan güvencesiz bir yaşam sürdüğü aktarılmaktadır. Platform kooperatifleri bu işlerde çalışanların örgütlenerek kendi dijital platformlarını kurmalarına olanak sağlamaktadır. Bu yaklaşımla birlikte kooperatifçilik anlayışının dayanışmacı, şeffaf ve sahiplenici çatısı altında birleşen paydaşlar dijital medyanın ve internetin gücünü kullanarak kendi işlerini kurmaktadır (Hayes, 2019).

Platform kooperatifçiliğinin dijital ekonomi içinde yaşanması gereken mülkiyet değişimiyle ilgili belirleyici olabileceği belirtilmektedir. Diğer yandan yeni bir alan olması nedeniyle modüler halde bulunan çalışanların dayanışma tabanlı bir yaklaşıma ihtiyacı olduğu bu yaklaşımın ise platform kooperatifçiliği olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda platform kooperatifleri çok paydaşlı bir yapıda tabana yayılarak faaliyet gösterebilmektedir. Son dönemde dijital ekonomi kavramları olan verimlilik ve yenilikçilik şemsiyesi altında hem verinin hem de sektörde çalışanların suistimal edildiği belirtilmektedir. Platform kooperatifçiliğinin anlayış olarak bu iki kavramı herkesin faydasına kullanılacak şekilde dönüştürdüğü görülmektedir. Bu anlamda platform kooperatifçiliğinin dijital ekonomi kapsamında teknolojik, politik, kültürel ve sosyal değişimleri kapsadığı aktarılmaktadır (Scholz, 2016). Bu yaklaşımın dijital teknolojileri etkili kullanması, siber kamusal alanda bir örgütlenme ağı yaratması ve tekelleşmeye karşı dayanışma odaklı güçlü bir alternatif sağlaması nedeniyle gelecekte oluşması muhtemel yeni kooperatifçilik modellerine ilham olması öngörülmektedir.

Dünyada Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımı

Dünya çapında yaşanan teknoloji ve dijitalleşme tabanlı değişimler tüm sektörlerde bir “yeni nesil” yaklaşımı oluşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda ülkemizde ve dünyada giderek yaygınlaşan yeni nesil kooperatifçilik kavramı literatürde kendine yer edinmeye başlamıştır. Diğer yandan kooperatifçilik özelinde bu kavramın henüz net bir tanımı olmadığı buna ek olarak farklı yaklaşımların kendilerini yeni nesil kooperatif olarak adlandırdığı tespit edilmektedir.

Son yıllarda göze çarpan ve yeni nesil olarak adlandırılan kooperatif uygulamalarından biri Finlandiya merkezli Citizen Network Osk’dur. Osk Fince’de

kooperatif anlamına gelmektedir. Bu yeni yapı dünyanın dört bir yanındaki insanları ve grupları bir araya getirerek ortak sorunlara birlikte çözüm bulmalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kooperatifin başkanlığını yürüten Dr. Simon Duffy, aktif vatandaşlar topluluğunu desteklemek ve herkesin önemli olduğu bir dünya yaratmak için sürdürülebilir bir temel oluşturmak üzere bir araya gelen Avustralya, Birleşik Krallık ve Avrupa ana karasından 12 kurucu üye kuruluşla kooperatifin faaliyetlerine başladığını belirtmektedir (Harvey, 2022). Teknolojinin dönüştürücü gücünü ve insanlara hizmet etme potansiyelini kullanan Citizen Network Osk'a bireysel, topluluk ya da kooperatif olarak çevrimiçi üye olunabilmektedir. Aynı zamanda yine çevrimiçi olarak kooperatife bağış yapılabilmektedir (CitizenNetwork, 2022). Dijital ortamda odaklı yaklaşması ve bu yolla küresel ölçekte üye kabul etmesi bu kooperatifi kendi alanında oldukça farklı bir yere koymaktadır. Bu bağlamda teknolojiyi kullanması bakımından yeni nesil kooperatifçiliğin en iyi örneklerinden biri olarak görülmektedir.

Yapılanmasını tamamen çevrimiçi olarak kurgulayan başka kooperatifler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Global Dijital Kooperatif'tir. Kooperatif vizyonunu şirketleri ve bireyleri dijital ekosisteme dahil ederek demokratikleşme süreçlerini dijital dünyanın avantajlarıyla desteklemek olarak belirtmektedir. Global Dijital Kooperatifin bir diğer amacı ise "dijital platformların ticarileşmesi aşamalarında insanların profesyonelleşmesini, eğitimini ve güçlendirilmesini teşvik ederek sürdürülebilir gelir kaynakları oluşturmak ve profesyonel, bağımsız ve onurlu bir çalışma düzeni geliştirmek (GDC, 2023)" olarak aktarılmaktadır.

Diğer yandan artık internetin bir anlamda paylaşmak kelimesini de kapsadığını belirten Scholz, dijital tabanlı olan ve paylaşım ekonomisi olarak adlandırılan yeni sistemi aslında uzun süredir başarılı şekilde uygulanan kooperatif ekonomisinin içerdiği bir kavram olarak aktarmaktadır. Bu anlamda platform kooperatifleri paylaşım ekonomisini dayanışma ekonomisine dönüştüren modeller olarak görülmektedir. Örneğin; teknoloji tabanlı Loconomics Cooperative'in, yerel ekonomiyi güçlendirmek amacıyla paydaşlarının işlerini büyütme ve pazar ağlarına aracısız bağlanmaları için konuyla ilgili yerel uzmanların web ve mobil uygulama üzerinden hizmet sağladığı bir platform kooperatifi olarak yapılandırıldığı belirtilmektedir. Başka bir yeni nesil kooperatif olan Coopify; düşük gelirli kooperatif üyelerini ve girişimcileri teknolojinin gücüyle güçlendirmek ve onlara yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur (Scholz ve Schneider, 2016).

FairCoop ise postkapitalist toplum için eksiksiz bir ekonomik ekosistem inşa etmek amacıyla bireylere, topluluklara, kooperatlflere ve sosyal Şirketlere birbirleriyle ve sosyal değişim yaratmayı amaçlayan herkesle bağlantı kurmak adına araçlar sunarak faaliyetlerini gerçekteŐirmektedir. Bu örneklere ek olarak içerik üretmelerinde paydaŐlarına yardımcı olan Member's Media, Ltd. Cooperative, New York'da sivil, kültürel ve kooperatif kullanımı için kalıcı olarak uygun fiyatlı alan sağlamak amacıyla kurulan NYC Real Estate Investment Cooperative, yaratıcı projeleri finanse etmek için kurulan Snowdrift.coop gibi örnekler yeni nesil kooperatifçiliğin farklı sektörlerdeki uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır (2016).

Çok paydaşlı kooperatifçilik uygulamaları da yine yeni nesil kooperatifçilik kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Piyasa ekonomisine alternatif olabileceği düşünölen çok paydaşlı kooperatif modeli dünyada başarılı örneklere bulunan bir yapılanma olarak aktarılmaktadır. Ortakları arasında üreticiler, restoranlar, yemek Şirketleri ve kamu kuruluşlarının bulunduğu Manchester Veg People kooperatifinin yerel gıda zinciri oluşturmak amacıyla kurulmuş çok paydaşlı bir kooperatif olduğu belirtilmektedir. Başka bir başarılı örneğin İspanya'da bulunan Actyva Kooperatifi olduğu aktarılmaktadır. PaydaŐları arasında profesyoneller, danıŐmanlar, tüketiciler ve gönüllülerin bulunduğu kooperatifin yerel ve sürdürülebilir tarım yöntemleriyle alternatif bir ekonomi yaratmayı amaçladığı görölmektedir. Belirli bir konuda kurulmuş olan geleneksel kooperatiflerin aksine çok paydaşlı kooperatiflerin yapısı gereği birden fazla topluluk, çevre ve sosyal ağı organize etme becerisi bulunan bir model olduğu aktarılmaktadır belirtilmektedir (Nizam, 2021: 51-63). Örneklere göröldüğü üzere yeni nesil kooperatifçilik kavramı teknoloji tabanlı örgütlenmeler için kullanılmasının yanında, sosyal ya da çok paydaşlı kooperatifler için de kullanılmaktadır.

Yeni nesil kavramı ile ilgili küresel boyutta oluşan tabloda henüz bir netlik görölmemiŐtir. Ancak teknolojiyi aktif kullanan, dijital örgütlenmeye müsaade eden ve çok farklı toplulukları paydaş haline getirebilen kooperatifçiliğin rolü her geçen gün büyümektedir. Tartışılan niş kavramları rafine ederek yeni bir örgütlenme modeli oluşturun kooperatifçiliğin dünya genelinde geleceğin sosyal ve iktisadi kalkınmasında önemli rol oynayacağı öngörölmektedir.

Türkiye’de Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımı

Yurtdışında olduğu gibi ülkemizde de yeni nesil kooperatifçilik uygulamaları bulunduğu bilinmektedir. Ancak dünya ile benzer şekilde yeni nesil kavramı ile ilgili bir takım belirsizlikler olduğu görülmektedir. Teknolojik gelişmelere etkin adaptasyon sağlayan kooperatifler yeni nesil olarak adlandırıldığı gibi sosyal dayanışma konusunda çalışan kooperatifler de aynı kavramla bağdaştırılmaktadır.

Özellikle teknolojiyi kullanması anlamında Albatros Bilişim Kooperatifinin ülkemizde kendi alanında öncü bir örgütlenme yapısı olduğu belirtilmektedir. Bu kooperatifin yatay hiyerarşiyi benimsediği aktarılmaktadır. Diğer kooperatiflerle de dayanışma içinde olan Albatros Bilişim Kooperatifinin geliştirdiği yazılımlarla yerel örgütlenmelere de destek olduğu belirtilmektedir (Gire, 2021: 39-41). Albatros Bilişim Kooperatifi ilkeleri: “Kooperatifleşme, dayanışma, kolektif işleyiş, yatay hiyerarşi, merkeziyetsizlik, adil gelir paylaşımı, konsensüs, eşitlik” olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda “Bilgi, emek, zaman... Bunları örgütlenmeyle ve dayanışmayla yoğurduğumuzda ortaya yeni düzenin filizleri çıkacak. Üreten bizsek kararı verenin de kazananın da bizim olmamız gerektiğini düşünüyoruz” anlayışıyla faaliyet gösterdiklerini belirtmişlerdir (Albatros Bilişim Kooperatifi Girişimi, 2023). Dijital yetkinliklerini toplumsal faydaya döndürmek adına örgütlendikleri görülen Albatros Bilişim Kooperatifi, benimsediği değerler ve ilkeler özelinde kooperatifçilik felsefesiyle teknolojik gelişmeleri harmanladığı görülmektedir.

Ülkemizde yeni bir bakış açısıyla faaliyetlerde bulunan diğer bir kooperatif ise Genç İşçi Kooperatif’tir. Kendilerini yeni nesil kooperatif olarak tanımlayan Genç İşçi Koop 2015 yılında İzmir’de kurulmuş Uluslararası Kooperatifler Birliği gençlik ağı tam üyesi olmuş bir sosyal kooperatiftir. Kooperatif faaliyetlerini: “1. Sosyal dayanışma ekonomisi bileşenlerinin ve özellikle kooperatiflerin kapasitesini geliştirmek, 2. Kooperatifçilik konusunda bilgi ve farkındalık kazandırmak, 3. Faaliyetlerin icrası yoluyla ortaklarımızın insan onuruna yaraşır iş ve geçim kaynaklarına erişimini artırmak” olarak 3 ana amaç altında tanımlamaktadır. Genç İşçi Kooperatif “patronsuz, eşit işe eşit ücret, adil paylaşım, yetkin kadro, kolektif ve katılımcı, birlikte öğrenerek” bakış açılarıyla faaliyetlerini sürdürmektedir (Genç İşçi Kooperatif, 2015). Genç İşçi Koop’un üyelerinin nitelikleri ve uzmanlıkları sayesinde kendi alanlarında yaptıkları eğitim çalışmalarının hem bireylerin hem de kooperatiflerin gelişimine katkı sunduğu görülmüştür.

Diğer yandan Genç İçi Kooperatifi, Tırkiye Milli Kooperatifler Birliği ve İtalya Ulusal Kooperatifler ve Mütüeller Birliği Legacoop’un uluslararası kalkınma iş birliği teşkilatı Haliéus ortaklığında, AB desteğiyle, “Yeni Nesil Kooperatifler Ağı” eyleminin (NewGenCoop, 2021) yürütücülerinden biri olduğu bilinmektedir. Ayrıca yine aynı proje kapsamında Tırkiye’de bu ađa katılan ve kendilerini yeni nesil kooperatif olarak tanımlayan örgütlenmelerde bulunmaktadır.

Yeni nesil kavramının ölkemizde kooperatifçilik alanında henüz tam anlamıyla netlik kazanmadığı görölmektedir. Geleneksel kooperatifçilik yapısını koruyan örgütlenmelerin dijital dünyada var olması yeni nesil kapsamında tanımlanırken, sosyal dayanışma ilkesiyle hareket eden kooperatifler de yeni nesil olarak adlandırılmaktadır. Ancak küresel ölçekte sadece dijital altyapılı farklı kooperatif modelleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni nesil kavramı çoğu sektörde ileri teknolojik altyapıları kullanarak oluşturulan iş modelleri için kullanılmaktadır. Bu nedenle “yeni nesil kooperatifçilik” kavramının tanımının bu kapsamda düşünölmesi gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ/MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada öncelikle dijital medya ve kooperatifçilik alanında literatür taraması yapılarak problemler belirlenmiş ardından elde edilen ikincil veriler kapsamında üçüncül veriler ve kurgusal veriler geliştirilerek dijital medya tabanlı yeni nesil bir kooperatifçilik yaklaşımı ortaya koyulmuştur.

3.1. Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada betimsel ve kurgusal araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Literatür taraması yapılarak ikincil veriler elde edilmiştir. Söz konusu ikincil verilere kitaplar, internet kaynakları, dijital kitaplar, yayımlanmış makaleler gibi kaynaklardan ulaşılmıştır. İkincil veriler analiz edilerek üçüncül veri geliştirilmiştir. Üçüncül verilerin haricinde kurgusal veriler de geliştirilmiştir.

Konuyla ilgili dijitalleşme ve kooperatifçiliğin ilişkisi üzerine küresel ölçekte yapılan araştırmalardan da faydalanılmıştır. Ayrıca kalkınma modeli yaklaşımı olarak önerdiğimiz dijital medya tabanlı yeni nesil kooperatifçilik, araştırma konusu olarak ağırlıklı genç kuşağı kapsamaktadır.

Tezde veriler İngilizce ve Türkçe kaynaklardan literatür taraması yapılarak toplanmıştır. Oluşturulan yaklaşıma temel oluşturması açısından disiplinlerarası bir araştırma yöntemi izlenmiştir. Farklı disiplinlerden süzülen veriler harmanlanarak yeni bir yaklaşım ortaya koyulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Yapılan araştırmalar sonrasında dört adet hipotez oluşturulmuştur. Bu hipotezlerin nihai durumları sonuç kısmında verilmiştir.

4.1. Hipotezler

H1: Dijital medyada yeni oluşmaya başlayan sosyoekonomik örgütlenmeler; dijital kapitalizmin meydana getirdiği sermayenin adil şekilde dağıtılmasına pozitif yönde katkı sağlamaktadır.

H2: Dijital kapitalizm ekosistemi içerisinde emek suistimali artmakta ve toplum içerisinde yeni bir güvencesiz çalışan sınıfı meydana gelmektedir.

H3: Sanayi 4.0 dijitalleşme süreci ile dayanışma ekonomisi dinamiklerini çevresel ve toplumsal duyarlılık çerçevesinde birleştiren dijital tabanlı yeni nesil örgütlenmeler bulunmamaktadır.

H4: Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil Kooperatifçilik yaklaşımı, dijital kapitalizm içerisinde bireyi ve toplumu önceleyen sürdürülebilir yeni bir kalkınma aracı olarak önemli bir potansiyel taşımaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde hipotezlerin nihai sonuçları tespit edilirken, “dijital medya tabanlı yeni nesil kooperatifçilik” özgün bir yaklaşım olarak önerilmektedir.

5.1. Sonuç

Dijitalleşmenin etki alanının genişlemesiyle oluşan sosyal ve ekonomik gelişmeler çağdaş dönemin kalkınma araçlarından biri olarak görülen kooperatifçiliği de etkilemektedir. Bir örgütlenme modeli olarak bilinen kooperatifçilik yeni çağın oluşturduğu sorunlar için bir alternatif çözüm yolu olarak tespit edilmiştir. Bu anlamda dijital medyanın yarattığı kitlesel etkileşimi değer üretecek bir örgütlenme haline dönüştürmek yine kooperatifçiliğin dinamikleri ile mümkün görünmektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmada dijitalleşmenin ortaya çıkardığı sosyoekonomik sorunlar olduğu görülmüştür. Dijital kapitalizm altında istihdam edilen bireylerin gelir adaletsizliği, güvencesizlik, yabancılaşma ve benzeri problemlerle karşılaştığı belirlenmiştir. Bu sorunların etkilerini hafifletmek adına dayanışma, kalkınma ve değer üretimini öneren dijital tabanlı bir kooperatifçilik yaklaşımı önerilmiştir.

Bu kapsamda konuyla ilgili dört adet hipotez oluşturulmuştur. Oluşturulan hipotezlerin sonuçları araştırmanın sınırlılığı kapsamında değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonrasında “dijital medya tabanlı yeni nesil kooperatifçilik” yaklaşımının olgunlaşması için uygun bir zeminin olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde hipotezler literatür araştırmasında bulunan veriler ışığında incelenmiştir.

Hipotez 1’de; “dijital medyada yeni oluşmaya başlayan sosyoekonomik örgütlenmeler; dijital kapitalizmin meydana getirdiği sermayenin adil şekilde dağıtılmasına pozitif yönde katkı sağlamaktadır” önermesi sunulmuştur. Bu bağlamda dijital medyanın oluşturduğu bireyler ve toplumlar arası ağ tüm dünyayı birbirine bağlamaktadır. Bu bağlantının küreselleşme dinamikleriyle birleşmesiyle oluşan ekonomik dönüşümler tüm sektörleri derinden etkilemektedir. Ortaya çıkan tabloda emek ve sermaye açısından geçmişe oranla hızla değişen bir ortam görülmektedir. Bu durum hangi ölçekte olursa olsun tüm işletmeleri etkilemektedir. Ekonominin hızla dönüşmesi ürün ve hizmetlerde sunulan değer

zinciri süreçlerine farklı yaklaşımların sergilenmesini gerektirmektedir. Dijitalleşme kapsamında gelişen bu küresel ortam çalışma rejimlerine hem avantaj hem de dezavantaj sağlamaktadır. Bu anlamda hipotez 1’de oluşan dijital ekonominin avantajlarından faydalanarak örgütlenen bir yapı oluşup oluşmadığı incelenmiştir. Yapılan araştırmada dijital medyada oluşmuş sosyoekonomik örgütlenme olarak bahsedilen Finlandiya merkezli Citizen Network Osk ve Amerika Birleşik Devletleri merkezli Dijital Global Kooperatif tespit edilmiştir. Ancak yeni kurulan kuruluşlar olmaları nedeniyle sürdürülebilir olup olmadıkları zamanla belli olacaktır. Diğer yandan ülkemizde böyle bir örneğe rastlanmamıştır. Konuyla ilgili henüz topluluk aşamasında olan oluşumlar bulunsa da bunlara kooperatif ya da bezeri bir sosyoekonomik örgütlenme demek için henüz erkendir. Diğer yandan platform kooperatifi olarak adlandırılan oluşumlar görülmüştür ancak bu örgütlenmelerin de tam anlamıyla sadece dijitalde örgütlenmedikleri tespit edilmiştir. Süreç içinde bu örneklerin artacağı öngörülmektedir.

Artması beklenen bu örgütlenmelere ek olarak, gelişen yeni teknolojiler bir yandan toplumsal refahı artırırken bir yandan da şirketlere yeni iş yapma yöntemleri sunmaktadır. Dijital platformlar üzerinden sürdürülen yeni nesil işler bu teknolojileri geliştiren ya da yaratıcı şekilde kullanan kişi ya da şirketlerin tekelinde bulunmaktadır. Bu tekelleşmenin bir kanıtı olarak dünyanın en büyük on markasından sekiz tanesinin dijital teknoloji tabanlı olması gösterilebilir. Tekelleşen sermaye piramitin üst kısımlarında yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle tabanda çalışan kişilerin dijital kapitalizmin yarattığı negatif etkilerden en fazla mağdur olan kesim olduğu görülmektedir. Gelir adaletsizliğinin oluşturduğu toplumsal normlar içinde mücadele eden bu büyük sınıf krizlere karşı en kırılgan sınıf olarak tanımlanmaktadır. Ek olarak Küresel ölçekte en zengin yüzde 1’lik kesim dünyadaki tüm varlığın yüzde ellisine sahiptir (Hickel, 2021: 236). Buradan hareketle tamamen dijital medyada örgütlenen kooperatif yapılanmalarının sayıca az olması ve bu nedenle örneklem oluşturacak yeterli sayıda verinin olmaması hipotez 1’de sunulan sermayenin adil dağıtılması önermesinin ispatı için yeterli görülmemiştir. Dijital medya dinamikleri dikkate alınarak kurgulanacak yeni örgütlenme biçimleri dijital kapitalizm içinde sermayenin adil dağıtılması yönünde potansiyel taşımaktadır.

Hipotez 2’de “dijital kapitalizm ekosistemi içerisinde emek suistimali artmakta ve toplum içerisinde yeni bir güvencesiz çalışan sınıfı meydana gelmektedir” önermesi irdelenmiştir. Dijital medyanın aşırı kullanımının “FOMO (fear of missing out)” olarak

bilinen “olanı biteni kaçırma korkusu” yarattığı bilinmektedir. Bu nedenle çoğu kişi her an bağlantılı kalarak bu duygudan kaçınmak istemektedir. Bu durum sürekli çevrimiçi olan ve her an ulaşılan bir toplum olgusunu doğurmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde dijital özel alan ya da mahremiyet alanı kavramlarının çok gelişmemiş olması nedeniyle uygun olmayan saatlerde de iletişim kurulmaktadır. Bu nedenle günümüzde çalışanlar bitmeyen bir mesai kavramı ile karşı karşıya kalmaktadır. Dijitalleşme etkileriyle özellikle Covid-19 sonrasında mesai kavramının esnekleştiği ve işle ilgili iletişimin sürekli devam ettiği bir çalışma ortamı oluşmaktadır. Özellikle teknoloji tabanlı işlerde çalışan emekçilerin çalışma saatleri suistimal edilmektedir. Buna bir argüman geliştirmek amacıyla çoğu iş başvurusunda “esnek çalışma saatlerine uyabilecek” ibaresi görülmektedir.

Dijital kapitalizmin içselleştirdiği verimlilik kavramı bir takım gözetleme sistemlerini kullanarak çalışanlara sentetik bir çalışma ortamı yaratmaktadır. Kameralar ya da uygulamalar aracılığıyla sürekli izlenen ve ulaşılabilen çalışanlar bu ortamlarda yaratıcılıklarını kaybederek işe katkı sunma anlamında gerilemektedir. Ağırlık olarak paylaşım ekonomisi adı altında dijital platformlar üzerinden sürdürülen geçici işlerde çalışan bu çoğunluk, hiyerarşik bir emek sömürme düzeniyle karşı karşıya kalmaktadır. (Scholz ve Schneider, 2016: 20-28). Bu anlamda sistem içinde bulunan kişilerin emekleriyle yaratılan sermayenin adaletli şekilde dağıtılmaması yine bu sistem içinde bulunan kişilerin süreklilik arz eden emek suistimaline maruz kalmalarına neden olmaktadır. Çalışan zamanının değersizleştirilmesi ve dijital emeğin sömürülmesi kavramlarının dijitalleşmenin olduğu çoğu sektörde olduğu görülmektedir.

Sanayi 4.0 alt bileşenlerinin dijital medya ile entegre olmasından sonra dünyadaki çoğu sektörü etkileyen gelişmeler yaşanmaktadır. Dünyada bu konuda göze çarpan örnekler olarak insansı robotların çalışmaya başladığı oteller, barlar ve benzeri işletmeler gösterilmektedir. Tam otomasyon olarak çalışan bu işletmeler müşterilerinin hemen her ihtiyacına dijital sistemler aracılığıyla yanıt vermektedir. Bu ve benzeri sektörlerde insana olan ihtiyacın kısa vadede yok olmayacağı öngörülmektedir (Yıldız ve Davutoğlu, 2018). Ek olarak gelişen teknolojilere çalışanların uyumlanmasını gerektiren yeniden öğrenme süreçlerinin oluştuğu görülmektedir. Teknolojiyi kullanabilen multidisipliner bakış açısına sahip çalışanlar giderek daha fazla tercih edilmektedir. Bu durum istihdamın geleceği konusunda bir dizi sorunu akıllara getirmektedir.

Tüm sektörlerde devam eden dijital dönüşüm süreçleri çalışanları yeni beceriler edinmeleri konusunda zorlamaktadır. Diğer yandan otomasyonun bazı iş kolları üzerinde oluşturduğu baskı bu alanlarda çalışanlar için istihdam dışı kalmak gibi bir risk oluşturmaktadır. Uluslar Arası Çalışma Örgütü ILO'nun "Social and Solidarity Economy and the Future of Work" isimli raporuna göre bu durumun otomasyondan etkilenme olasılığı bulunan ve kayıt dışı istihdam biçimlerine daha yatkın olan bazı sektörlerde insana yakışır iş şansının azalmasına yol açabilecek gelişmelere de neden olmaktadır (ILO, 2017).

Prekarya olarak adlandırılan, son dönemde kayıt dışı çalışanların haricinde mavi ve beyaz yakanın da çoğunluk olarak mensubu haline dönüştüğü yeni toplumsal sınıf giderek büyümektedir. 2025 yılı ve sonrasında dijital teknolojiler nedeniyle "reskilling" olarak tabir edilen yeni beceri setleri edinemeyen çalışanların çoğu risk altında görülmektedir. Bu durum kariyerinde ilerlemek isteyen bir beyaz yaka ile yaptığı iş otomasyon tehdidi altında olan işçiyi ya da kayıt dışı çalışan bir kişiyi eşit konuma getirmektedir. Teknolojik gelişmeler nedeniyle hepsi güvencesizdir. Büyüme ve borçlanma üzerine kurulu küresel ekonomide işsiz kalmanın ağır sonuçları olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda hipotez 2'de sunulan emek suistimalinin artması ve güvencesiz bir sınıfın oluşması önermesinin doğru olduğu görülmektedir.

Hipotez 3'te sunulan "Sanayi 4.0 dijitalleşme süreci ile dayanışma ekonomisi dinamiklerini çevresel ve toplumsal duyarlılık çerçevesinde birleştiren dijital tabanlı yeni nesil örgütlenmeler bulunmamaktadır" önermesinin doğruluğu irdelenmektedir. Sürekli büyüme üzerine kurulu kapitalizmin yenilenen versiyonları da aynı ilkelere sahiptir. Bu nedenle hem çevresel hem de toplumsal kaynakları kullanma noktasında herhangi bir endişeleri olmadan derin bir sömürü sistemi kurulmaktadır. Sistemin dayattığı hedonik tüketim algısı toplumsal norm haline dönüşmüştür. Bu nedenle tüketerek var olan ve tüketerek sınıf atlamaya çalışan bir toplum oluşmaktadır. Bu durum kapitalizmin temsilcisi çok uluslu şirketlerin gelirlerini artırmaktadır. Özellikle gençler için reklam, tüketim, prestij ve haz etrafında simüle edilen bu sistem çevresel ve toplumsal felaketlerin oluşmasında en büyük pay sahibidir. Firmalar tarafından sürekli büyüme ilkesiyle yeşil pazarlama adı altında yapılan faaliyetler tüketicilerin vicdanlarını rahatlatmak adına bulunan yöntemlerden biridir. Dayanışma ekonomisi altında kümelenen sürdürülebilirlik ilkelerini benimsemiş bir takım girişimler olsa da kapsayıcı olamadıkları için etki alanlarını genişletmekte zorlanmaktadır.

Özellikle genç kuşağı kapsayacak ve onlara küresel krizler çağında çevresel ve toplumsal anlamda dayanışma ortamı sağlayacak bir model tespit edilememektedir.

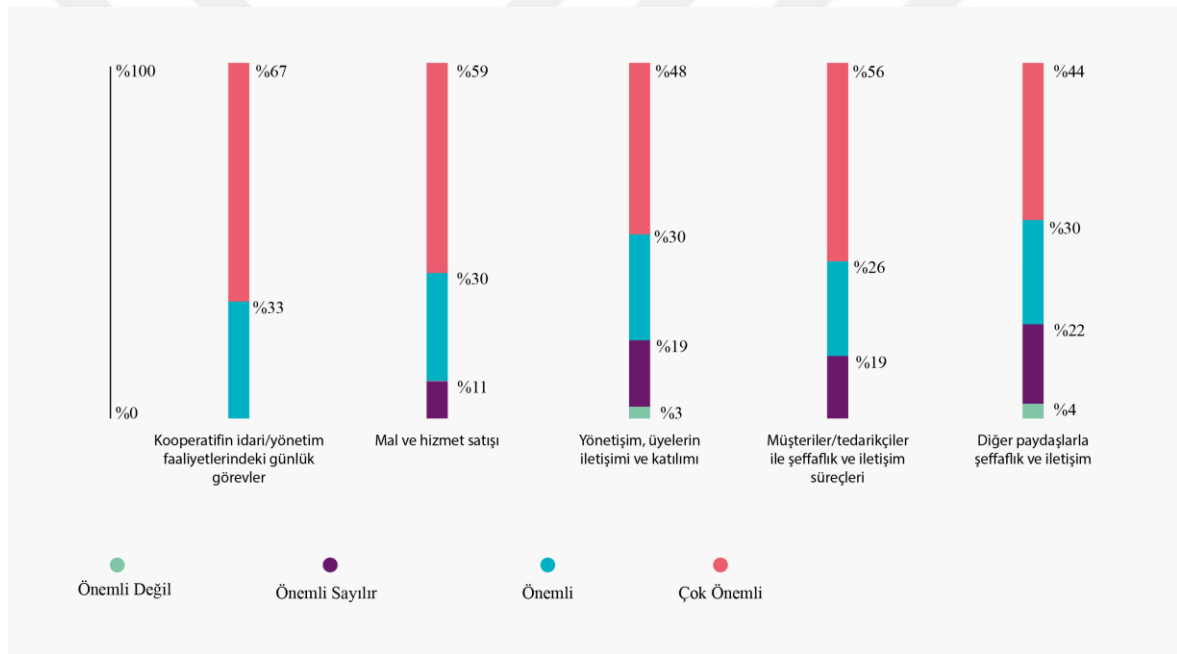
Dijital medya araçlarının yaygınlaşması nedeniyle küresel anlamda etkileri olan bir dijital kültür oluşmaktadır. Bu kültürün yarattığı ekonomik gelişmeler de etkileşim odaklıdır. Bu nedenle tüm dünyayı etkisi altına bir ticari ekosistem oluşmaktadır. Bu ekosistemde hayatta kalmak isteyen firmalar ya çoklu uzmanlıklara sahip olmak ya da aranan konularda uzmanlaşmış firmalarla iş birliği yapmak zorundadır. Bir orman ekosistemi olarak düşünülebilecek bu durum yardımlaşarak yaşamı sürdürmenin iktisadi ortamdaki yansıması olarak görülmektedir. Bu nedenle bireyselleşen toplum ve ticari yaşam, dijital teknolojilerin etkileriyle iş birliği süreçlerini keşfetmektedir. Diğer yandan dayanışma ekonomisi kapsamında halihazırda sürdürülen ancak kapitalizm içinde bir alternatif olarak yeni düşünölmeye başlanan bir ekosistem de bulunmaktadır. Bu ekosistem karşılıklı yardımlaşma ve insanın içindeki iyi olana ulaşma isteği üzerine kurulmaktadır.

Sanayi 4.0'ı oluşturan alt bileşenler birbirleriyle iletişim halinde olan siber fiziksel sistemler olarak bilinmektedir. Bu sistemlerin en önemli özelliklerinden birinin birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olmalarıdır. Bu etkileşim mekanik bir iş birliği olarak da görölebilir. Ancak dayanışma ekonomisi ile Sanayi 4.0'ın sürecinin kaynaştığına dair bir veriye ulaşılammıştır. Ek olarak dayanışma ekonomisi altında kümelenen iş birliği modellerinin Sanayi 4.0'ın alt bileşenleri ile yeniden organize edildiği etkin bir alanın oluşması gereklidir. Bu anlamda hipotez 3'te Sanayi 4.0 ve dayanışma ekonomisi dinamiklerinin çevresel ve toplumsal kaygıları da önceleyerek bütünleşmediğine dair sunulan önermenin doğru olduğu görölmektedir.

Hipotez 4'te "Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil Kooperatifçilik yaklaşımı, dijital kapitalizm içerisinde bireyi ve toplumu önceleyen sürdürölebilir yeni bir kalkınma aracı olarak önemli bir potansiyel taşımaktadır" önermesi sunulmuştur. Bu bağlamda incelenen kooperatifçilik demokratik yöntemlerle iş birliği yapmanın en bilinen yollarından biridir. Önümüzde uzanan değişim ve dönüşüm çağında kooperatifler istihdamın ve iş yapma biçimlerinin daha adil ve eşitlikçi olmasında etkin rol alacaklardır. Dijitalleşmenin oluşturduğu fırsatlar ve zorluklarla diğer tüm sektörlerde olduğu gibi 3. sektör olarak adlandırılan kooperatifçilikte de karşılaşılmaktadır. Ancak kooperatifçilikte tarihsel süreçte oluşturulan değerlerin diğer sektörlerde etkin kullanılmadığı görölmektedir. Bu anlamda yeni çağın kooperatifçiliğinin dijitalleşmeyi sadece bir yönüyle değil kendi değerleriyle

örtüşmesi adına katılımcılık, güvenlik ve dijital uçurum kapsamında da irdelemesi gerekmektedir.

Bu konuyla ilgili Uluslararası Koopearatifler Birliği'nin, Uluslararası Kooperatif Girişimciliği Düşünce Kuruluşunun desteğiyle gerçekleştirdiği bir anket bulunmaktadır. Anket kooperatifçiliğin “dijitalleşme düzeyi ve ortakların katılımı için dijital araçları kullanma uygulamaları” hakkında bilgi toplamak amacıyla farklı bölge ve sektörlerde faaliyetleri olan 27 büyük kooperatiften oluşan bir örnekleme öngörü geliştirmek adına düzenlenmiştir. Anket sayesinde dijitalleşme ile demokratik katılım arasındaki ilişkiye dair çok yönlü bilgiler sağlayan uygulamaları ve deneyimleri toplamak mümkün olmuştur (ICA ve EURICSE, 2022). Anket sonuçları aşağıdaki şekilde verilmektedir.

Şekil 1. Kooperatiflerin farklı alanlarda dijitalleşmenin önemine ilişkin değerlendirmeleri

(ICA ve EURICSE, 2022: 52)

Anket sonuçlarının ortaya çıkardığı genel eğilimin kooperatiflerin yönetimi, pazarlama süreçleri, üyelerin katılımı, şeffaflık ve iletişimleri konusunda dijitalleşmeyi aktif kullanmanın önemine dair olduğu görülmüştür. Özellikle kooperatiflerin yönetimi ve üyelerin katılımı konusunda dijitalleşme lehine çıkan sonucun kooperatifçilik anlayışında bir takım yeniliklerin olduğunu göstermektedir. Bu anlamda dijitalleşmenin kooperatiflerin ortaklarıyla ilişki kurma biçimini yeniden tanımlayabileceği görülmektedir. Dijitalleşme ve

kooperatifleşmenin ortak paydalarından biri de demokratik katılım açısından kolaylaştırıcı olmalarıdır.

Yapılan anketten çıkan bir diğer sonuç da, dijitalleşme süreçleri uygulanırken hangi araçların daha fazla kullanılması gerektiğiyle ilgilidir. İlgili veriler aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 2. Dijital araçların kullanımı konusunda kooperatifler için en önemli alanlar (ICA ve EURICSE, 2022: 54)

Ortaya çıkan sonuca göre dijitalleşme kapsamında kooperatiflerin en fazla kullanmak istediği ya da tercih ettiği araçlar sırasıyla sistem güvenliği, yönetim yazılımı, e-ticaret, bulut bilişim ve uzaktan hizmet yönetimi, web ve sosyal medya içeriklerinin iletişimi ve içeriklerinin oluşturulması, üyelerin dijital katılımı, yapay zeka, büyük veri işleme ve analiz etme, otomasyon ve Sanayi 4.0 olarak görülmüştür. Bu anlamda görece büyük kooperatiflerin Sanayi 4.0 alt bileşenlerini yakından takip ettiği görülmektedir.

Bu verilere göre büyük ölçekte faaliyetleri bulunan kooperatiflerin dijitalleşmeyi etkin kullandıkları görülmektedir. Dijital kapitalizmin içinde kendine hareket alanı aradığı görülen kooperatifçiliğin sektörlere ve piyasalara uyum sağladığı gibi önümüzdeki süreçte oluşacak yeni gelişmelere de adapte olacağı görülmektedir. Kooperatifçiliğin değerleri içinde olan bireysel ve toplumsal gelişme, sürdürülebilirlik, karşılıklı yardımlaşma ve demokratik katılımcılık göz önünde bulundurulduğunda, “dijital medya tabanlı yeni nesil

kooperatifçilik” dijital kapitalizmin içinde alternatif bir kalkınma aracı olarak tanımlanabilir. Bu anlamda hipotez 4’ün doğru olduğu görülmektedir.

5.2. Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde özgün bir yaklaşım olarak sunulan “dijital medya tabanlı yeni nesil kooperatifçilik yaklaşımı Koop 4.0” tanımlanmaktadır.

5.2.1 Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil Kooperatifçilik

Günümüzde dijitalleşmenin dönüştürdüğü küresel ekonomi, sektör ekosistemleri arasında iş birliği yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Çağın doğası gereği dijital ve fiziksel birçok uzmanlık alanının oluştuğu bu dönemde, geleneksel kooperatif örgütlenmesine farklı paydaşlar ve teknolojik yenilikler eklenmeli ve bunları barındıran yeni bir örgütlenme yaklaşımı oluşturulmalıdır. Çalışmada ortaya koyulan verilere göre; kooperatifçiliği içinde bulunduğumuz çağa adapte edecek yeni nesil bir kooperatifçilik yaklaşımı gerekmektedir. Uluslararası Kooperatif Birliği Avrupa Başkan Yardımcısı Ana Aguirre’nin aktarımına göre hemen her sektörde olduğu gibi kooperatifçilik alanında da bir kuşak değişimine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu anlamda gençlerin bakış açılarının çıkarıcı kapitalist modellere karşı üretilen alternatiflerle uyumlu olduğu aktarılmaktadır. Aguirre’ye göre yeni neslin değerleri ve hayallerinin kooperatif değerleriyle birebir uyumlu olduğu görülmektedir. Ek olarak Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve 2030 gündemi dikkate alındığında sosyal adalet, istihdam, kişisel ve sosyal gelişim ve yerel topluluklara yönelik kaygılar bize bir kez daha kooperatif modelinin öne çıkması gerektiğini göstermektedir (ICA, 2021). Özellikle gençlerin içinde bulunduğumuz çağın teknolojik gelişmelerini çok yakından takip ettiği düşünüldüğünde, kooperatifçiliğin yeni çağa uyum gösterecek dinamikleri oluşturması gerekmektedir.

Bu bağlamda yeni nesil kooperatifçiliğin; Sanayi 4.0 alt bileşenlerini kullanan, bilgi toplumu normlarına uygun, gelecek projeksiyonlarından faydalanıp ona göre pozisyon alan, çok paydaşlı ve mekan sınırlamasından arı bir yapıda olması gerekmektedir. Özellikle yeni kuşağın dijital teknolojiler ve internet ile büyümesi fiziksel ortamlarda sosyalleşmelerini ve örgütlenmelerini zorlaştırmaktadır. Artan bireyselleşme dayanışma kültürünü yok etmeye başlamıştır. Buna ek olarak dünyadaki iktisadi sistemin bir dönüşüme ihtiyacı olduğu

belirtilebilir. Dayanışma ve iş birliği üzerinde büyüyen kooperatifçiliğin de bu dönüşümün ana aksı olacağı tespit edilmiştir (Nadeau ve Nadeau, 2016). Bu nedenle yeni kuşağı da kapsayan dijital teknolojileri ve dijital medyayı temel alan, Sanayi 4.0 ile bütünleşik yeni bir kooperatifçilik anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yeni Bir Örgütlenme Yaklaşımı Önerisi Koop 4.0

Koop 4.0 olarak adlandırabileceğimiz bu yeni kooperatifçilik yaklaşımı, Sanayi 4.0'ın getirdiği yeniliklerden en yüksek düzeyde faydalanan, sürekli gelişen sosyoekonomik bir örgütlenme yaklaşımı olmakla birlikte, dijital medyanın ağ kurma gücünü temel alan bir kurgusal bir yapılanmadır. Bu yeni yaklaşımla oluşacak iş birliği modeli, bir sorun olarak tespit edilen dijital medyada oluşan ve süreklilik arz etmeyen kitlesel örgütlenmeleri, belirli bir amaç etrafında kooperatifçilik değerlerini temel alarak yeniden tanımlayacak ve sürdürülebilirlik seviyesi yüksek bir model yaklaşımı olarak ortaya koyacaktır. Çağdaş kooperatifçiliğin sanayi devrimiyle birlikte başladığı bilinmektedir. Sanayi 1.0 olarak adlandırılacak bu dönem sonrasında süren sanayi devrimleriyle devam etmiştir. Her bir sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan yeniliklere adapte olan kooperatifçilik, içinde bulunduğumuz çağda da Sanayi 4.0 sürecine adapte olmaktadır. Bu nedenle yaklaşım Koop 4.0 olarak adlandırılmıştır.

Genç kuşak arasında daha hızlı benimsenen dijital kültür düşünüldüğünde, Koop 4.0 yaklaşımı dijital dünyanın özelliklerinden faydalanmaktadır. Söz konusu kuşağın örgütlenme kapasitelerinin gelişmesi yine dijital medyada uygulanan bir takım yöntemlerin Koop 4.0 yaklaşımına entegre edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu özelliklerin başında oyunlaştırma disiplini gelmektedir. Ercan Altuğ Yılmaz'ın Niels van der Linden'den aktarımına göre: "Oyunlaştırma gerçek hayattaki motivasyonel problemleri oyun tasarım teknikleri ile katılımcılarda uzun vadeli davranış değişikliği hedefleyerek çözen yaklaşımdır" (Yılmaz, 2022: 19). Davranışsal değişikliği yaratmanın zorlukları göz önüne alındığında dijital medya tabanlı oyunlaştırma tekniklerinin kooperatif değerleriyle ilintili olacak şekilde uygulanması, gençlerin oyun oynarken sosyoekonomik olarak örgütlenmelerini ya da kooperatif bilincini benimsemelerini sağlayacaktır. Gençler arasında sosyal ve ekonomik fayda üreten topluluklara katılımın az olması sorunu, motive edici ve özendirici yöntemlerin uygulanması için sebep yaratmaktadır. Bu nedenle gençlerin Koop

4.0 yaklaşımını benimseyen kooperatif örgütlerine daha kolay katılması adına dijital medyada tasarlanan oyunlaştırma süreçlerinin kullanılması gerekmektedir.

Gençlerin kooperatiflere katılımı sağlandığında elde edilecek kazançlar Uluslararası Kooperatifler Birliğinin kooperatifler ve gençler özelinde yayınladığı raporda görülmektedir. Rapora göre yeni becerilere sahip olan genç kuşak kooperatif yapısına; “gelişmiş yaratıcılık, yenilikçilik ve problem çözme, girişimci düşüncede bir artış, yeni çalışma yöntemleri ve riske karşı farklı bir tutum sergileme” gibi pozitif etkileşim sağlayacaktır (ICA, 2021). Bu özelliklere bakıldığında Koop 4.0’ın alt bileşenleriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Böylece giderek çoğalan güvencesiz bireylerin kolayca katılabilecekleri ve söz sahibi olabilecekleri topluluklar içinde, sosyoekonomik fayda üreterek dayanışma ilkesiyle refaha ulaşacakları bir model oluşacaktır. Genç prekaryal sınıfın örgütlenme sorununu dijital medyanın kolaylaştırıcı gücünü kullanarak açacak olan Koop 4.0 yaklaşımı, insanın var olmasından bugüne engelleri aşmak adına sürdürdüğü iş birliği yöntemini yeni çağa uyumlu hale getirecektir. Dijital kültürün sonucu olarak güvencesiz ve aidiyetsiz hisseden toplum, böylece dayanışma içinde kimsenin geride kalmadığı alternatif bir model etrafında birleşmiş olacaktır.

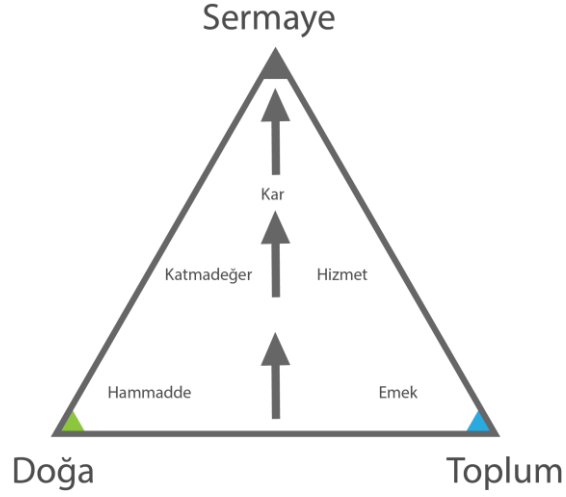
Yeni nesil kooperatifçilik yaklaşımı olan Koop 4.0, yatay hiyerarşik yapılanma ilkeleri çerçevesinde oluşturulmalıdır. Bu anlamda felsefik olarak etokrasi temelli olarak kurgulanmaktadır. Etokrasi; liyakat ve sosyal faydayı önceleyen, güçlü etik değerler üzerine kurulu, verimlilik ve sosyal adalet ilkesiyle hareket eden bir sistemdir. Teknolojiyi, sosyal adaleti, etiği ve liyakati en iyi şekilde kullanmak, etokrasinin önde gelen ilkelerindedir. Sanayi 4.0 teknolojilerinin ve dijital kültür bileşenlerinin bu sistemin gelişmesinde önemli rol oynaması beklenmektedir (Ethoplasin, 2020). Bu değerler dizisi Koop 4.0’ın dinamikleriyle uyumaktadır. Ek olarak küresel ölçekte çoklu krizler çağı olarak adlandırılan bir dönemden geçmekte olan toplumda, etokratik toplulukların katı hiyerarşik yapılara göre daha esnek olduğu ve daha hızlı çözüm ürettiği görülmektedir. Bu felsefeyi benimseyen Koop 4.0 yaklaşımı sayesinde sermaye dağılımındaki eşitsizliğin ve emek sömürsünün de önüne geçilmiş olacaktır.

Koop 4.0’ın içinde olması gereken ve ülkemize uyarlandığında başarılı olması beklenen bir diğer sistem de “kooperatif destek modülüdür”. Bu modül tüm dünyadan kullanıcıların katılımına açık bir fonlama sistemi olarak tasarlanmaktadır. Koop 4.0 yaklaşımı ile kooperatiflerin proje fonlama ve proje süreçlerindeki verimliliğinin

artırılmasında yeni açılımlar ortaya konulacaktır. Bu çerçevede “Koop 4.0 Destek Modülü” isimli dijital tabanlı bir platform oluşturulacaktır. Bu platform kooperatifler bünyesinde gerçekleştirilecek projeler ile kooperatiflerin kurumsal kimliklerini küresel ölçekte etkileşime dahil edecektir. Bağışçılar bu platforma girerek beğendikleri projeleri fonlayabilecektir. Böylece kooperatifler proje temelli çalışma sistemini benimseyip kapasitelerini geliştirirken, gereken bütçeyi de belirli bir sürede geri ödemek üzere elde edebileceklerdir. Proje bitiminde kooperatifler tarafından geri ödenen para bir havuzda toplanarak yeniden farklı bir kooperatifin projesi için kullanılabilir. Böylece oluşan döngüsel fon sistemi kooperatiflerin hem dünyadaki gelişmeleri takip etmelerinde rol oynayacak, hem de sorunlara proje temelli çözüm üretmelerine önemli katkılar sağlayacaktır. Böylece çok paydaşlı, teknolojiyi etkin kullanan, çevrimiçi, Sanayi 4.0’ın alt bileşenleriyle uyumlu ve yerelden küresele kapsayıcı olan bir örgütlenme yapısı ortaya koyulmuş olacaktır.

Bilgi toplumunun yarattığı yeni çoklu uzmanlıklar özellikle genç kuşak arasında gittikçe gelişmektedir. Disiplinlerarası düşünebilme ve iş yapabilme becerisi oluşan yeni toplumun belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Ayrıca bilgi toplumunda ortaya çıkan başka bir özellik ise bireyin toplum ve çevre konusunda daha hassas hale gelmesidir. Donanım olarak kendilerini geliştiren bireyler hiyerarşik yapılarda olmak yerine, daha eşit, uzmanlıklarına saygı duyulan yatay hiyerarşiye sahip yapıları tercih etmektedir. Ancak bahsedildiği üzere küresel yapı çoğunluğa bu fırsatı sunmamaktadır. Bu nedenle Koop 4.0 yaklaşımı; toplumu ve doğayı bireysel çıkar temelli kullanarak sermayeyi tek elde toplayan ve bunu paylaşım ekonomisi altında pazarlayan bakış açısına karşı, dijital teknoloji tabanlı iş birliği, sürdürülebilirlik, refah, sosyal adalet, dayanışma, fayda gibi değerler dizisi oluşturan bir döngü olarak tasarlanmıştır.

Sermayeyi tekelleştiren, klasik hiyerarşiye sahip, doğa ve toplumu sadece hammadde ve emek olarak gören sistem aşağıda Şekil 3’de gösterilmiştir. Bu sistemde sermaye ve ekonomik güç piramitin en üstünde toplanmaktadır. Gelir adaletsizliği, derin yoksulluk ve güvencesizlik gibi kavramları oluşturan bu sistem, yaşamı boyunca harcayamayacağı kadar sermaye birikimi yapan bir elit sınıf oluşturmaktadır. Teknoelitler olarak tanımlanabilecek bu sınıf, toplulukların ve bireylerin sürekli rekabet ettiği bir toplum yaratmaktadır. Kullanıcı odaklı dijital medya şirketleri, yemekten gezmeye, vücut yapısından yaşanan eve hemen herşeyi rekabet konusu haline dönüştürmektedir. Bunun sonucu olarak anlık yapay mutluluk sağlayan uygulamalara ve sistemlere bağımlı bir toplum yaratılmaktadır.

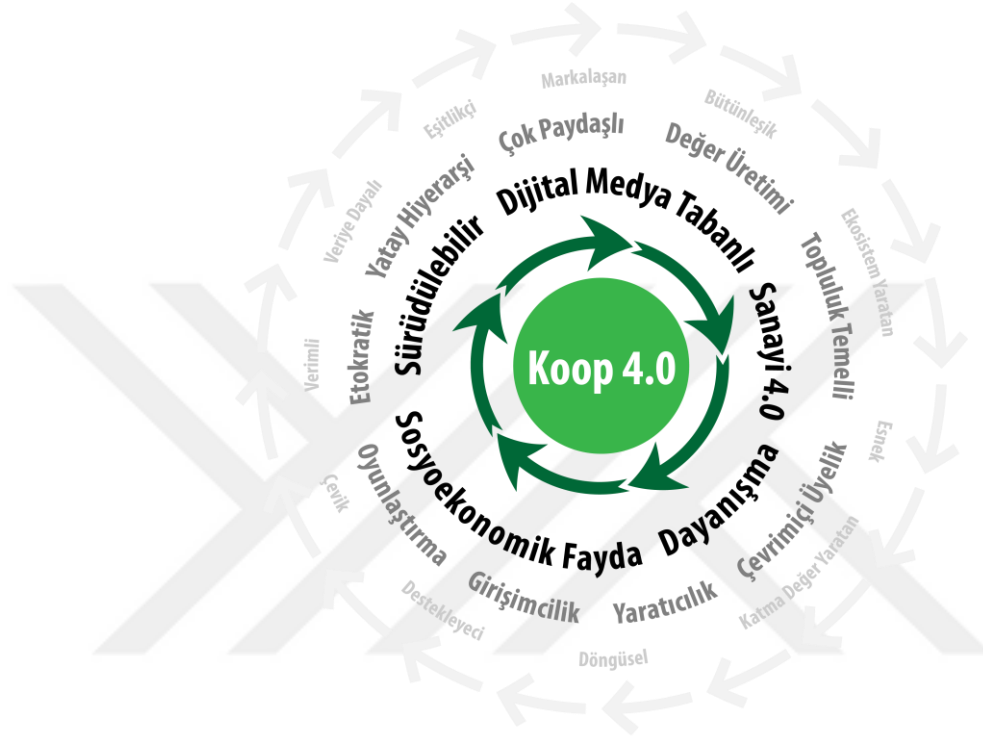

Şekil 3. Tekelleşen sermaye hiyerarşisi

Doğa ve toplumu sömürerek yaratılan sermaye yeniden toplumu bağımlı kılmak adına dolaşıma sokulmaktadır. Bu nedenle mevcut duruma çağın dinamiklerini kullanarak alternatif yaratabilecek bir yaklaşımın sunulması gerekmektedir. İçinde bulundurduğu değer ve ilkeler ile bu alternatife en yakın adayın Koop 4.0 olduğu değerlendirilebilir. Çalışmada önerdiğimiz Koop 4.0 yaklaşımı, dijitalleşme sürecinin dinamikleri ve kooperatifçilik değerlerini birleştirmesiyle çağa uygun fonksiyonlara sahip olduğu görülmektedir.

Koop 4.0 yaklaşımı dögüsel olarak birbirini destekleyen bir değerler dögüsü olarak tasarlanmıştır. Şekil 4’de gösterilen bu değerler çağın gereklerine göre değişebileceği gibi kooperatifi oluşturan alt bileşenlerin önem derecesi ve etki değerine göre dıştan içe ya da içten dışa hareket edebilir yapıdadır. Yaklaşımın çekirdek değerleri; dijital medya tabanlı olması, Sanayi 4.0 alt bileşenlerini kullanması, sosyoekonomik faydayı öncelemesi, sürdürülebilir olması ve dayanışmayı benimsemesi olarak belirlenmiştir. Dijital medya tabanlı olması demokratik katılım ilkesiyle geniş bir ortaklaşma alanı yaratması bakımından önerilmektedir. Bu anlamda dijital teknolojilerin avantajlarından yararlanılarak gençlerin daha kolay entegre olması sağlanacaktır. Ek olarak teknolojik gelişmelerin üstel ilerlediği düşünüldüğünde gelecekte oluşması muhtemel yeni ekonomik yapılara hızlı adapte olması adına bu yaklaşımın dijital medya tabanlı olması önemli görülmektedir. Bu nedenle Koop 4.0 yaklaşımı bugüne adapte olarak geleceğin gelişmelerini de öngörebilecek altyapıya sahiptir. Yapay zeka, bulut bilişim, sanal gerçeklik, yeni nesil bilgi ve iletişim teknolojileri (5G) gibi tüm sektörlerde etkisini hissettirmeye başlayan gelişmeler, Koop 4.0 yaklaşımının çekirdeğinde bulunmaktadır. Kooperatifçiliğin var olma sebeplerinden biri olarak görülen dayanışma ilkesi ise yine Koop 4.0 yaklaşımının merkezindedir. Dijitalleşmenin yarattığı

sosyoekonomik ayrışma ve bireyselleşme ancak dayanışma ekonomisinin altında işlevselliğini sürdüreceği yeni bir kooperatifçilik yaklaşımıyla çözümlenebilir. Bu nedenle Koop 4.0'ın önceliklerinden biri de sosyoekonomik faydaya odaklanmasıdır. Emeğin görünmez hale geldiği dijital kapitalizmde sosyoekonomik fayda etrafında örgütlenme sorununun, Koop 4.0'ın yarattığı ekosistem ile birlikte çözüme kavuşacağı öngörülmektedir.

Şekil 4. Koop 4.0 değerler döngüsü

Çevresel felaketlerin sistemli şekilde devam eder hale geldiği ve yok oluş çağı olarak da adlandırılan bu dönemde, sürdürülebilirlik adına önemli adımların atılması gerekmektedir. Koop 4.0 ile birlikte büyüme odaklı değil refahı yaygınlaştırma odaklı çevreci yöntemlerle gezegende oluşan iklim krizinin etkilerinin hafifletilebileceği düşünülmektedir. Ekonomik antropolog Jason Hickel “Bilimsel veriler bazen belirli bir uygarlığın hakim dünya görüşü ile çatışabiliyor (Hickel, 2021: 48)” diyerek içinde bulunduğumuz durumu özetlemektedir. Bu anlamda Koop 4.0 yaşanabilir bir gezegen için bilimsel verileri takip ederek aksiyon alan bir yaklaşım olarak kurgulanmaktadır.

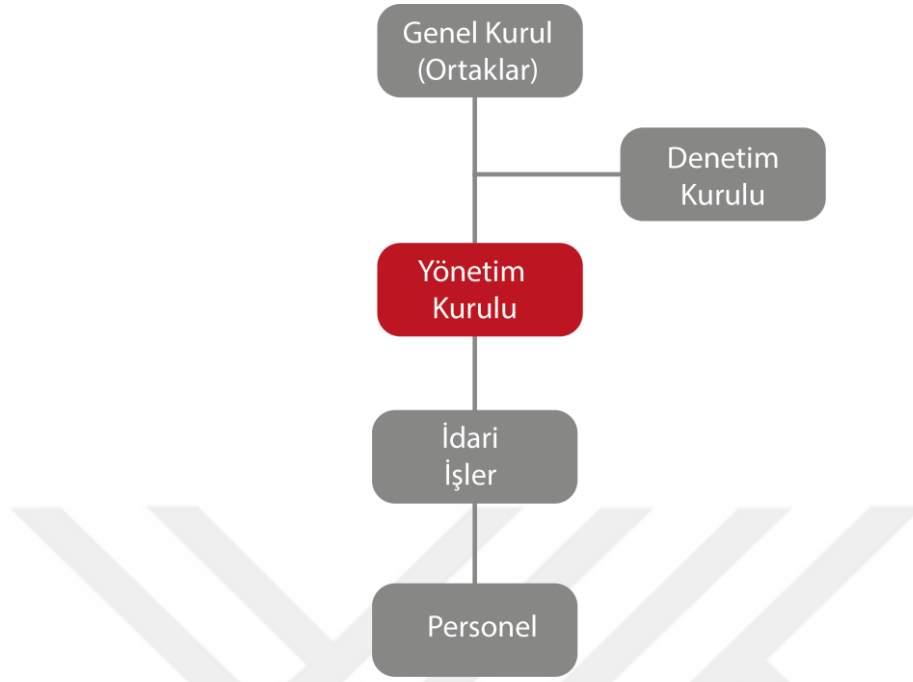
Klasik hiyerarşinin lider etrafında yoğunlaşan sisteminin aksine, Koop 4.0 yaklaşımı lideri değil topluluğu önceleyerek sosyoekonomik kalkınmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte günümüzdeki küresel rekabet ortamında ayakta kalmak adına katma değer yaratan, sosyal fayda üreten, dijital pazarlama ve markalaşma pratiklerini uygulayan yaklaşımlar çok

daha fazla benimsenmektedir. Koop 4.0 yaklaşımı gençlerin aktif katılımını önemseyen ve önceleyen bir yapılanma olarak tasarlanmaktadır. yaklaşımı bu çerçevede önümüzdeki yıllarda krizlerle boğuşacağı öngörülen küresel iktisadi sistemin içinde dijital medya tabanlı yeni nesil örgütlenme biçimi olarak krizler karşısında kendini kanıtlamış olan kooperatifçilik alanında potansiyel taşıdığı düşünülmektedir. Koop 4.0; çevreci, sürdürülebilir ve toplumsal dayanışma odaklı bir yapı sergilemesinin yanında, insan onuruna yakışan çalışma koşullarını sağlamasıyla hem bireyin hem de toplumun refahını artıracak açılımları ortaya koyabilmektedir.

Koop 4.0 Yaklaşımının Örgüt Yapısı

Geleneksel kooperatif örgütlenmesinin mevcut yapısına bakıldığında başkan ve yönetim kurulunun yönlendirmesiyle idare edildiği görülmektedir. Teoride ortakların demokratik katılımı ve süreçlerde aktif görev alması beklenirken, pratikte kooperatif başkanının güdümünde bir yapı olduğu görülmektedir. Ülkemizde kooperatifler genel itibarıyla yönetim kurulu, denetim kurulu ve genel kuruldan oluşmaktadır. Genel kurul, ortakların doğrudan katılım sağladığı seçimli ya da seçimsiz olarak gerçekleştirilen bir yönetim organı iken, en az üç asil ve üç yedek ortaktan oluşan yönetim kurulu ise doğrudan karar alabilme yetkisine sahip bir yönetim organıdır. Denetim kurulu ise kooperatifin faaliyet yürüttüğü tüm süreçlerde ortakların menfaatini korumak adına görev yapmaktadır. Ancak geleneksel örgütlenmelerin pratiğinde bu organın da işlevini tam olarak yerine getirmediği bilinmektedir. Bu yanı sıra özellikle ülkemizde geleneksel kooperatif yönetimlerinde katılımcılığın ve öz denetimin düştüğü, diğer yandan birkaç kişinin güdümünde olan bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkiye’de faaliyet gösteren kooperatifler, Türk Ticaret Kanunu altında tanımlanan Kooperatifler Kanununa tabidir. Bu anlamda kuruluş ve yönetim noktasında belirlenen asgari rakamlar bulunmaktadır. Kooperatiflerin en az yedi ortakla kurulması, en az üç yönetim kurulu üyesi olması ve en az bir denetçi bulunması gerekmektedir. Buradan hareketle ortaya çıkan dikey hiyerarşik modelde teorik olarak ortakların karar verici olarak en üstte görüldüğü genel kurul bulunsa da yönetim kurulunun tüm süreçleri üstlendiği bir durumun olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Geleneksel kooperatif örgüt şeması

Geleneksel kooperatifçilikte uygulanan tekil karar alma süreçleri nedeniyle; Koop 4.0 yaklaşımında önerilen yatay hiyerarşik yapılanmanın ortaya çıkardığı avantajların kullanılmadığı görülmektedir. Bu nedenle geleneksel kooperatifçilik örgüt şemasının hem Sanayi 4.0'ın dinamikleri hem de çağımızda oluşan çoklu uzmanlıklar düşünülerek yeniden organize edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Koop 4.0 yaklaşımının örgütlenme şemasında çeşitli uzmanlıklardan oluşan birimlerin bulunduğu görülmektedir.

Koop 4.0'ın kapsadığı birimler; dijital tasarım birimi, dijital iletişim birimi, proje birimi, ar-ge birimi ve eğitim birimlerinden oluşacaktır. Ortaklar tarafından uzmanlıklar temelinde oluşturulan her bir birimin kendi içinden seçtiği bir temsilcisi bulunmaktadır. Bu temsilciler yönetim kurulunda oy hakkına sahiptir. Bir anlamda danışma kurulu işlevi de gören bu birimler hem ortaklara hem de kooperatifçilik ekosistemine katkı sunmak için çalışacaklardır.

Dijital tasarım birimi; web geliştirme uzmanı, dijital tasarımcı, oyunlaştırma uzmanı ve yapay zeka uzmanından oluşmaktadır. Bu birim dijital medya tabanlı yeni nesil kooperatifin hem çevrimiçi ortaklık sisteminin hem de proje, hibe, eğitim ve benzeri faaliyetlerin yürütüldüğü web arayüzünün tasarlanması ve geliştirilmesi üzerinde çalışacaktır. Web geliştirme uzmanı; sitenin yazılım ve diğer teknik altyapılarını oluşturacaktır. Dijital

tasarımcı; kullanıcı deneyimi pratiklerini kullanarak sitenin kullanıcı dostu ve erişilebilir olmasını sağlayacaktır. Oyunlaştırma uzmanı; genç nesli bu yapılanmaya adapte edebilmek adına teknik ekiple birlikte çalışmakta ve kooperatifçilik temalı dijital oyunlar kurgulayacaktır. Yapay zeka uzmanı; makine öğrenmesi yoluyla kooperatifin yapay zeka gelişmeleri ile bağı kurmakta ve ortaya çıkan araçlardan üst düzeyde faydalanmasını sağlayacaktır. Yapay zeka uzmanının ileride oluşturulması planlanan Koop 4.0 yapay zeka modeline de temel hazırlaması öngörülmektedir. Bu yapay zeka aracının sosyoekonomik toplulukların kooperatife dönüşmesi aşamasında yönergeler oluşturması, o topluluğa en uygun kooperatifçilik modelini önermesi, ana sözleşmelerini yazması ve benzeri destekleri sunması beklenmektedir. Ek olarak bu yapay zeka aracının var olan kooperatiflere de pazarlama, içerik üretme, ürün tasarımı ve benzeri konularda çeşitli destekler sunması öngörülmektedir.

Dijital iletişim birimi; strateji uzmanı, pazarlama uzmanı, dijital medya uzmanı, metin yazarı ve marka yönetimi uzmanından oluşmaktadır. Bu birim kooperatifin çağa uygun pazarlama stratejileri belirlemesi ve bu stratejilerin içerik olarak kamuoyuna sunulması konularında çalışacaktır. Strateji uzmanı; çağı takip ederek kooperatif adına sosyal, ticari ve sürdürülebilir stratejiler üretecektir. Pazarlama uzmanı; geleneksel ve dijital pazarlama modellerini kooperatife uyarlayarak yapılanmanın oluşturulan stratejiler ışığında çağa uygun hareket etmesini sağlayacaktır. Dijital medya uzmanı; belirlenen pazarlama strateji ve taktiklerine uygun içerik ve mecra türlerini belirleyecektir. Bu kapsamda oluşan dijital medya mecralarının yönetimi ve analizini de üstlenecektir. Metin yazarı ise; birim içindeki diğer uzmanlıklarla dirsek teması çalışmakta ve belirlenen esaslar çerçevesinde yaratıcı içerikler üretecektir. Marka yönetimi uzmanı; kooperatif markasının konumlanması, tutunması ve kurumsallaşması konularında çalışmalar yürütecektir. Güçlü markaların giderek daha fazla önem kazandığı günümüzde, markalaşmanın kooperatif faaliyetlerinin gelişme sürecinde belirleyici bir etken olduğu düşünülmektedir.

Proje birimi; proje uzmanı, kredi uzmanı, avukat ve mali uzmandan oluşmaktadır. Bu birim web sitesi aracılığıyla oluşturulacak bağış sisteminde toplanan varlığın proje uygulamak isteyen kooperatiflere faizsiz dağıtılması ve ödeme planı oluşturulması noktasında çalışmalar yürütecektir. Proje sonrası geri alınan para tekrar havuzda toplanarak farklı bir ihtiyaç sahibi kooperatife destek olarak sunulacaktır. Proje uzmanı kooperatiflerin oluşturduğu projeleri değerlendirmekte ve puanlama sistemine göre önceliklendirecektir.

Kredi uzmanı verilecek desteğin ve ödeme planının yapılandırılmasında görev alacaktır. Avukat tüm sürecin yasal mevzuata uygun olması adına sözleşmeler ve yükümlülükler konusunda çalışacaktır. Mali uzman ise denetleme ve bütçelendirme gibi süreçleri yönetecektir. Ek olarak bu birim kooperatif yapılanmasının Avrupa Birliği ve benzeri fonlardan faydalanması adına da çalışmalar yürütecektir.

Ar-Ge ve inavasyon birimi; ekonomik araştırmalar, dijital antropoloji araştırmaları, teknik araştırmalar ve sürdürülebilirlik araştırmaları olarak dört uzmanlıktan oluşmaktadır. Bu birim Koop 4.0 yapılanmasının insan odaklı olması ve çağa uygun hareket etmesi adına ortaya çıkan ya da çıkması muhtemel yenilikleri araştırırken diğer yandan teknik geliştirmeler yapacaktır. Ekonomik araştırmalar; istihdam içinde sayısı giderek artan güvencesiz kesimin Koop 4.0 yapılanmasına entegre olması konusunda yeni ekonomik modellemeler üzerinde çalışacaktır. Sanayi 4.0 ve dayanışma ekonomisini bir araya getiren yeni bir ekosistem üzerine de araştırmalar yürütecektir. Dijital antropolojik araştırmalar; dijital teknoloji ve bireyin keşiştiği noktaları etnografik yöntemlerle inceleyerek Koop 4.0 yapılanmasının teknoloji çağında insana yakışır bir model olması adına antropolojik veriler üretecektir. Bu veriler teknolojinin üstel ilerlediği günümüzde kooperatif yapılanmasının birey ve toplumla istihdam sorununu göz ardı etmeden bütünleşmesi adına önemli görölmektedir. Teknik araştırmalar ise; tasarlanacak yapay zeka modüllerinin, 5G, bulut bilişim, nesnelerin interneti, büyük veri ve benzeri teknolojik gelişmelerin Koop 4.0'a uyarlanması noktasında görev alacaktır. Sürdürülebilirlik araştırmaları; Koop 4.0 yapılanmasının karbon ayak izi azaltımı ile çevre ve doğa ile ilgili faaliyetleri yönetme noktasında çalışmalar yapacaktır.

Eğitim birimi; dijital dönüşüm uzmanı, tasarım odaklı düşünme uzmanı, dijital pazarlama uzmanı ve yeni nesil kooperatifçilik uzmanından oluşmaktadır. Bu birim Koop 4.0 alt bileşenlerinin özellikle diğer kooperatiflerle ve kamuoyuyla paylaşılması konusunda görev alacaktır. Dijital dönüşüm uzmanı, çağa ayak udurmak isteyen kooperatiflere günümüzün gereklilikleri, gelecek vizyonu ve dijitalleşme gibi konularda çevrimiçi eğitimler düzenleyecektir. Tasarım odaklı düşünme uzmanı; sorunlara farklı açılardan yaklaşarak çözüm odaklı düşünme metodolojisini aktaracaktır. Kooperatifler bu metodolojiyle empati kurma, sorunu/potansiyeli tanımlama, fikir üretme, fikrin modelini oluşturma, teste tabi tutma ve değerlendirme süreçlerini benimseyerek tasarım odaklı düşünme becerisine sahip olacaktır. Dijital pazarlama uzmanı; dijital pazarlama eğitimini verecektir. Bu uzman

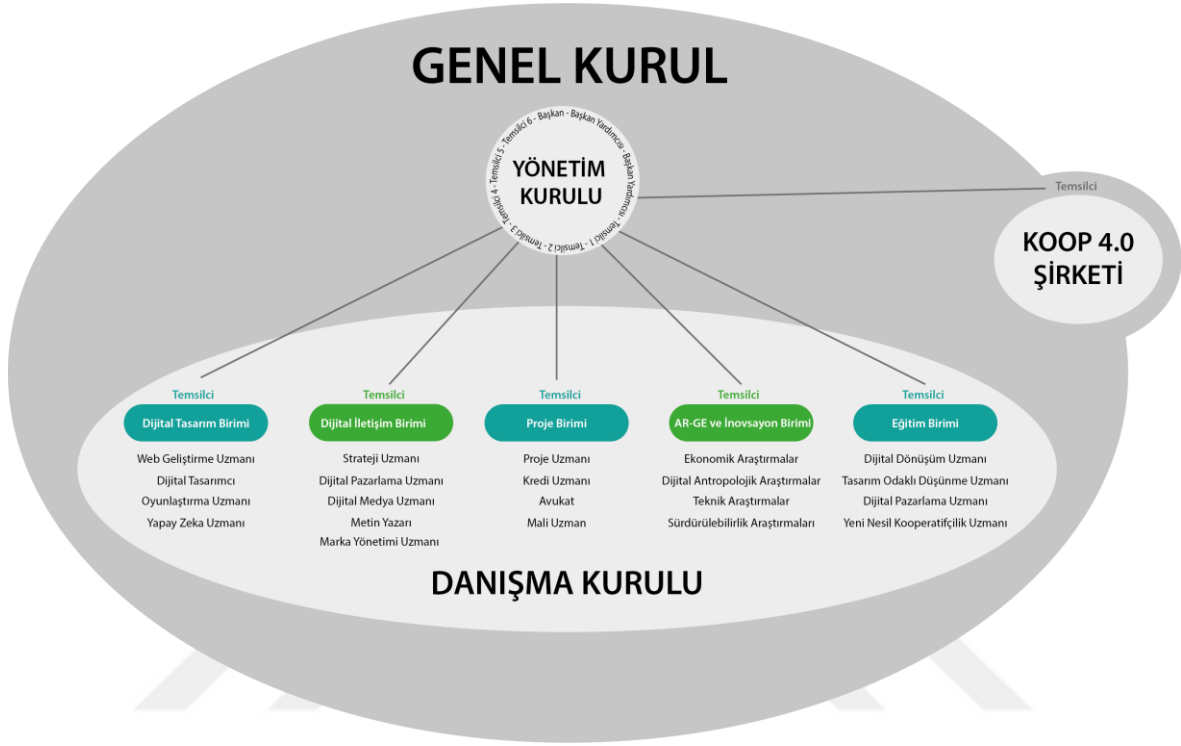
kullanımı giderek artan çevrimiçi ortamda ürün ve hizmetlerin pazarlanması konularında çeşitli eğitimler düzenleyecektir. Faydalanıcı kooperatifler bu eğitim yoluyla ürün ve hizmetlerini daha etkili ve verimli sunacaktır. Yeni nesil kooperatifçilik uzmanı; tüm Koop 4.0 yapılanmasını, felsefesini ve teknolojisini çeşitli eğitimlerle paydaşlara aktaracaktır. Kooperatifler kendi bünyelerinde uygulamak istedikleri yenilikçi modüllerden bu eğitim sayesinde daha etkin faydalanacaktır.

Koop 4.0 bünyesinde konumlanacak birimlerin becerilerini kooperatife değer olarak dönüdüreceği bir kooperatif şirketi de kurulması planlanmaktadır. Bu anlamda bir ajans veya bir akademi gibi çalışacak kooperatif şirketinin çoklu uzmanlıklardan oluşan hizmetlerini dijital ortamdaki tüm dünyaya sunarak gelir elde edeceği bir model olması öngörülmektedir. Bu hizmetler sonucunda ticari ekosistemden kazandığı varlıkları ortakları arasında paylaşım yapan bir yapılanma kurgulanmaktadır. Bu şirket yapılanması kooperatif ortaklarının katılımına izin verdiği gibi özel sektörün de paydaşlığına açık olarak tasarlanmaktadır. Bununla birlikte diğer kooperatiflerle kurulacak ticari ilişkilerde ekonomik kaygı güdülmeyen dayanışma ekosisteminin gelişmesine katkı sunulması hedeflenmektedir. Böylece gençlerin becerileri doğrultusunda ekonomik gelir elde ettiği bir yapılanmanın oluşması amaçlanmaktadır. Buna ek olarak kooperatifçilik çatısı altında becerileri doğrultusunda toplumsal fayda üretecek genç neslin dijitalleşmeye bağlı bireyselleşme ve yabancılaşmanın etkilerinden daha etkileneceği düşünülmektedir.

Etokratik ilkelere göre yapılandırılan örgütlenme dijital teknolojilerden üst düzeyde faydalanmaktadır. Bu anlamda geleneksel kooperatifçiliğe nazaran Koop 4.0 daha yatay bir hiyerarşi benimseyerek farklı uzmanlıklardan yarar sağlamak ve disiplinlerarası bilginin dinamikliğini benimseyen bir yapı sergilemektedir. Çok paydaşlı katılıma açık olan Koop 4.0 yapılanması, farklı kooperatif türlerinin de gelişmesi ve dijital dünyaya uyum sağlaması adına faaliyetlerde bulunacaktır. Dayanışma ekonomisi altında evrensel kooperatifçilik ilkelerini benimseyen ve sosyoekonomik toplumsal dayanışmayı yaratacağı ekosistem ile destekleyen Koop 4.0'ın, pazarlama disiplini Z ve Alfa olarak adlandırılan yeni kuşaklarında uyum sağlayacağı bir yapıda kurgulanmaktadır. Bu bağlamda farklı sektörlerin içinde bulunduğu dijital dönüşümün ve bu dönüşümün yarattığı negatif etkilerin ülkemiz özelinde aşılmasına katkı sunması da beklenmektedir.

Tüm dünyadan dijital ortaklığa açık olan Koop 4.0 yapılanmasının bu özelliğiyle “know-how” olarak adlandırılan teknik bilgi birikiminin ülkemizde değerlendirilmesi

noktasında faydalı bir istasyon görevi üstleneceği öngörülmektedir. Böylece dijital medya üzerinden iletişim süreçlerini aktif kullanan bir kooperatif yapılanması olarak dünyadaki farklı deneyim ve süreçlerden hızlıca bilgi sahibi olan ve içindeki dinamik birimler sayesinde bu bilgilerden yeni kurgular üretebilen bir yapı olarak kurgulanmaktadır.

Şekil 6. Koop 4.0 yaklaşımı örgüt şeması

Örgütlenmede her bir birimin ve şirketin temsilcisi yönetim kurulunda bulunmaktadır. Bu anlamda yönetim kurulu; 5 birim temsilcisi, 1 şirket temsilcisi, 1 başkan ve 2 başkan yardımcısı olmak üzere toplam 9 üyeden oluşmaktadır. Her bir üyenin bir oy hakkı bulunmaktadır. 5 birimin tüm uzmanlarından oluşan bir danışma kurulu da bulunmaktadır. Her birim birbirleri arasında sürekli iletişim ve etkileşimi sürdürmektedir. Bu danışma kurulu 4 ayda bir olmak üzere yılda 3 kez toplanarak süreç değerlendirmesi yapmaktadır. Ortaya çıkan rapor temsilciler aracılığıyla yönetim kurulu ile paylaşılmaktadır.

Koop 4.0 yaklaşımı örgüt şemasında belirtilen birimlerde teknolojik, ekonomik ve toplumsal gelişmelere göre değişiklikler yapılacağı veya yenilerinin ekleneceği öngörülmektedir. Koop 4.0'ın örgüt yapısının ve şirketleşmesinin hukuki zeminiyle ilgili çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar neticesinde sağlam yasal temellere de sahip olması beklenen Koop 4.0'ın ülkemizdeki kooperatifçilik ekosisteminin gelişmesine de katkı sunması beklenmektedir.

Koop 4.0 Yapılanmasının Dijital Kapitalizm İçindeki Konumlanması

İnsanlığın var olmasından bugüne süregelen bireyler ve topluluklar arası iş birliği olgusu, medeniyetin aştığı kritik engellerde çoğu kez belirleyici bir faktör olmuştur. İçinde bulunduğumuz ve bir yanıyla dijital olarak inşa ettiğimiz yeni uygarlığın mihenk taşlarından en önemlisi yine iş birliği ve dayanışma olgusudur. Dijital sistem ve kültürün yarattığı konfor alanlarında, çok yönlü ve çeşitlilikte sosyal ve ekonomik sorunlar oluşmaktadır. Bu sorunların başlıca sebeplerinden biri de teknolojinin oluşturduğu bireyselleşme faktörüyle beraber iş birliği süreçlerinin dijital dünyaya kaymaya başlamasıdır. Bir geçiş süreci olarak tanımlanabilecek bu duruma yönelik dijital tabanlı oluşturulan Koop 4.0 ve benzeri yaklaşımlar fiziksel hayatta olanların yansımaları olmakla birlikte, gelir adaletsizliğinden sosyal sorunlara, ekonomik tekelleşmeden güvencesizliğe kadar birçok farklı bireysel ve toplumsal soruna cevap üreten yaklaşımlar olarak öne çıkmaktadır.

Çok uluslu teknoloji şirketleriyle birlikte gelişen dijital kapitalizm dünyanın gidişatını etkileyen bir boyuta ulaşmıştır. Süreç içinde oluşan tüketim toplumu kısa vadeli hedef ve hazlarla yaşamını sürdürmektedir. Bu durum bireyler arası rekabeti rekabet ise bireyselleşmeyi arttırmaktadır. Dijital kapitalizm altında olgunlaşan bazı araçlar insan hayatını kolaylaştırır da oluşturduğu konfor alanları sebebiyle dayanışma ekosisteminin oluşmasını zorlaştırmaktadır. Aksi olarak dijital kapitalizm altında tanımlanan dijital medya ise ortaklaşmaya çok uygun bir zemin sunmaktadır. Bu durum son dönemlerde oluşan dijital topluluklar tarafından kullanılmaktadır. Koop 4.0 yaklaşımı tam burada devreye girmektedir. Dijital medyanın kolaylaştırıcı gücünü de kullanacak olan Koop 4.0 yaklaşımı, dijital kapitalizm içerisinde alternatif olarak yeni sosyal sermayenin oluşmasına öncülük de edecektir. Dijital çağın enstrümanlarını kullanarak gelişecek bu örgütlenme, dijital kapitalizmin çeperinde kümelenen sorunlarla baş etmek adına birleştirici bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Krizler çağında dirençli bir yapı oluşturmak adına çok paydaşlı, katılımcı, yatay hiyerarşiyi benimseyen, dayanışma ekonomisini temel alan, etokratik ilkelere sahip, farklı uzmanların bir arada fayda üretebildiği, mekandan bağımsız dijital üyeliğe açık bir yaklaşım olarak tanımlanabilecek Koop 4.0; geleceğin öne çıkan sosyoekonomik kalkınma modeli olarak görülen kooperatifçiliğin dönüşümünde önemli bir referans zemini olarak konumlanmaktadır.

Koop 4.0 Yaklaşımının Gelecek Vizyonu

Dinamik bir yapı olarak tasarlanan Koop 4.0'ın özünde fütüristik ilkelerden de yararlanan bir yaklaşım bulunmaktadır. Günümüzde veriye dayalı gelecek projeksiyonu yapmayan oluşumların krizlere dirençli olmadıkları bilinmektedir. Sanayi 4.0 gelişmelerinin üstel bir hızla devam edeceği öngörülmektedir. Nesnelerin interneti teknolojisine dayalı gelişmelerin daha fazla bağlantılı ve veriye dayalı bir toplum oluşturacağı düşünülmektedir. Günümüzdeki veri teknolojisindeki hızın artmasına bağlı olarak 5G teknolojisinin uygulama zeminleri yağınlaşmaktadır. 5G teknolojisinin gelişmesine bağlı olarak bir sonraki versiyon olan 6G teknolojisi ile ilgili de özellikle Finlandiya'da araştırmalar sürmektedir. Sanayi 4.0 sürecinde aynı zamanda nanoteknoloji alanında da gelişmelerin hızlanması, yeni nano malzeme ve teknolojik araçların yaşamın pek çok alanında kendine yer bulmasına da neden olmaktadır. Bununla birlikte yapay zeka teknolojisindeki gelişmeler, beyin-bilgisayar arayüzü çalışmaları ve biyoteknoloji alanındaki yenilikler insanın geleceği ile ilgili yeni bir faza geçildiğini düşündürmektedir.

Bu anlamda Koop 4.0 yaklaşımı geleceğin daha otonom, bağlantılı ve etkileşimli olacağı düşünülerek kurgulanmaktadır. Bu gelişmelerin yaratacağı toplumsal dönüşümler semayesi insan olan kooperatifçiliği de bir takım değişikliklere uğratacaktır. İnsanın köklerinde olan iş birliği ve dayanışma olgusu teknolojik yeniliklerin getirdiği araçlara entegre olmak durumundadır. Görünen odur ki insan bencilleştikçe kendisini ve gezegeni daha zor bir duruma sokmaktadır. Elimizde bulunan teknolojik güç bireye, topluma ve gezegene daha kolay zarar vermemize neden olmaktadır. Bu nedenle yapay zekaya bağlı teknolojik tekillik tehdidinin belirginleşmeye başladığı bugünlerde, ortaklaşmanın yeni yollarını bulmamız gerekmektedir. Koop 4.0 bugünden geleceği kurgulayarak ileride gerekli olacağı düşünülen ve öngörülen değerler üzerinde bir yapı sergilemektedir. Bugünkü verilere bakıldığında dijitalleşme ve yeni teknolojilerin hayatı kolaylaştırmasının yanında birtakım sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Özellikle istihdamın geleceğine dair gelişmelerine bakıldığında düşündürücü bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle çok paydaşlı, etokratik, farklı alanlarda fayda ve değer üretmesi beklenen "dijital medya tabanlı yeni nesil kooperatifçilik yaklaşımı olan Koop 4.0"ın, günümüzün ve geleceğin dayanışma süreçlerini ortaklaşa kurgulamaya uygun zemin oluşturacağı öngörülmektedir.

Teknolojik gelişmelerin insana yakışır süreçler yaratması adına önerilen dayanışmacı yaklaşımlar, çoğunluğun faydasına işleyecek dinamiklerin oluşmasında önemli rol alacaktır.

Bu alanda yapılan çalışmaların artması ve uygulanması ile birlikte bugün ve geleceğin dünyasının daha iyi hale geleceği öngörülmektedir. İş birliği yaparak medeniyetler kuran insan yine iş birliği yaparak dijital çağın oluşturduğu sorunların üstesinden gelebilecektir. Bu sebeple insanlığa fayda sunması için teknoloji zemininde oluşturulan dayanışma temelli, sosyal adaleti savunan, eşitlikçi ve değer üreten çalışmaların artması temenni edilmektedir. Bu çerçevede Koop 4.0 yaklaşımının bugün ve gelecekte ilgili alanlarda insan odaklı yeni bir ekosistem oluşturması beklenmektedir

KAYNAKÇA

- Akçay, V. H. ve Ünlüölen, B. (2019). "Türkiye'de Yeni Nesil Kooperatifleşme Modeli Olarak Sosyal Kooperatifler". *XIII. Milletlerarası Kooperatifçilik Kongresi*, 26-28 Eylül 2018, Türk Kooperatifçilik Kurumu: Kiev. 116-120.
- Akgül, B. (2021). *Dijital Medya'nın Ekonomi Politikası*. Akademisyen Kitabevi: Ankara.
- Albatros Bilişim Kooperatifi Girişimi. (2023, 17 Mayıs). Manifestomuz. Erişim adresi: <https://albatros.coop/manifesto/>
- Andreoni, V. (2020). "The Trap of Success: A Paradox of Scale for Sharing Economy and Degrowth". *Sustainability*, 12 (8). (doi:<https://doi.org/10.3390/su12083153>).
- Arslan, C. (2019). "Ahlat Şehri Kent Dokusu ve Eski Eserleri". *Kare Uluslararası Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (1). 1-21.
- Aykaç, A. (2018). *Dayanışma Ekonomileri Üretim ve Bölüşme Alternatif Yaklaşımlar*. Metis Yayınları: İstanbul.
- Aysu, A. (2019). *Kooperatifler*. Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.
- Bauwens, M. (2014). Michel Bauwens on the Rise of Multi-stakeholder Cooperatives. Erişim adresi: <https://www.shareable.net/michel-bauwens-on-the-rise-of-multi-stakeholder-cooperatives/>
- Benner, C. and Pastor, M. (2021). *Solidarity Economics*. Polity Press: Cambridge.
- Brooks, D. (2013, 2 Nisan). Philosophy Of Data. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/2013/02/05/opinion/brooks-the-philosophy-of-data.html>
- Buckingham, D. (2007). "Digital Media Literacies: rethinking media education in the age of the Internet". *Research in Comparative and International Education*, 1 (2), 43-55.
- Castells, M. (2020). *İnternet Galaksisi*. Tuğba Asrak Hasdemir (çev.). Phoneix Yayınevi: Ankara.
- Chayko, M. (2014). "Techno-social Life: The Internet, Digital Technology, and Social Connectedness". *Sociology Compass*, 8 (7). 976-991. (doi:10.1111/soc4.12190).

- Chen, C., Zhang, L., Li, Y., Liao, T., Zhao, S., Zheng, Z., Wu, J. (2022, 10 27). "When Digital Economy Meets Web3.0: Applications and Challenges". *IEEE Open Journal of the Computer Society*, 233-245. (doi:10.1109/OJCS.2022.3217565).
- Chomsky, N. (2012). *Medya Gerçeği*. Abdullah Yılmaz ve Osman Akınhay (çev.). Everest Yayınları: İstanbul.
- Citizen Network. (2022). Join. Erişim adresi: <https://citizen-network.org/join>
- Çağlak, E., Bağlama, M. Ç. ve Mısırlıoğlu, B. (2021). "Marshall McLuhan'ın Global Köy'ünde Starbucks". *Ahi Evran Akademi*, 2 (2). 132-140.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*. İmge Kitabevi: Ankara.
- Demirel, İ. ve Sayar, T. E. (2018). "Yeni Medya Çağında Kültürel Değişim". M. G. Genel (ed.) içinde, *İletişim Çağında Dijital Kültür*. (s. 57-78). Eğitim Yayınevi: Konya.
- Ecovillage. (2015). About. Erişim adresi: <https://ecovillage.org/about/about-gen/>
- Eğilmez, M. (2017). Endüstri 4.0. Erişim adresi: <https://www.mahfiegilmez.com/2017/05/endustri-40.html>
- Ersöz, B. (2020). "Yeni Nesil Web Paradigması: Web 4.0". *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 1 (2). 58-65.
- Ethereum. (2023). Web3. Erişim adresi: <https://ethereum.org/tr/web3/>
- Ethoplasin. (2020). Ethocracy Suggestions. Erişim adresi: <https://www.ethoplasin.net/eThoCracySuggestions.html>
- Fairbairn, B. (2016). "Cooperatives and Economic Transformations in the United States". C. D. Merret and N. Walzer (ed.) in, *Cooperatives and Local Development*. (pp. 23-51). Routledge: New York.
- Fleming, P. (2019). *Homo Economicus'un Ölümü İş Borç ve Sonsuz Birikim Efsanesi*. Esin Soğancılar (çev.). Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- GDC. (2023). About Us. Erişim adresi: <https://www.gdc.coop/about-us.php#gdc>
- Genç İş Kooperatif. (2015). Biz Kimiz. Erişim adresi: <https://gencisi.org/biz-kimiz/>
- Geray, C. (2014). *Kooperatifçilik*. Nika Yayınevi: Ankara.

- Gere, C. (2019). *Dijital Kültür*. Akın Aydoğdu (çev.) Salon Yayınları: İstanbul.
- Gire, A. (2021). “Olur mu Olur: Albatros Bilişim Kooperatifi Girişimi”. U. D. Yıldırım ve F. S. Öngel (ed.) içinde, *Şirketlerden Kooperatiflere Rekabetten Dayanışmaya Tartışmalar Deneyimler* (s. 25-46). NotaBene Yayınları. İstanbul.
- Girgin, A. (2014). *Gazeteciğin Temel İlkeleri*. Der Yayınları: İstanbul.
- GMKA. (2021). *Güney Marmara Kooperatifçilik Analizi*. Güney Marmara Kalkınma Ajansı: Çanakkale-Balıkesir.
- Gonzalez, R. A. (2017). “Going back to go forwards? From multi-stakeholder cooperatives to Open Cooperatives in food and farming”. *Journal of Rural Studies*, (53). 278-290.
- Gülçubuk, B. (2018). “Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Kooperatif Örgütlenmesi”. F. Gür ve M. Bayramoğlu (ed.) içinde, *Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma*. (s. 283-298). Özyeğın Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Habermas, J. (2005). *Kamusalığın Yapısal Dönüşümü*. Tanıl Bora ve Mithat Sancar (çev.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Hanks, G. (2022, 1 Ağustos). The Structure of a Cooperative Organization. Erişim adresi: <https://smallbusiness.chron.com/structure-cooperative-organization-67828.html>
- Harvey, R. (2022, 8 Kasım). Citizen Network Osk: A new co-op for a new world of connections. Erişim adresi: <https://www.thenews.coop/166317/topic/technology/citizen-network-osk-a-new-co-op-for-a-new-world-of-connections/>
- Hayes, R. (2019, 19 Kasım). Worker-Owned Apps Are Trying to Fix the Gig Economy's Exploitation. Erişim adresi: <https://www.vice.com/en/article/pa75a8/worker-owned-apps-are-trying-to-fix-the-gig-economys-exploitation>
- Hickel, J. (2021). *Çoğu Zarar Azı Karar Dünyayı Küçülme Kurtaracak*. Deniz Keskin (çev.). Metis: İstanbul.
- Holacracy. (2022, 14 Mayıs). Explore. Erişim adresi: <https://www.holacracy.org/explore>
- Hopaçay. (2020). Hakkımızda. Erişim adresi: <https://hopacay.org/hakkimizda-2/>

- Howe, J. (2010). *Crowdsourcing Kalabalıkların Gücü, Bir İşin Geleceğine Nasıl Şekil Verebilir?*. Günseli Aksoy (çev.). Optimist: İstanbul.
- ICA. (2018a). What is Cooperative? Erişim adresi: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative>
- ICA. (2018b). Cooperative identity, values and principles. Erişim adresi: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>
- ICA. (2018c). About Us. Erişim adresi: <https://ica.coop/en/about-us/international-cooperative-alliance>
- ICA. (2021). *Young People And Cooperatives: A Perfect Match?*. ICA: Brüksel.
- ICA ve EURICSE. (2022). World Cooperative Monitor: Exploring the cooperative economy. Erişim adresi: https://monitor.coop/sites/default/files/2022-11/WCM_2022.pdf
- ILO. (2017). *Social and Solidarity Economy and the Future of Work*. International Labour Organization: Cenova.
- Jarvis, J. (2010). *Google Olsa Ne Yaptı?*. Gökçe İnan (çev.). Mediacat: İstanbul.
- Kahraman, M. (2014). *Sosyal Medya 101 2.0*. Mediacat: İstanbul.
- Kawano, E., Masterson, T. N. and Teller-Elsberg, J. (2009). *Solidarity Economy I: Building Alternatives for People and Planet*. Center for Popular Economics: Massachusetts.
- Kendal-Ward, D. (2023, 24 Mayıs). Co-op's 2023 Annual General Meeting: Members' votes have been heard. Erişim adresi: <https://www.coop.co.uk/blog/co-ops-annual-general-meeting-members-votes-have-been-heard>
- Kılıç, E. (2021, 14 Ekim). Peki nedir bu sosyal kooperatifçilik? Erişim adresi: <https://www.stgm.org.tr/blog/peki-nedir-bu-sosyal-kooperatifcilik>
- Koller, E. F. (1947). "Cooperatives in a Capitalistic Economy". *Journal of Farm Economics*, 29 (4). 1133-1144.
- Köne, A. Ç. (2023a, 4 Ocak). Kooperatif Kimliği. Erişim adresi: <https://sosyalekonomi.org/kooperatif-kimligi/>

- Köne, A. Ç. (2023b, 11 Ocak). Hiyerarşiden Yeni İlişki Biçimlerine. Erişim adresi: <https://sosyalekonomi.org/hiyerarsiden-yeni-iliski-bicimlerine/>
- Lebraty, J. F. and Lebraty, L. K. (2013). *Crowdsourcing One Step Beyond*. John Wiley & Sons, Inc.: London.
- Matsui, N. and Ikemoto, Y. (2015). *Solidarity Economy and Social Business New Models for a New Society*. Springer: Tokyo.
- McKinsey Global Institute. (2017, 28 Kasım). Jobs lost, jobs gained: What the future of work will mean for jobs, skills, and wages. Erişim adresi: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/jobs-lost-jobs-gained-what-the-future-of-work-will-mean-for-jobs-skills-and-wages#/>
- Mevzuat. (2018). Kooperatifler Kanunu. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1163.pdf>
- Mondragon. (2023). About Us. Erişim adresi: <https://www.mondragon-corporation.com/en/about-us/>
- Mülayim, Z. G. (1992). *Kooperatif Kuruluşlarda Üst Örgütlenmenin Önemi ve Türkiye'de Sorunları*. İstanbul İktisat Fakültesi: İstanbul.
- Nadeau, E. and Nadeau, L. (2016). *The Cooperative Society, The next stage of human history*. E.G Nadeau and Luc Nadeau: Wisconsin.
- NBC. (2023). Community Impact. Erişim adresi: <https://www.ncb.coop/about-us/community-impact>
- New Gen Coop. (2021). Proje. Erişim adresi: <https://newgencoop.org/proje/>
- Nizam, D. (2021). *Yeni Nesil Kooperatifler: Topluluk, Aidiyet ve Yer-Temellilik*. Oğlak Yayıncılık: İstanbul.
- OP. (2023). OP Financial Group in brief. Erişim adresi: <https://www.op.fi/op-financial-group/about-us/op-in-brief>
- Oskay, Ü. (2016). *İletişim ABC'si*. İnkılap Kitabevi: İstanbul.
- Ostroff, F. (1999). *The horizontal organization: What the organization of the future looks like and how it delivers value to customers*. Oxford University Press: New York.

- Öngel, F. S. (2021). “Güncel Veriler Işığında Kooperatifleri Yeniden Düşünmek”. U. D. Yıldırım ve S. F. Öngel (ed.) içinde, *Şirketlerden Kooperatiflere Rekabetten Dayanışmaya*. (s. 137-161). Notabene: İstanbul.
- Öngel, F. S. ve Yıldırım, U. D. (2020). *Krize Karşı Kooperatifler*. Notabene: İstanbul.
- Özçelik, G. E. (2019). *Yeni Nesil Kooperatifçilik*. Konya Ticaret Odası: Konya.
- Özdemir, M. R. (2014, 30 Aralık). İnsanlığın Kamusal Alanı İnternet. Erişim adresi: <https://www.mridvano.com/insanligin-kamusal-alani-internet/>
- PellervoCoop. (2023). Cooperation in Finland. Erişim adresi: <https://pellervo.fi/en/english/cooperation-finland/>
- Platform Coop. (2023). Vizyon ve Avantajlar. Erişim adresi: <https://platform.coop/tr/vizyon-ve-avantajlar/>
- Quain, S. (2019, 01 31). The Difference Between Vertical & Horizontal Business Organizations. Erişim adresi: <https://smallbusiness.chron.com/difference-between-vertical-horizontal-business-organizations-24915.html>
- Rehber, E. (2011). *Kooperatifçilik*. Ekin Yayınları: Bursa.
- Reklam Verenler Derneği. (2023). *Türkiye’de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları 2022 Raporu*. Deloitte Digital: İstanbul.
- Rheingold, H. (1993). *The Virtual Community*. Basic Books: New York.
- Rinne, A. (2017, 13 Aralık). What exactly is the sharing economy? Erişim adresi: <https://www.weforum.org/agenda/2017/12/when-is-sharing-not-really-sharing/>
- Robertson, B. J. (2015). *Holacracy The New Management System For a Rapidly Changing World*. Henry Hold and Company: New York.
- Ryan, J. (2019). *İnternetin Geçmişi ve Dijital Gelecek*. Birsen Keleş (çev.). Tübitak Kitaplar Müdürlüğü: Ankara.
- Sahu, A., Mishra, D. P., Mohanty, S. B. ve Sahu, P. P. (2023). "Web 3.0 Decentralized Application Using Blockchain Technology". *4th International Conference on Computing and Communication Systems*, 1-6. (doi:DOI: 10.1109/I3CS58314.2023.10127552).

- Schiller, D. (1999). *Digital Capitalism Networking the Global Market System*. The MIT Press: London.
- Scholz, T. (2016). "Platform Cooperativism: Challenging the Corporate Sharing Economy". *Rosa Luxemburg Stiftung New York Office*, 1-32.
- Scholz, T. and Schneider, N. (2016). *Ours to Hack And to Own*. OR Books: New York.
- Schömann, I. (2020, 25 Kasım). Shaping the future of democracy at work. Erişim adresi: <https://www.socialeurope.eu/shaping-the-future-of-democracy-at-work>
- Schwab, K. (2020). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. Zülfü Dicleli (çev.). Optimist Yayıncılık: İstanbul.
- Sivil Düşün. (2023). Dünyalar. Erişim adresi: <https://dunyalar.sivildusun.net/>
- Slater, D. (2014). "Kamusal/Özel". Fatma Kenevir (çev.). C. Jenks (ed.) içinde, *Sosyolojik Dikotomiler*. (s. 199-215). Atıf Yayınları: Ankara.
- Standing, G. (2014). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*. Ergin Bulut (çev.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Statista. (2023a, 22 Mayıs). Digital Population Worldwide. Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>
- Statista. (2023b, 9 Haziran). The 100 largest companies in the world by market capitalization in 2023. Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/263264/top-companies-in-the-world-by-market-capitalization/>
- Surowiecki, J. (2018). *Kitlelerin Bilgeliği*. Osman Deniztekin (çev.). Varlık Yayınları: İstanbul.
- Şahin, Ç. E. (2021). "Piyasa İlişkileri ile Toplumcu Bir Alternatif Arasında İşçi Kooperatifleri: Potansiyel ve Handikaplar Üzerine Bir Tartışma". U. D. Yıldırım ve F. S. Öngel (ed.) içinde, *Şirketlerden Kooperatiflere Rekabetten Dayanılmaya*. (s. 89-114). Notabene: İstanbul.
- Tapscott, D. ve Williams, A. D. (2007). *Wikinomi, Kitlesel İş Birliği Her Şeyi Değiştiriyor*. Deniz Boyraz (çev.). Mediacat: İstanbul.

- Taylor, S. (2020, 20 Ağustos). Humans aren't inherently selfish – we're actually hardwired to work together. Erişim adresi: <https://theconversation.com/humans-arent-inherently-selfish-were-actually-hardwired-to-work-together-144145>
- Tchami, G. (2007). *Handbook on Cooperatives for use by Workers' Organizations*. International Labour Office: Cenoa.
- Ticaret Bakanlığı. (2020). *100 Soruda Koopertifçilik*. T.C. Ticaret Bakanlığı: Ankara.
- Ticaret Bakanlığı. (2021). Türkiye'de Kooperatifçilik. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/koopertifcilik/bilgi-bankasi/koopertifler-hakkinda/turkiyede-koopertifcilik>
- TÜİK. (2023). Meta Veri Nedir?. Erişim adresi: https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Meta_Veri_Nedir
- Türkoğlu, T. (2017). *Digito Ergo Sum*. Beyaz Yayınları: İstanbul.
- UKCOOP. (2014). Co-op values and principles. Erişim adresi: <https://www.uk.coop/understanding-co-ops/what-co-op/co-op-values-and-principles>
- UN. (2015). Cooperatives in Social Development. Erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/cooperatives/what-we-do/55-2.html>
- UN. (2015). Sorumlu Üretim ve Tüketim. Erişim adresi: <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/12>
- UN. (2017, 21 Haziran). World population projected to reach 9.8 billion in 2050. Erişim adresi: https://www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/other/21/21June_FINAL%20PRESS%20RELEASE_WPP17.pdf
- Unda, L. (2023). "Cooperative values and the development of the credit union movement in Australia". *Journal of Management History*, 29 (2). 232-251. (doi:DOI 10.1108/JMH-04-2022-0012).
- USDA. (2011, 04). Understanding Cooperatives: The Structure of the Cooperatives: Erişim adresi: https://www.rd.usda.gov/sites/default/files/publications/CIR_45-3.pdf

- UWCC. (2023). Multi-stakeholder Cooperatives. Erişim adresi: <https://uwcc.wisc.edu/resources/multi-stakeholder-cooperatives/>
- Wayne, M. (2023, 4 Mart). Why horizontal hierarchies are the way of the future for successful businesses. Erişim adresi: <https://www.theceomagazine.com/business/management-leadership/horizontal-hierarchies/>
- We Are Social. (2023, 26 Ocak). The Changing World of Digital in 2023. Erişim adresi: <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/>
- Weiser, S. B. ve Castells, M. (2018). “Ekonomi Kültürdür”. Onur Orhangazi (çev.). M. Castells (ed.) içinde, *Başka Bir Ekonomi Mümkün*. (s. 13-56) Ütopya Yayınları: Ankara.
- WEF. (2017). *Collaboration in Cities: From Sharing to Sharing Economy*. World Economic Forum: Cenoa.
- World Economic Forum. (2020, 26 Ekim). Don't fear AI. It will lead to long-term job growth. Erişim adresi: <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/dont-fear-ai-it-will-lead-to-long-term-job-growth/>
- Yeniçeri, Ö. ve İnce, M. (2005). *Bilgi Yönetim Stratjileri ve Girişimcilik*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.
- Yıldız, E. ve Davutoğlu, N. A. (2018). “Konaklama İşletmelerinde Personel ve İnsan Kaynakları Yönetiminden, Sanayi 4.0’lı Yönetime...”. *SETSCI Conference Indexing System*, (X). 1563-1569.
- Yılmaz, E. A. (2022). *Oyunlaştırma*. Abaküs Kitap Yayın: İstanbul.
- Zerzan, J. (2013). *Gelecekteki İlkel*. Cemal Atilla (çev.). Kaos Yayınları: İstanbul.
- Zuboff, S. (2019). *The Age Of Surveillance Capitalism*. Public Affairs: New York.

